

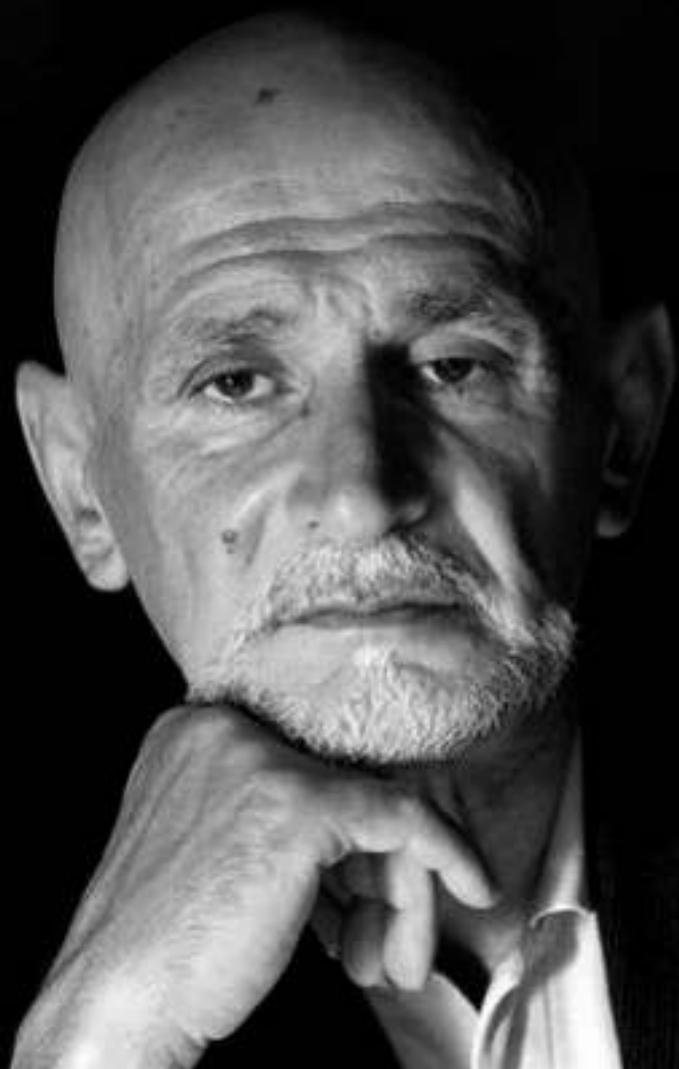
GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politicke
ZATVORENIK

GODINA XXIII. - RUJAN/LISTOPAD 2013.

BROJ **254**

ZVONKO BUŠIĆ
1946. – 2013.

SIMBOL ZLA

Sjećam se, bio je kišni dan davne 1959. godine. Desetak brucoša geologije spustilo se sa Sljemena - gdje su dva dana bili na terenskoj nastavi - do polazišta tramvaja na Mihaljevcu. Dok smo čekali *četrnaesticu*, bez ikakva povoda napao nas je milicajac (*organ*), pokušavajući nas dohvati „*vaspitnom palicom*“. Pošto nisu pomogla uvjeravanja o našoj nevinosti, u jednom trenutku skočili smo na nj, srušili ga na zemlju i pozvali miliciju. *Maricama* su nas odvezli u grad, zatvorili, ispitali, a sudac za prekršaje nas je kaznio zbog napada na organe narodne vlasti, navodeći kao najveći krimen to što je netko od nas „*šutnuo zvezdu*“. Naime, u hrvanju i svladavanju bijesnog milicajca netko je *vritnul* „*šapku*“ ukrašenu tom tadašnjom svetinjom.

To je bio moj prvi susret s petokrakom, simbolom komunističke Jugoslavije, za hrvatski narod simbolom zla. Tijekom pola stoljeća boljševičke Jugoslavije sve je bilo označeno crvenom petokrakom - novine, filmski materijali, pioniri, omladina, vojska, uniforme od vatrogasaca do poštara, službeni dopisi, brodski dimnjaci, krovišta tvorničkih zgrada, kamene pustoši, ma baš sve. Koncem stoljeća raspala se Jugoslavija, u krvavome Domovinskom ratu Hrvatska je izborila samostalnost i slobodu uz strašnu cijenu od petnaest tisuća ubijenih, trideset tisuće invalida i 200 milijardi dolara štete. Pitam se, kako je moguće nakon Vukovara (stotine drugih mjesta ovom prilikom ne će spominjati) bilo gdje i bilo kada na tlu Hrvatske vidjeti crvenu zvijezdu petokraku, osim u opisu zločina.

Nema odraslog Hrvata koji se ne sjeća pada Vukovara, kad s petokrakom na čelu razorenim ulicama grada prolaze vojnici JNA, pjevajući „bit će mesa, klat' ćemo Hrvate“. Od svih zemalja na svijetu Hrvatska je trebala biti prva, pa ako treba i jedina koja bi zabranila isticanje toga komunističkog simbola zla. Tijekom dvadesetog stoljeća stotine tisuća Hrvata izgubilo je život od zločinaca koji su se kitili tom krvavom oznakom, od Đoke Jovanića, Sime Dubajića, Stjepana Hršaka do Mladića i Šljivančanina.

Jedino je hrvatski narod doživio svoja najveća stradanja od toga zla dva puta u istom stoljeću - za vrijeme Drugoga svjetskog rata i poraća i ponovno u Domovinskom ratu. Zar to nije dovoljno da se petokraka pridruži u kanti za smeće simbolima drugih totalitarnih režima, koji su odavno osuđeni, krivci kažnjeni, a simboli zakonom zabranjeni. Mnoge zemlje (baltičke države, Mađarska, Poljska, itd.), u kojima je broj žrtava komunizma daleko manji nego u Hrvatskoj, izglasovale su zakone kojima se zabranjuje upotreba komunističkih simbola, veličanje, slavljenje i čašćenje komunističkih zločinaca.

Kako u Hrvatskoj to nije učinila ni jedna Vlada, u sjeni petokrake održavaju se uz nazočnost najviših državnih dužnosnika različite proslave na kojima se okupljaju preostali komunistički zločinci koji sami sebe nazivaju *antifašistima*. Kad je to tako, onda nije čudno da trgovci i ulice naših gradova još uvijek imaju nazive po zločincima, a ni jedan komunistički zločinac nije odgovarao za počinjene zločine, makar se žrtve broje peteroznamenkastim brojevima.

Nažalost, u protekle 23 godine samostalne Hrvatske nismo se uspjeli oslobođiti toga zločinačkog simbola, kao što ni Tita nismo učvrstili tamo gdje spada - na listu zločinaca. Kao što je Tito, tako je i crvena zvijezda petokraka simbol zla. Utrnućem jednog, nestat će i drugi. Vjerujem, da ćemo to uskoro doživjeti.

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

politički
ZATVORENIK
GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREĐENIČKI ODBOR GLASILA
Alfred Obranić, Ljubomir Brdar,
Vladimir Mrkoci, Višnja Sever

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***
Žiro račun: 2503007-1100009317
kad Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb
***
Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***
Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***
Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.
***
ISSN 1331-4688
***
Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***
<http://www.hdpz.t-com.hr>

TAKOZVANA PRAVNA DRŽAVA

Iz dana u dan se uvjeravamo u to kako je onomu koji ima vlast razmjerno lako na elastičan način tumačiti prilično neodređene, a od obilne upotrebe posve izlizane pojmove kao što su *pravna država* i *vladavina prava*. Tamo gdje mora ili želi kapitulirati, vlada će se pozvati na obvezu poštivanja ugovora, na međunarodne običaje ili na zadanu riječ; tamo gdje želi izigrati zakon, tamo će ispred njega mahati tobožnjim nacionalnim ponosom i dostojanstvom.

A ono što najviše čudi u već poodavno karikaturalnoj pripovijesti oko Perkovićeva zakona jest uvjerenje vladajućih krugova da će dimnom zavjesom od tzv. ustavnih promjena uspjeti prikriti svoje prave ciljeve: nastojanje da se onemogući istraga o ratnim i poratnim zločinima jugoslavenskoga komunističkog režima, potom suđenje zločincima. Te istrage i suđenja nesumnjivo bi ugrozile Potemkinova sela tzv. hrvatskog antifašizma koji je u pretežnoj mjeri – na našu nacionalnu žalost i tragediju – u doba Drugoga svjetskog rata bio tek dio jugoslavenskoga boljševizma, a nakon obnove jugoslavenske tvorevine najpouzdaniji branič jugounitarizma. Mit treba obraniti pred činjenicama, jer iz perspektive *subnorovskih* duhovnih i političkih nasljednika koji i danas upravljaju Hrvatskom, posve je jasan onaj Flaubertov poučak: ne valja dirati u idole, jer nam njihova pozlata ostaje na rukama.

Hrvati, doduše, uglavnom ne primjećuju da je pitanje ubojstava hrvatskih političkih emigranata svedeno na problem iznimno brutalnog ubojstva Stjepana Đurekovića iz 1983. godine, i da ni Njemačka – na čijem je području ubijen uvjerljivo najveći broj Hrvata – ne pokazuje osobit interes za istragom nekih drugih zločina, nad nekim drugim i drugaćijim žrtvama (što hoće reći da i u njemačkim pogledima na pravnu državu postoje jednaki i jednakiji!). No hrvatskim je vladajućim krugovima ipak teže izići nakraj s Berlinom i Bruxellesom, negoli s hrvatskim nezadovoljnicima, među koje je lako baciti kost ili ih jednostavno, nerijetko i uz pomoć prividnih protivnika vladajućih struktura, proglašiti zasukanim nacionalistima, ustaškim nostalgičarima ili mesičevski jednostavno, *ustašoidima*. Ipak, i vladi je jasno da će se nagovještaj ustavnih promjena vrlo brzo ispuhati i postati neupotrebljiv čak i za unutarnju upotrebu.

Ne radi se samo o tome da nagovještaj dokidanja apsolutne zastare za ubojstva koja su politički motivirana ima teške pravne i logičke nedostatke: od problema retroaktivne primjene zakona do pravne nesigurnosti i arbitrarnosti koja proizlazi iz očite činjenice da se politička motivacija ne može s onim stupnjem izvjesnosti koju zahtijeva kazneno pravo jedne civilizirane države, utvrditi u onoj fazi kad je to nužna pretpostavka dokidanja zastare (dakle, u vrijeme optuženja), nego tek na kraju postupku (dakle, u pravomoćnoj presudi). Veća je nevolja da će Hrvatska demokratska zajednica – za koju samo slijepci ne vide da je dio jedne te iste pripovijesti, baš onaj najčvršći stup na koji je i zadnjih dvadeset i nešto godina zabijena tabla s natpisom *Trg maršala Tita* – ustavne promjene onemogućiti postavljanjem protuzahтjeva kojima će, po običaju, zavesti onaj dio biračkoga tijela na koji aspirira, a oko kojih ne će biti sporazuma s koalicijom što je sada na vlasti.

U međuvremenu ćemo se baviti drugim aspektima tzv. pravne države, pa će nas sa svih strana – i oni što su za takve propise glasovali kao telad i ovi što ih danas žele provesti – uvjeravati da je dobro znati cirilicu, i da je ona i hrvatsko pismo. Jest, i sam ju bez ikakvih teškoća čitam; i jest, bila je ona pismo kojim su se i Hrvati služili. No Hrvati je danas u Vukovaru imaju razloga doživljavati hrvatskim pismom upravo onoliko koliko bismo svastiku na javnim zgradama u Njemačkoj doživjeli kao puku počast hinduističkoj i drugim civilizacijama koje su taj znak – što na sanskrtu označava samo *dobro* – stoljećima koristili.

A dok ne nametnemo svijest da pravna država ne znači samo pravo manjina, nego i zaštitu dostojanstva većine, dotad ćemo se, poput djeteta s lizaljkom, zabavljati Tuđmanovim ministrom Jožom Boljkovcem, očekujući početak fingiranoga postupka protiv još jednoga Tuđmanova *aduta*, Josipa Perkovića, pred zagrebačkim, hrvatskim sudom. Pripremi toga igrokaza očito služi vladino domišljato nastojanje da propisi o europskome uhidbenom nalogu stupe na snagu tek 1. siječnja iduće godine. A i rezultat igrokaza znademo: optuženik i njegova svita će slaviti nakon oslobođajuće presude, a vladinovci i oni kojima je desetljećima glava duboko u koritu će, po običaju – veličati pravnu državu.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

ZVONKO BUŠIĆ – (O)PORUKA	2
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
ISTINSKE ŽRTVE DOMOVINSKOGA OBRAMBENOG I OSLOBODILAČKOG RATA	4
<i>Irena DUBRETA</i>	
NEUKLONJENI OSTATCI KOMUNISTIČKOG TOTALITARIZMA U HRVATSKOJ	6
<i>Prof. dr. Branimir LUKŠIĆ</i>	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (15)	10
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
SAVJET LIJEČNIKA	10
<i>Dr. med. Drina BLAŽEKOVIĆ-SOJČIĆ</i>	
PLEHAN: POSJET BOSANSKOJ POSAVINI NEKADA I SADA (V.)	12
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA (5.)	16
<i>Maja PAVELIĆ RUNJE</i>	
OTKRIVENO SPOMEN-OBILJEŽJE ŽRTVAMA JUGOSLAVENSKE ARMIJE.	23
<i>Ivo TUBANOVIĆ</i>	
ZVONKO BUŠIĆ I HRVATSKI PLAMEN: UMJESTO NEKROLOGA	24
<i>Tomislav JONJIĆ</i>	
ZVONKO BUŠIĆ: PISMO IZ TAMNICE (2004.)	31
JUGOSLAVIJA KAO MUČILIŠTE: UZNIČKI DNEVNIK ZDENKA BLAŽEKOVIĆA IZ 1936. GODINE	38
<i>Goran Ante BLAŽEKOVIĆ & Tomislav JONJIĆ</i>	
ISTINA O KOMUNISTIČKIM ZLOČINIMA OD 1945. DO 1990. NA ZADARSKOM PODRUČJU	51
<i>Ivan MATIJEVIĆ, prof.</i>	
IN THIS ISSUE	55
IN DIESER AUSGABE	56

ZVONKO BUŠIĆ – (O)PORUKA

Prvog dana mjeseca rujna 2013. godine **Zvonko Bušić** preselio se svojom voljom u vječnost. Njegov smrt zaprepastila je Hrvatsku, jer Zvonko Bušić nije bilo tko. Postao je nacionalna ikona, metafora stradanja, žrtve i ljubavi prema domovini Hrvatskoj. Njegova smrt izazvala je uz konsternaciju i prelijepi i dirljive tekstove o njegovu osebujnom životu, posvećenom ljubavi i žrtvi za Hrvatsku, kao i bračnoj ljubavi između njega i njegove **Julienne** koje se poistovjećuje sa znamenitim antičkim mitom ljubavi Odiseja i Penelope.

„Oprostite, nisam više mogao živjeti u ovakvoj Hrvatskoj“, njegova je zadnja poruka, odnosno, bolje rečeno – oporuka. Ne mogu živjeti u Platonovoj pećini, napisao je svojoj dragoj supruzi. Platonova pećina je alegorija života ljudi u zabludama. Bušićev životni ideal, slobodna, demokratska, humana i prosperitetna država, koju je u tridesetdvije godine u američkim kaznionicama maštao kao takvu, u Hrvatskoj stvarnosti se reducirala u – zabludu. Mašta je bila na neki način njegova sloboda, jer je na njegovim krilima „živio“ svoju domovinu u svoj njenoj ljepoti, slobodi i pravdi. No, stvarnost njegove fizičke slobode nije ga oslobođila, nego okovala u okvire surove stvarnosti, potpuno suprotno od njegovih maštanja i njegovih ideaala.

Faktografija života Zvonka Bušića i njegove supruge nadi-lazi i vjerojatno će dugo nadilaziti literar-nu maštu pisaca i filmskih stvaralaca koji će željeti opisati njihove životopise ili ih uprizoriti na filmskom platnu. Naime, za-ista je teško u suvremenoj povijesti naći tako dramatičnu a istodobno tako poetsku ljubavnu priču kao što je životna priča bračnog para Bušić.

No, nažalost, ne postoji ništa na svijetu ni sveto ni lijepo, ni plemenito, a da ne bi bilo zaprljano blaćenjem i mržnjom. U slučaju tragične smrti Z. Bušića, logično, u skladu s našom tradicijom istupio je dežurni pljuvač zvan **Jurica Pavićić**, ka-

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

ko bi oblatio život Zvonka Bušića, reduciravši ga na razinu budale, *ustašoida* itd. Šteta je trošiti vrijeme i papir na tog Pavičića. Nije tajna da je on glasnogovornik onih, koji četiri desetljeća blate Bušića kao terorista. Pavičić nije ništa drugo do

što bi bilo s njim? Postupio bi kao mnogi. „Pretvorio“ bi se u demokrata i vjerojatno upisao u SDP. Napravio bi političku karijeru. I bio bi živ. Jurica Pavićić dobio bi zadaću da o njemu piše panegirike.

Zašto sve ovo pišem? Jednostavno zato što ne mogu prihvati Bušićevu smrt. Žao mi je što nije uspio prevladati „ovakvu Hrvatsku“. Istrošio se Zvonko i nažalost nedostajalo mu je snage i vjere da je „ovakva“ Hrvatska, **Josipovićeva, Mila-**

novićeva, Pusićina, itd. ipak efer-
merna pojava kojoj mora doći kraj.
Zvonko Bušić je bio potreban, ne
„ovakvoj“ nego svojoj Hrvatskoj,
kao svjetionik. Da ne lutamo. Da
znamo gdje nam je stožina, kako
ne bismo bludili u bespućima laži
na kojima počiva i aktualna,
„ovakva“ Hrvatska. Trebao je svo-
joj obitelji, kao i nama. Tragedija
je velika u tome da ga je tako brzo
potrošila njegova vlastita voljena
domovina.

Nameće se pitanje: koji je i kakav je sadržaj Bušićeve hrvatske „Platonove pećine“? Jeli to opća stagnacija, siromaštvo i depresija u društvu? Je li to osjećaj političkog jednoumlja sličnog onomu što ga je odagnalo iz zagrljaja vlastite zemlje na put stradanja bez povratka? Jesu li to aktualni i bliski potези ove vlade, to jest zakoni i odluke koje prkose volji naroda, kao što su na primjer tzv. „lex Perković“, cirilica u hrvatskom gradu mučeniku Vukovaru, zdravstveni odgoj u školskom sustavu i td.? Je li Bušićev životni pehar prelila kap kada je dan uoči suicida na misiji u

Iako je dan doček učinjen na liku u Udbini biskup posebno pozdravio **Milana Bandića**, gradonačelnika Zagreba, onog istog Bandića koji je s likom zločinca Tita na reveru kaputa na Bundeku zajedno s **Mesićem** slavio nekakvu balkansku partizanštinu nekoliko dana nakon spomenute mise. Ovo su teorije. Teško je povjerovati da čovjek poput Zvonka Bušića može u hipu izgorjeti. Njegova smrt je rezultanta petogodišnje traume, koju je živio u Hrvatskoj.

O Zvonku Bušiću će se još puno pisati, pričati i filmovi snimati. Ja bih ovaj uvod o njemu zaključio ovim mislima: postoji

jedan od onih što pripadaju otpadu od većine hrvatskog naroda. On se nikad u svojoj karijeri niti u mislima nije dotakao stvarnih ubojica koji su nosioci „titula“ tzv. narodnih heroja, komunističkih generala i partijskih dužnosnika.

Da je Zvonko Bušić krenuo drugim putem i npr. postao „uzoran“ pionir, zatim skojevski omladinac i nosilac Titove štafete, potom kooptiran u vrh omladinske organizacije, a onda u Službu državne bezbednosti i konačno u njen „najelitniji“ sastav zadužen za likvidaciju hrvatske neprijateljske emigracije te kao takav dočekao raspad Jugoslavije i komunizma,

nešto još tragičnije od njegove smrti, to je – mogućnost zaborava Zvonka Bušića. Njegovu poruku o „ovakvoj“ Hrvatskoj trebali bi stotinu puta pročitati obnašatelji aktualne vlasti i – odstupiti. A istodobno bi ta poruka trebala biti oporuka hrvatskom narodu, želi li „ovakvu“ crvenu Hrvatsku ili onu pravu i pravednu koju je maštalo Z. Bušić.

Odmaknut će se od ove tužne Hrvatske priče i aktualizirati jedan dugogodišnji problem koji muči Hrvatsku. Taj problem je bio i preokupacija Zvonka Bušića i njegove sestre **Zdravke**.

Radi se o Trgu maršala Tita u Zagrebu. Trgu treba promijeniti ime. Sve od 2008. godine udruga „Krug za trg“ pokušava izboriti promjenu imena trga. Sad je povjesna prigoda. Naime, odvijač za skidanje table toga zlokobnog imena je u rukama M. Bandića. On vlada zagrebačkom skupštinom, a to je u njezinoj nadležnosti. Zista je Bandiću pružena prigoda da jav-

nosti pokaže tko je on. Je li to domoljub koji s najvećom svijećom hodočasti u Mariju Bistrigu, ili je istinski Bandić onaj koji s bedžem J. B. Tita slavi s partizanima „slavnu“ prošlost na Bundeku.

Ovo vrijedi poglavito sada kad je Evropska unija digla glas u smjeru konačne osude komunističkog totalitarizma. Trg maršala Tita i tzv. Lex Perković su zadnji rovovi obrane komunizma od „najezde“ europske demokracije. Velika je zabluda Zorana Milanovića, da će etabliranim balkanskim instrumentom, sadržanim u prostakom glagolu – *zajebati* nekoga (što tobože znači uspjeh), prevariti EU. Milanović i njegovi krivo su procijenili da EU funkcioniра kao Hrvatska koja egzistira u sustavu permanentne prevare. EU je nešto sasvim drugo.

I na koncu, kako zaobići cirilicu u Vukovaru, pa i nogometnu utakmicu između Srbije i Hrvatske? Načelno sam za poštovanje zakona, pa u tom smislu i na pravo

Srba na uporabu cirilice. No, to pod uvjetom da na tzv. Marakani ne bude ispisano ime moga grada onim istim pismom kao na prljavoj zastavi s mrtvačkom glavom ispod koje su zapjenjene prljave spodobe urlale „Slobodane, pošalji nam salate, bit će mesa....“. Isto tako, Vukovar na cirilici na beogradskoj Marakani svjedoči istinu o hrvatsko-srpskim odnosima: riječ je o teritorijalnom posezanju prema Hrvatskoj, a ne o pravu manjine na uporabu pisma kojim se pretežno služi. To je jasno i mentalno insuficijentnoj osobi, odnosno – svima osim Milanoviću i njegovoj vlasti.

Iluzija je da Marakanu može relativizirati „trofazni“ poljubac Josipovića i **Nikolića**, kao i stupidna podrepaška dodvoravanja hrvatskih nogometnih tribuna svojim srpskim prijateljima. Neka **Štimac**, **Šuker**, **Mamić** i ostali na osobnoj razini prijateljuju koliko god hoće, ali neka nas ne plaše nekakvim regionalnim ligama.♦

POZDRAV ZVONKU BUŠIĆU (Gorica 26. siječnja 1946. – Rovanska 1. rujna 2013.)

Dragi Zvonko,
sada si već pred vratima Vječnosti, posve blizak miru.
Nama je ostao nemir, dok sabiremo zbir Tvojih patnji, pa i ovu zadnju.
Ipak, dok se utapamo u tuzi, uzdiže nas slika Tvoga poslanja. Zahvalni smo Ti. Ponosni smo. Preuzimao si velike odgovornosti, kako to mogu najbolji, oni oko kojih ...uvijek tinja savjest, kao iskra sveta... za slobodu prava...
Ustajao si za svoj narod, za ljude, kada se činilo da nema nade. Svojom si snagom želio uspostaviti red. A kakav je nered i bezkonje vladalo u našoj domovini! Nasilnici su mogli ljude povrijediti, zlostavljati, zatvoriti – za misao, za kakav zapis, za razgovor, za čitanje, za pjesmu. A Države, da nas zaštiti, ni na obzoru...
Bio si radi nas sto godina u tamnici, od mladosti do starosti, daleko od doma. Uistinu, junak...

*Junaci...
... idu...
Jesu li sokol? Il' vihor?
Il' velika pjesma ovoga svijeta...?
I sokol... i vihor... i velika pjesma ovoga svijeta...*

Vihor... Sjećanje na Tebe šumi sada Hrvatskom... Da postane sve boljom...
Dok Ti se svi ne priključimo, moli, molimo Te, i za nas,

Biserka Cetinić, Maja Runje
i prijatelji iz Kruga za Zvonka Bušića

U Zagrebu, 1. rujna 2013.

* Tin Ujević, Rainer Maria Rilke

ISTINSKE ŽRTVE DOMOVINSKOGA OBRAMBENOG I OSLOBODILAČKOG RATA

U Hrvatskoj bismo se morali s poštovanjem odnositi spram mučenih i ubijenih hrvatskih branitelja i svih ostalih žrtava iz svesrske agresije izvršene devedesetih godina nad Hrvatskom. Hrvatska neizmjerno vrijedi, ako je vrijedila njihovih neizmjerno vrijednih tisuća i tisuća i tisuća života.

Međutim, u Hrvatskoj nas se godinama preodgaja sučeljavanjem s prošlošću po receptu „što nije postignuto ratom, postiže se mirom“, unošenjem kaosa među žrtvama, manipuliranja njima kako bi se „demistificirala“ istinska žrtva Domovinskoga obrambenog i oslobodilačkog rata, a mistificirala nova žrtva, pa i sami agresor.

Da se razumijemo, nova znanstvena metoda, hagioterapija, koja se planetarno razvija i koju je utemeljio Hrvat, prof. dr. Tomislav Ivančić, predstavlja nadu svakom čovjeku i budućnost čovječanstvu, jer izvodi čovjeka iz osobne smrti u osobni život. Kad čovjek čini zlo, gubi postojanje, njega nema. Hagioterapija je antropološka medicina u potpunom smislu koja oživjava duhovnu dušu čovjeka posredujući mu i opredjeljujući ga za dobro te liječeći njegove traume, bolesti i rane.

U tome hagioterapijsko globalnom smislu i agresor je žrtva zla, potreban je liječenja i spaša, kao što su ih potrebni i njihove žrtve, uz kajanje i obeštećenje od agresora. Tek tada bi nastao početak procesa pomirenja, s čime se trebaju sučeliti i agresor i sve politike koje se njima služe. Jer, da se razumijemo, nove žrtve, pa i samog agresora, koje civilni sektor navodno predlaže zakonito „riješiti“ u Hrvatskoj na štetu Hrvatske, ne spoznaje duhovnu dušu onoga koji je izvršio agresiju nad Hrvatskom niti je liječi, ali zato uznemiriće i dodatno traumatizira istinsku žrtvu Domovinskoga obrambenog i oslobodilačkog rata.

Time se postavlja pitanje i traži odgovor na nj: Tko su istinske žrtve u Hrvatskoj iz devedesetih godina, kako ih vrednovati i kome je potrebno ispostaviti račun za nadoknadu njihove pretrpljene štete?

Zašto?

Zato, što je istina slaganje stvarnosti i uma i ništa nije tako opasno, kao što je ne živjeti u istini, jer istina je svemoć u nama, ona nas oslobađa, ona je uvjet da bismo uopće mogli živjeti. I zato, jer je laž smrt koja nam oduzima i stvarnost i um,

Piše:

Irena DUBRETA

ona nas ubija, zarobljava, jednom riječju onemoguće život.

Istinske žrtve u svesrskoj agresiji Hrvatskoj devedesetih su prvenstveno hrvatski branitelji koji su u tisućama ginuli, koji su pod moralnom, radnom ili vojnom obvezom branili Hrvatsku od svesrske agresije, potiskujući agresora s hrvatskoga tla, na početku čak i bez ikakva oružja. Oni su bili živi štit u obrani Hrvatske od

agresora koji ih je pržio, pilio različitim bojevim oružjem i eksplozivnim napravama ili ih je u zarobljenosti mučio i ponižavao na najbestijalniji način (npr. mučeni zarobljeni, pa ubijani ranjenici i ostali mučenici iz Jame na Ovčari). Oni su nulte žrtve Domovinskoga obrambenog i oslobodilačkog rata.

Iako je Hrvatska stradalima u obrani od svesrske agresije naknadno priznala mirovinska i invalidska prava, ipak se mora utvrditi da su oni prethodno bili civilni koji su napustili svoje tvornice, bolnice, škole, urede i dr. gdje su radili te postali tzv. pričuva, koja je činila 90 posto obrambenih snaga početkom devedesetih. Njima i njihovim obiteljima i agresor duguje naknadu štete koju im je prouzročio. Ignoriranje tih činjenica dodatno traumatizira ove žrtve. Stoga je tzv. civilni sektor i politike

u Hrvatskoj i Srbiji, koji se služe žrtvama, potrebno suočiti s istinom o istinskim žrtvama Domovinskoga obrambenog i oslobodilačkog rata.

Uz taj živi štit u obrani Hrvatske od agresije, stradali su i brojni civili prilikom bombardiranja trgovina, ulica, bolnica, građova i sela. Spomenimo samo par primjera: trudnica koja je izbjegla pokolj u Vukovaru smrtno je stradala u napadu na mirni Samobor; sarajevska odvjetnica je preživjela Sarajevo, ali je smrtno stradala u Draškovićevoj ulici, u napadu na Zagreb; veliki broj djece smrtno je stradalo u Slavonskom Brodu i drugdje. Dodajmo tomu žrtve mučenja zarobljenika u srpskim logorima i na okupiranim područjima, žrtve silovanja, maltretiranja i ponižavanja. Sve su to žrtve koje s pravom traže naknadu za pretrpljenu štetu, a račun treba ispostaviti agresoru.

Žrtve su i svi oni koji su pomagali ranjenicima, braniteljima i pri tome i stradali: liječnici, svećenici, izvjestitelji i snimatelji itd. Žrtve su nadasve članovi obitelji smrtno stradalih ili ranjenih hrvatskih branitelja, koji su pretrpjeli njihov nenaoknadivi gubitak ili koji brinu o krnjim obiteljima ili o ranjenim i bolesnim hrvatskim braniteljima.

Žrtva je i čitav hrvatski narod, svi građani koji su pretrpjeli strah od ubijanja, ranjanja, bombardiranja, probijanja zvučnih zidova, od boravka u skloništima, uništenja i razaranja svojih gradova i sela, tvornica, bolnica, gubitka i kuća i domova, strojeva i životinjskog blaga, progonstva, izbjeglištva itd. Žrtva je i hrvatska država, lokalna i javna uprava koja je izgubila svoje djelatnike, kulturna dobra, muzeje, infrastrukturu, građevine. Žrtva je i Katolička crkva u Hrvatskoj koja je izgubila svoje svećenike, redovnike i redovnice, crkvene građevine i prevrijedna umjetnička djela. Žrtve su i nedužno optuženi i uhićeni i progoljeni hrvatski branitelji i članovi njihovih obitelji, koji nedužno borave i trpe kao uznici u raznim zatvorima ili u njima i umiru, jer su branili svoju domovinu. Žrtve su i svi oni preživjeli hrvatski branitelji, koji kažu da neprijatelju i agresoru mogu sve oprostiti, ali im ne mogu oprostiti što su ponekad morali biti kao oni, braneći svoju domovinu i zato su bolesni.

Razaranje Dubrovnika u velikosrpskoj agresiji

Žrtve su i svi oni nad kojima su se pojedini Hrvati osvećivali i koji su radi toga s pravom dobili odštetu od hrvatske države. Ali, žrtve su i političari kojima politika oduzima savjest i moral te šute i ne govore o ovome, odnosno o istini iz devedesetih, koji se time ne suprostavljuju zlu laži, a koje ih u konačnici i same eliminira, jer zlo uvijek na kraju samoga sebe eliminira.

Dakle, žrtve iz svesrske agresije nad Hrvatskom iz devedesetih daju se vrednovati, zna se i na čiji račun je potrebno ispostaviti zahtjev za naknadu štete kao i za uništenje i razaranje Hrvatske. Ukoliko Hrvatska dopusti i daljnje relativiziranje žrtava na svoju štetu, nekažnjavanje i neprocesuiranje agresora za razaranja i uništenja, te nasuprot tome, počne plaćati

i agresoru ili u ime agresora za civilne žrtve, onda je to znak shizofrenije hrvatskog uma, protivne stvarnosti i istini: to postaje lažna ideologija koja i dalje razara hrvatsko biće.

Da se to ne dogodi s navodnim planom kojim hrvatska država kani riješiti problem uz pomoć tzv. civilnog sektora, tražim od institucija hrvatske države provođenje javne rasprave o tome i postupanje u skladu s tim. Na kraju, Hrvatska doista može pomoći svojim žrtvama i agresoru primjenom znanstvene metode, hagioterapije, utemeljene u Hrvatskoj te donijeti im nadu da u istini i pravdi jedino dolazi istinsko pomirenje i nova budućnost. •

POLETI, ZLATNI GOLUBE

*Poleti, zlatni golube
iz rešetke čelične!
Rastrgaj slabim kljunom
okove i zidove!*

*Ponesi sve uzdahe,
sve čežnje, tuge mladosti,
suze i molitve
izgubljene radosti.*

*Ponesi vjeru, hrabrost,
izdržljivost, strpljivost!
Krik majke u porodu,
plač djece pri rađanju!*

*Zvezket ključeva,
kletve čuvarica
i pritisak drveta
na ramenu patnica.*

*Hladnih ruku dodire
i šuštaj komušine.
Otvorene prozore
logoraške nastambe.*

*I mrtvu šetnju,
skrivene krunice,
samoću i tamu
natopljene samice.*

*I ljubav za majke i očeve,
djecu, braću, rodbinu,
nemoćni što gledaju
svoje djece sudbinu.*

*A kad zlatan preljećeš
preko Dilja, Psunja, Papuka,
preko šuma, njiva, potoka,
a sve je natopila
krv mladih naših ratnika,
minutu stani na bijelim oblacima
i odaj počast hrabrim junacima.*

*Pozdravi zlato breza Požege
i zlatna srca mještana
što zlatom su upisana
u naša sjećanja.*

*Ponesi naše rodoljublje
koje je nadživjelo
režime čudne tuđinske
nek čuva budućnost
naše drage Hrvatske.*

Ružica SEVER PLEŠNIK (1996.)

NEUKLONJENI OSTATCI KOMUNISTIČKOG TOTALITARIZMA U HRVATSKOJ

Narodi Europske unije sjećaju se danas, 23. kolovoza, žrtava svih totalitarnih i autoritarnih režima. Toj nakani i mi u Hrvatskoj, koja je postala članica Europske unije, posvećujemo ovo izlaganje u kojem ćemo obraditi sljedeće teme: (a) što je totalitarizam, (b) je li marksistički komunizam, koji vladao u Hrvatskoj pola stoljeća, totalitaristička ideologija, (c) koji su to neuklonjeni ostaci komunističkog totalitarizma danas u Hrvatskoj, (d) zamagljivanje očiju putem tzv. komunističkog antifašizma, (e) demokratska Europa traži potpunu „dekomunizaciju“ Hrvatske. Od svih totalitarističkih ideologija analiziramo marksistički komunizam jer je najduže trajao i prouzročio najviše zla u Hrvatskoj.

Što je totalitarizam?

Prema općenito prihvaćenoj definiciji, totalitarizam je oblik političke vlasti koji se razlikuje od autoritarizma, autokracije, despotizma, apsolutizma i diktature po tome, što on ispunjava sljedeće pretpostavke: (a) postojanje službene ideologije koja želi potpuno prožeti unutarnji i vanjski život čovjeka, (b) postojanje jedne jedine stranke koja je potpuno predana toj ideologiji, i kojoj je na čelu partijska oligarhija, obično s vođom kao diktatorom, (c) svenazočan policijski i sigurnosni aparat, (d) monopolistička kontrola nad svim medijima, kao i nad svim društvenim, političkim, pravnim i gospodarskim organizacijama.

Između totalitarizma i autoritarizma nije presudna količina primjenjene prisile, nego kakva se prisila može primjeniti. Totalitaristički režim može zarobiti dušu podanika i tako, da je vanjska prisila nepotrebna, ili potpuno „mlaka“. Budući da totalitarizam traži i dušu i tijelo podanika, tipični su za totalitaristički režim tzv. „delikti mišljenja“, te potpuna politizacija i ideologizacija čak i najintimnijih osobnih odnosa.

Totalistička obilježja marksističkog komunizma

Ideologija i praksa marksističkog komunizma pokazuju sljedeća totalistička obilježja:

(a) marksistički komunizam sebe smatra jedinom spasonosnom ideologijom koja će čovječanstvo uvesti iz pretpovijesti u povijest. To je romantičarski motiv uspostave „razotuđenoga“ čovjeka, koji se navodno povjesnom nužnošću kreće prema novom, sretnom, besklasnom društvu;

Piše:

Prof. dr. Branimir LUKŠIĆ

(b) marksistički komunizam svojata znanstvene temelje i zasnovanost na zakonitostima prirode i društva, pa stoga smatra da su njegovi neprijatelji istodobno neprijatelji povijesnog napretka čovjeka i društva. To je prosvjetiteljsko-deterministički motiv, vjera u stroge povijesne i prirodne zakonitosti koje nužno vode prema sretnom besklasnom društvu;

Potpisivanje pakta Ribbentrop-Molotov
23. kolovoza 1939. u Moskvi

(c) marksistički komunizam stvara za tu svrhu preobražaja društva i uspostave novoga čovjeka partijsku državu u kojoj je državni aparat sveden na status puke prijenosne vrpcе putem koje se izvršavaju nalozi partije;

(d) u svojoj povijesnoj pojavnosti marksističko-komunistički režimi kulminiraju kultom jednog čovjeka, vođe, „Führera“, „duce“, velikog kormilara, najvećeg sina svih naroda i narodnosti i sl.

(e) u marksističkom komunizmu cijela jedna kategorija događaja, osoba, ideja ili podataka ne smije biti izložena kritici, pa stoga možemo govoriti o komunizmu kao svjetovnoj sakralnosti, svjetovnoj religiji, gdje dominiraju vjera, mit i dogma. U tako ispolitiziranom društvu traži se „moralno-politička“ podobnost za bilo koje radno mjesto;

(f) u komunističkom je društvu svatko špijun svakoga. Uzmimo kao nama najbliži primjer komunističku Jugoslaviju. Mogli bismo reći, da je titoizam bio najučinkovitije rasprostranjen policijski teror. Suprotno raširenom mišljenju, u komunističkoj Jugoslaviji nije malobrojno članstvo partije teroriziralo većinu nepartijaca, nego je većina pučanstva terorizirala manjinu. Istina je da je bio manji postotak partijaca od onih koji to nisu bili, ali je većina nekomunista iz koristi ili učjene

surađivala s komunistima u poslovima špijuniranja, prokazivanja, davanja lažnih iskaza. Takvi su, demoralizirani pred vlastitom savješću, služili kao produžena ruka članova partije. Stoga je komunizam održavala također i panično ustrašena ili demoralizirana masa anonimnim građana, a ne samo partijska nomenklatura;

(g) budući da sebe smatra spasiteljem čovječanstva, komunizam mora imati neprijatelja od kojega on čovječanstvo spašava. Zato je bitno za marksistički komunizam da ima unutarnjeg i vanjskog neprijatelja, i da u odnosu na njih stalno vrši negativnu homogenizaciju društva sotonizirajući, bestijalizirajući i konačno likvidirajući te neprijatelje. Iz ovoga slijedi, da se marksistički komunizam temelji na mržnji kao glavnom psihološkom pokretaču; a prema riječima **Milovana Dilasa** u listu „Borba“ od 8. listopada 1942. godine, ta je mržnja „plemenita mržnja“;

(h) da bi mogao putem ideologije i terora homogenizirati društvo i manipulirati pojedincima, komunistički totalitarizam nastoji oslabiti nacionalni i obiteljski identitet; on osobito želi oslabiti ili potpuno zatrati vjeru u Boga, jer ostaviti na izbor članovima partije da vjeruju u Boga znači priznati suverenost individualne savjesti iznad partijskih smjernica, a za komunizam ne mogu postojati dvije metafizike spasenja. Bez ateizma marksistički bi komunizam izgubio snagu autoriteta u ime kojeg on kao jedini spasonosni nauk tumači stvarnosti;

(i) dosljedno tomu, marksistički komunizam potpuno relativizira moral i etiku, da bi sebe uzdigao na pijedestal povijesne nužnosti gdje cilj opravdava svako sredstvo.

Ostatci komunističkog mentaliteta u današnjoj Hrvatskoj

Skupština Vijeća Europe u svojoj Rezoluciji od 25. siječnja 2006. o osudi komunističkih totalitarnih režima, ističe da je svijest o komunističkim zločinima jedan od preduvjeta njihova izbjegavanja u budućnosti, i da ta svijest igra važnu ulogu u odgoju mladih naraštaja (točka 7 Rezolucije).

U Hrvatskoj je komunistički totalitarizam trajao skoro pola stoljeća i utjecao na način razmišljanja i ponašanja ne samo članova komunističke partije, nego i onih koji to nisu bili, ali koji su živjeli u tom ozračju. Jer komunizam nije samo politički sustav, dogmatska ideologija, nego i

specifičan način razmišljanja, specifičan mentalitet. I danas, nakon pada komunističkog sustava, tragovi su komunističkog mentaliteta vidljivi u Hrvatskoj. Iako nije samo utjecaj komunizma taj koji truje današnje duhovno ozračje Hrvatske, ovdje ćemo u smislu zahtjeva EU prikazati poguban utjecaj mentaliteta komunističkog totalitarizma na društveni život u Hrvatskoj.

Američki publicist Jeffrey T. Kuhner je to sažeo sljedećim riječima koje je objavio u listu *The Washington Times* pod naslovom „Mit o hrvatskom fašizmu“. Evo njegove prosudbe: „Komunizam je pola stoljeća nastojao uništiti hrvatski identitet, međunarodni image Hrvatske i samu njezinu opstojnost... Rašireni nepotizam, korupcija koja je zahvatila sve slojeve društva u Hrvatskoj, sluganstvo središta moći poput onoga u Bruxellesu, politička kultura lažljivosti i podmićivanja, raširena društvena amoralnost, sve to prijeti da Hrvatska propadne. Sve su ovo ostaci komunističkog sustava. Titov se duh još uvijek šepuri Hrvatskom. I dok ga se ne protjera egzorcizmom Hrvatska će i dalje biti progonjena i ukleta.“

Komunistički totalitarizam na društveno-političkoj razini razmišlja u kategorijama „priatelj- neprijatelj“, tako da je svatko tko nije s njima, tko ima različito političko mišljenje, komunistima neprijatelj, njima dušmanin koga treba likvidirati. Marksistički komunizam ne pozna političkog suparnika, neistomišljenika, nego kod svakoga idejnog neslaganja sumnja na zavjeru. Zar i danas u Hrvatskoj ne vidimo tragove ovoga isključivog, netolerantnog i paranoidnog mentaliteta? I u demokratskim sustavima postoji sukobljavanje s ljudima koji politički drukčije razmišljaju, ali ti sukobi ne idu do istrebljenja neistomišljenika.

Spomenimo još jedan poguban utjecaj komunističkog načina mišljenja i ponasanja na politički život danas u Hrvatskoj. Marksistička ideologija je potpuno relativizirala moralne norme. Za nju je moral nadgradnja i on ovisi o ekonomskoj bazi. Za komuniste je moralno sve ono što partiji pomaže doći na vlast i vlast zadržati. Ovaj se komunistički mentalitet potpunog relativiziranja etike danas očituje i u političkom životu Hrvatske, pa se politički oportunitizam stavlja ispred vjernosti savjesti. Političari odgojeni u ozračju marksističke ideologije ni danas vrlo često nemaju etiku odgovornosti koja je zasnovana na vlastitom uvjerenju. Ako su za vrijeme komunizma bili uvjereni komunisti a ne samo komunistički karijeristi, što je bio rijedak slučaj u komunističkoj Jugoslaviji, osobito u zadnjih nekoliko desetljeća njezina postojanja, pa su se ra-

Podjela svijeta između dvaju totalitarizama: Staljin i Hitlerov ministar vanjskih poslova 1939.

zočarali u svojoj ideologiji, oni su danas uglavnom u političkom životu cinični karijeristi koji ne vjeruju u demokraciju. Ako su pak i u komunizmu bili samo komunistički karijeristi bez ideoškog uvjerenja, takvi su i danas u politici to ostali.

Takvi političari rado surađuju sa svjetskim moćnicima. Bez ikakvih načela, osim onoga da je u načelu glavno biti na čelu, takvi se danas deklariraju globalistima, ili pripadnicima zapadnobalkanskoga „regionala“, jer je to karijeristički korisno. Nekada zbog karijere pripadnici komunističke internacionale, a danas zbog karijere pripadnici globalističke internacionale, lišeni kulture demokratskog dijaloga i snošljivosti, takvi su političari danas pošast hrvatskoga društva. Danas je očito da hrvatska politika devedesetih godina prošloga stoljeća, koja je omogućila bivšim udbašima da uzmu ključne položaje u hrvatskim tajnim službama, bivšim kosovskim kadrovima da imaju utjecaj na organiziranju hrvatske vojske, bivšim komunističkim tehnomenadžerima da vode državu (u vlasti demokratskog jedinstva od tridesetak članova samo trojica nisu bila bivši članovi komunističke partije), politika koja je stvarala hrvatsku diplomaciju pretežito od bivših jugokomunističkih kadrova, danas je očito da je ta politika, koju je u dobroj namjeri provodila hrvatska vlast devedesetih godina radi solidarnosti svih Hrvata u okupiranoj Hrvatskoj, radi kobnih posljedica embarga na uvoz oružja, radi mira, sloga i jedinstva u obrani i oslobođenju Hrvatske od jugokomunističkog i velikosrpskog agresora, da je politika dugoročno posijala metastaze

komunističkog karcinoma u personalnom i doktrinarnom pogledu, koje danas ozbiljno ugrožavaju opstanak samostalne hrvatske države, pogotovo što nakon toga nije uslijedila u Hrvatskoj moralno i politički neophodna lustracija, ne kao kaznena mjera, nego kao mjera sprječavanja daljnje štete od totalitarnog mentaliteta.

Komunistički „antifašizam“ kao lijevi fašizam

Svjedoci smo u Hrvatskoj pokušaja, da se komunistički totalitarizam rehabilitira u tzv. „antifašističkom“ izdanju. Pri tome se zaboravlja, da se društvena uređenja ne dijele na fašistička i antifašistička, nego na autoritarna, totalitarna i demokratska. Komunistički antifašizam je sukob dvaju totalitarizama, komunističkog i fašističkog.

Povijesno je komunistički antifašizam imao dva lica, od kojih ni jedno nije demokratsko. Ono prvo lice, solidarnost sa žrtvama fašizma, koje je oplemenilo mnoge borce u Drugome svjetskom ratu, bila je samo krinka pod kojom je ono drugo, krvavo lice komunizma osvojilo vlast i oduzimalo ljudima slobodu. Neosporno je, da su mnogi u Hrvatskoj s uvjerenjem išli u borbu protiv fašizma, ali ako oni nisu bili komунисти, kasnije su mnoge od njih komuništi eliminirali na bojišnici, ili izvan nje.

Komunistički antifašizam se danas u Hrvatskoj pretvorio u demonologiju. Demonologija pak prepostavlja postojanje „demon“a, jer bi bez „demon“a ona bila nepotrebna. Fašistički „demoni“ su potrebni da bi antifašisti stalno od njih spašavali čovjeka i društvo. Radi toga komunistički antifašizam mora stalno otkrivati „fašiste“. Njih on u Hrvatskoj prepoznaće po specifičnoj kapi, po ispruženoj ruci, po posjetu Thompsonovim koncertima, ili po uporabi riječi „dom“ u bilo kojem rečeničnom sklopu. Fašistički „demoni“ su vrlo lukavi pa se uvlače i u školske udžbenike povijesti, koje stoga treba temeljito pročistiti tako da se u njima spominju samo zasluge komunističkih antifašista, osobito njihova „Big Brother“ **Tita**, kojega njemački sociolog **Klaus Jacobi** stavlja na 10. mjesto liste svjetskih megaubojačica 20. stoljeća.

Ponekad se ti antifašistički egzorcisti skupe u Kumrovcu, gdje od veselja zauzimaju kozaračko kolo, ili zapjevaju onu egzorcističku „po šumama i gorama“. Na njihovu sreću ili nesreću, oni nisu naročito skloni razmišljanju, pa ne shvaćaju da je ideologija antifašizma u svojoj komunističkoj inačici vrlo slična fašizmu. Ti komunistički antifašisti ponekad znaju tvrditi, da su se za samostalnu hrvatsku državu podjednako borili partizani u Dru-

gome svjetskom ratu i hrvatski branitelji u Domovinskom ratu.

Ta tvrdnja nije samo zlonamjerno prekrajanje povijesti, nego i uvreda hrvatskim braniteljima. Komunisti su se tijekom Drugoga svjetskog rata borili za sovjetsko-komunističku Jugoslaviju, a ne za samostalnu hrvatsku državu, pa su stoga kao pobjednici u ratu odgovorni za rušenje samostalne hrvatske države i za ponovno uvođenje Hrvatske u tamnicu hrvatskoga naroda zvanu Jugoslavija.

Stalno podržavajući podjelu među Hrvatima na „lijeve“ i „desne“, na „ustaše“ i „partizane“, komunistički brodolomci i nakon potonuća svoje lađe u Hrvatskoj pokušavaju sprječiti jedinstvo hrvatskoga naroda, onemogućiti Hrvatima da se nakon saznanja potpune povijesne istine međusobno pomire i da nadvladaju svoju prošlost, kao što su to učinili i drugi narodi Europe. Te su bivše pristalice najkrvavije iluzije u povijesti, nakon njezine propasti, ušli po zadatku u sve političke stranke Hrvatske gdje postaju izvor razdora i korupcije. No ulaskom Hrvatske u krug demokratskih naroda Europe te će im se nakane izjaloviti, a njihov će se antifašizam razotkriti kao „lijevi fašizam“.

Kako je rekao kardinal **Josip Bozanić** u govoru koji je održao povodom 60. obljetnice pokolja u Macelju, gdje su Titovi partizani u svibnju-lipnju 1945. godine pobili bez suda i suđenja 13 do 16 tisuća Hrvata koji su se našli u kolonama Križnoga puta: „Povijesni hrvatski antifašizam, bez povijesnoga hrvatskog antikomunizma, zatvara se u ideologiju klasne mržnje i terora“. Brodolomci potonule komunističke iluzije u Hrvatskoj i izvan nje moraju znati, da je došlo vrijeme kad će istina o njihovim zločinima, koju su pola stoljeća skrivali i krivotvorili, ugledati svjetlo dana, pa u Hrvatskoj pokušavaju to sprječiti ili barem odgoditi. No to im je uzaludno. Može se varati cijeli narod dio vremena, može se varati dio naroda cijelo vrijeme, ali se ne može varati cijeli narod cijelo vrijeme. Došlo je vrijeme ulaskom Hrvatske u EU, kad demokratski svijet traži da ni zakonodavnna, ni sudbena, ni izvršna vlast Republike Hrvatske, ne smije gušiti pravdu i povijesnu istinu, ne smije štititi one koji su osumnjičeni da su počinili zločine u Hrvatskoj ili inozemstvu.

Što se misli pod „dekomunizacijom“ Hrvatske?

Komunizam, kao i svaki totalitarizam, nije samo ideologija, nego i način razmišljanja i ponašanja. Indoktrinacija u mlađosti ostavlja trajan trag u starijim godinama. Rijetko netko mijenja uvjerenje ili mentalni sklop nakon 50 ili 60 godina ži-

vota, pa čak kada su mu dostupni podaci o zločinima koja je njegova ideologija počinila. Zato „reciklirani“ komunisti žive danas u novoj sredini starim mentalnim sklopom.

Psihološki je shvatljivo, da je teško takvim komunistima priznati kako su, vjerujući u spasiteljsku ulogu marksističkog komunizma, doživjeli razočaranje, jer bi tada jedan znatan dio njihova života bio potpuno izjalovljen, uništen. Lakše im je u takvim okolnostima pribjeći iluziji da je komunizam u teoriji dobar, ali da su ga u praksi iznevjerili pojedinci koji su zastranili od njegove pozitivne humanističke biti. Alternativa bi im bila spoznaja svoje zablude i kajanje za svoja eventualna zlodjela počinjena za ostvarenje te zablude. A za to su sposobne samo duhovno velike osobe.

Kada bi bivši komunisti priznali da je komunizam isto tako poguban kao fašizam i nacizam, mnogi bi morali pred sobom i narodom opravdati svoju suradnju s tom ideologijom mržnje. Mnogi današnji stjegonoše tzv. otvorenog društva nisu nikada kao komunisti dopustili izražavanje različitog mišljenja, i bili su ratoborni branitelji jednoumlja. U demokratskoj Hrvatskoj ne samo da nitko nije odgovarao, nego se nitko nije ni ispričao za stravični teror komunizma tijekom Drugoga svjetskog rata i porača. Štoviše, većina je takvih i nakon uspostave demokratske samostalne hrvatske države ostala na vodećim mjestima u političkom, medijskom, pravosudnom, školskom, diplomatskom, policijskom i vojnem životu hrvatske nacije. Ni današnji utjecaj tih zatornika hrvatske slobode nije demokratski, i oni zbog svoga komunističkog mentaliteta daju povoda EU da zahtijeva od Hrvatske katarzu hrvatskog nacionalnog ozračja.

Uzroke današnjeg filokomunizma u Hrvatskoj treba tražiti i u širokoj disperziji titoističke vlasti i terora u komunističkoj Jugoslaviji. Titoizam je, mogli bismo reći, bila najšire rasprostranjena diktatura, jer je Tito dopustio sudjelovanje u svomu monopolu vlasti tisućama malih „ourovskih“ i samoupravnih titića, dobivši tako tisuće suradnika u zlodjelima, koji su ljubomorno čuvali svoj mali komunistički leno pod okriljem doživotnog predsjednika države i „najvećeg sina svih jugoslavenskih naroda i narodnosti“. Zato se kaže da je komunistički totalitarizam „totalni teror svih protiv sviju u svakom trenutku“. Mnogi su od ovih ljudi i danas zadržali taj komunistički mentalitet, kojim sa odgovornih položaja truju duhovno i društveno ozračje Hrvatske.

Završne primjedbe

U okviru preporuka Rezolucije Skupštine Vijeća Europe od siječnja 2006. go-

dine o osudi zločina komunističkih totalitarnih režima, potrebno je u Hrvatskoj izvršiti moralnu i pravnu katarzu neuklonjenih ostataka komunističkog totalitarizma, od kojih smo neke nabrojili. Evo nekih od potrebnih mjera koje bi trebalo u tomu smislu poduzeti.

Treba zabraniti veličanje bilo koje totalitističke ideologije kao i isticanje njezinih znakova i simbola, od kukastog križa pa do crvene zvijezde petokrake. Treba ukloniti sve spomenike koji veličaju, i sve oznake ulica, trgova i mjesta, koje nose ime vođa i ideologa fašizma, nacizma ili komunizma. Nadalje, potrebno je poshumno osuditi komunističkog diktatora Josipa Broza Tita zbog njegove odgovornosti za mnoge ratne i poslijeratne zločine. Kako je već rečeno, radi se o čovjeku kojeg njemački sociolog Klaus Jäobi stavљa na 10. mjesto na listi 20 najvećih svjetskih ubojica prošloga stoljeća. Nadalje, potrebno je iz Ustava Republike Hrvatske brisati spominjanje odluka ZAVNOH-a kao jedne od izvorišnih osnova hrvatske države, jer znamo da je ZAVNOH bio samo propagandna tribina za javnost one KPJ koja je borbu hrvatskih rodoljuba protiv fašističkog okupatora Hrvatske povijesnom krivotvorinom prisvojila kao svoju zaslugu, iako se ta KPJ borila za sovjetsku Jugoslaviju, a nikada za samostalnu demokratsku Hrvatsku. Potrebno je, osim toga, radi čišćenja duhovnog ozračja Hrvatske, od ostataka totalitističkog mentaliteta zabraniti bivšim članovima KP zaposjedanje visokih, društveno važnih i odgovornih mjeseta u politici, diplomaciji, državnim ustanovama, školstvu, medijima, pravosuđu, vojsci i policiji. Koja su to visoka mjeseta treba posebno odrediti. Ovo nije kaznena mjera, nego građanskopravna mjera ograničenja štete za hrvatsku državu. I, konač-

no, osim dana kad se prisjećamo žrtava fašizma potrebno je uvesti jednom godišnje i dan žrtava komunizma.

Prema tome, „dekomunizacija“ duhovnog i političkog ozračja Hrvatske nije samo preduvjet međusobne pomirbe hrvatskih građana, nego i demokracije uopće, jer su fašizam, nacizam i komunizam sijamski blizanci.

Stoga nitko nema moralno pravo kritizirati fašističko i nacističko zlo, tko ne kritizira i komunističku pošast. Tvrđiti da si „komunistički antifašist“ isto je kao da si rekao da si „teroristički antiterorist“. Da su u Hrvatskoj provedene ove mjere čišćenja mentalnog ozračja od ostataka komunističkog totalitarizma, ne bi se dogodilo ono što se dogodilo na zadnjim parlamentarnim izborima u Hrvatskoj. Ne bi na rod, koji se preko 85 posto deklarao vjerničko-katoličkim, omogućio dolazak na vlast stranci čiji čelnik kaže, da između Tita i **Tuđmana** on bira Tita, komunističkog diktatora odgovornog za mnoge ratne i mirnodopske zločine.

Ne bi u tome konkretnom slučaju zabrinjavala pobjeda socijaldemokratske stranke, jer je u spektru političkog pluralizma ta stranka potrebna, kada ona, kao u Hrvatskoj, ne bi bila utočište mnogih kriptokomunista i filojugoslavena. Štoviše, dolaskom na vlast autentične socijaldemokratske stranke u uvjetima demokratskog pluralizma dala bi se mogućnost vodećoj stranci desnoga centra da se očisti od jugokomunista koji su se infiltrali u njezine redove, od sebe-ljubaca i srebroljubaca koji upropaštavaju i stranku i naciju, i da ponovno stavi u praksu svoja izvorna načela kojima je ta stranka pod vodstvom predsjednika Tuđmana uvelike doprinijela na uspostavi samostalne hrvatske države. Ovakvo ponašanje birača koji glasuju za stranku kriptokomunista posljedica je propusta da se hrvatsko društvo dekomunizira, propusta da se komunistički zločini javno i nedvosmisleno osude a zločinci kazne, kako to u više navrata traži EU.

Da je građanima Hrvatske predočena cijelovita istina o zlo-

činima komunističkog totalitarizma, mnogi se na izborima ne bi opredijelili za stranku čije čelništvo hvali komunizam, za stranku koja je uklonila sa svojih vodećih stranačkih položaja neke svoje članove koji su deklarirani antikomunisti, hrvatski rodoljubi i katolički vjernici.

I na kraju, kad je riječ o totalitarizmima. moramo nadodati i sljedeće. Prisjetimo se onoga što je ranije rečeno, da ni jedan totalitarizam nije samo povijesna pojavnost na vanjskoj društvenoj razini, nego trajna napast ljudskog duha. Ako svjetski moćnici ustraju u tome da žrtvuju društvenu pravednost u politici i ekonomiji zbog svojih sebičnih interesa, ako budu stvarali novi kolonijalizam finansijske ovisnosti, ako trgovci bez granica želete pretvoriti svijet u svoju farmu brišući nacionalne, vjerske i kulturnalne identitete malih naroda, tada možemo očekivati da će u bliskoj budućnosti ponovno doći na svjetsku pozornicu novi totalitarizam, ili kao prosvjed protiv toga stanja, ili kao reakcija na takve prosvjede.

Jer totalitarističke se ideologije na moraju vezati samo uz nacionalnu, klasnu ili rasnu isključivost ; totalitarizam može nastati i u želji da jedna nadnacionalna financijsko-bankska elita dominira svijetom. Taj mogući totalitarizam budućnosti ne bi se vjerojatno zvao ni fašizam, ni nacionalni socijalizam, ni komunizam, ali bi im bio sličan po inspiraciji i po krvavim plodovima. Takav totalitaristički ustroj u kojem bi se možda čak koristile suvremena tehnologija i znanost za biološko a ne samo ekonomsko manipuliranje čovjekom, mogao bi nositi masku, recimo, globalističkoga novog svjetskog poretka. Jer u biti svaki je totalitarizam simptom najveće čovjekove napasti, želje da čovjek postane bog, da suvereno stvara sebe i da vlada svijetom na temelju vrijednosti koje on nametne. Ali, kako su pokazali svi totalitarizmi naše nedavne prošlosti, jao čovjeku kojemu je drugi čovjek bog. •

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	50 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002.- svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svećenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Sola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilaje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.–1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADICEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: "Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti", Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: "GOVOZDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora", Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićevo, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićevo, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićevo, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je u peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
.	.

NAŠ NUTARNJI SVIJET (15)

TKO JE JA

Kada razmišljamo o *ja*, o vlastitom identitetu, onda mislimo na ukupnost slike koju imamo o sebi i kontinuiranom postojanju vlastite ličnosti. Riječ je o slici ličnosti, ne o ličnosti samoj, no granicu između ličnosti i identiteta nije zapravo lako povući. *Ja* je svakako u našoj koži, određeno potpunom jedinstvenošću, drugačije od svakog drugog *ja* na svijetu. Poznajemo ga temeljito jer smo samo mi doživjeli svoje radosti i tuge, svoje nade i strahove – sve svoje dane.

Ipak, ne znamo sve. Ponekad smo u dvojbama, u neskladu, mješovitim osjećaju. Može nas zbuniti i, primjerice, psihologija, kada tvrdi da o nama - o potisnutim doživljajima, selektivnom pamćenju, o pozitivnom svjetlu u kojem se gledamo – može dokučiti i više od nas samih. A razmišljamo i o pitanju *središnje točke* - iz mnogih smo dijelova, mnogih slojeva te se pitamo tko dijelovima ravna, a tko sliku uspostavlja. Sam *ja* ili On...?

Ja je, znamo sigurno, u vječnoj mijeni. Sliku trajno nastojimo dotjerivati, uljep-

Piše:

Maja RUNJE, prof.

šavati. Počinjemo već u ranom djetinjstvu, čim shvatimo istovjetnost sebe i lika u ogledalu. Odmah razvijamo intimno vrednovanje i želju da utječemo.

Fleksibilnost identiteta nužna je odlika ličnosti. Omogućuje nam napredovanje i prilagođavanje vanjskom svijetu. A interveniramo intenzivno. Između naše današnje osobe i one koja smo bili prije dvadeset godina, velika je razlika, tolika da se moguće pitati koji su dijelovi uopće originalni. Mijenjamo naime sva važna područja – stavove, privrženosti, kompetencije. A mijenjamo se, naravno, i tjelesno – mijenjaju se naše stanicice, i skoro sva naša tkiva. Nastojimo utjecati i na vanjski izgled. Poznato je da čak i puka odjeća može utjecati na vlastitu sliku. Imamo li mogućnosti pribaviti i odjenuuti što nam se sviđa, ponekad se osjetimo ma-

lo drugačijima, pa čak i bolje raspoloženima i jačima.

Obično se navodi da identitet počiva na četiri osnovna stupa: intimnom, kulturnom, socijalnom i profesionalnom. Intimni identitet vezan je uz vlastito tijelo, uz našu žensku ili mušku ulogu te uz središnju temu intimnog života – uz emocionalni život. Uspjeli intimni identitet uvjet je za uspjeli brak i roditeljstvo, a izvor je doživljaja sreće i energije. S njim je u vezi i sposobnost davanja i primanja, no također i sposobnost emocionalne autonomije. Kulturni identitet vezan je uz narod iz kojega dolazimo, osobito uz doživljaj i značenje jezika, krajolika, nacionalne materijalne i duhovne kulture, povijesti, političkih borbi. Također je povezan i s voljom da se osigura zajednička nacionalna perspektiva i budućnost. Osjećaj pripadnosti u sebi sadrži i razgraničenje prema drugim etničkim skupinama, obično prema onima s kojima postoji dodir, što služi dodatnom održavanju identiteta. Socijalni identitet temelji se na odnosima u

SAVJET LIJEČNIKA PERIMO RUKE

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIC-SOJČIĆ**

uvijek vrijedi pravilo da treba prati ruke čim dođemo kući.

I u kućanstvu, u našim domovima, ima puno bakterija. Znamo li možda gdje ih je najviše? Obično pomislimo na zahodsku dasku, no odgovor nije točan. Šampioni su četkica za zube te spužva i spužvasta krpica za pranje suđa. Slijede ih kuhinjske krpe i sve vrste ručnika. Četkica za zube stoga treba biti od sintetike, jer su prirodne čekinje šuplje i idealno su stanište za bakterije. Valja ih uvijek dobro oprati i držati tako da se mogu osušiti, jer većina klica treba i voli vlagu za opstanak i razmnožavanje. Također ih treba često mijenjati. Što se tiče spužvi i krpica za pranje suđa, treba nastojati da se suše i da ne budu dugo mokre. Ako imamo stroj za pranje suđa, dobro ih je staviti da se peru skupa sa suđem. Ako ga nemamo, mogu se staviti na minutu u mikrovalnu pećnicu ili ih se može kratko iskuhati.

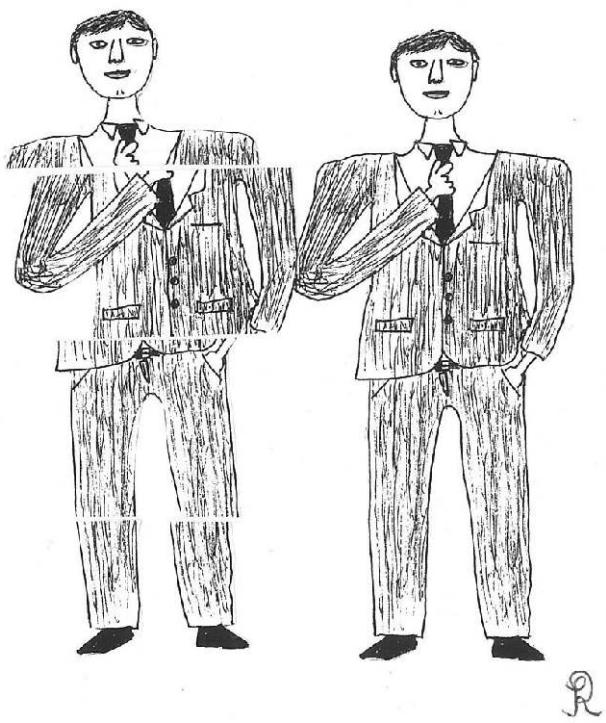
S hranom trebamo osobito paziti. Jaja! Ljuska je krajnje zagađena, često i

Važno je redovito prati ruke! Ali, nije li to samo po sebi razumljivo, osobito u našim krajevima gdje je tekuće vode na pretek? Zaista, već bi djecu od malena trebalo vježbatи da automatski, bez razmišljanja, Peru ruke nakon što izvana dođu kući, prije jela i nakon što su bili na zahodu. Nažalost uvijek ponovno čujemo da veliki dio ljudi, osobito muškaraca, to ne čini. A čiste ruke su alfa i omega predurtečenja zaraznih bolesti!

Već sam govorila o potrebi redovitih pregleda i cijepljenja, ali sada želim spomenuti naoko banalne sitnice o najobičnijoj higijeni. Svi znamo da smo sa svih strana okruženi milijardama klica. Neke su bezopasne, a neke su nam čak potrebne jer bez njih ne bismo mogli živjeti. No, postoje brojne opasne bakterije, gljive i virusi kojih se moramo čuvati. Ne trebamo sterilni svijet. Naše tijelo mora biti sposobno oduprijeti se, pobijediti i elimirati normalnu količinu klica. To ono i

može. No, kod jako agresivnih uzročnika opasnih bolesti postoje granice.

Pogledajmo tzv. kapljicne zaraze – najčešće je riječ o virusima koji uzrokuju prehladna oboljenja i gripu. Sa svakim kašljanjem ili kihanjem lete milijuni virusa, i to nekoliko metara u okolinu. I što najčešće vidimo? Ljudi "pristojno" kišu i kašju u dlan, često desni. Nakon toga hvataju kvake i druge predmete, rukuju se, plaćaju novcem. Posljedice su jasne – virus će se prenijeti. Treba stoga rabiti barem rupčić, no onda je pitanje kamo ćemo kasnije s njime. Zato je najbolje kašljati u nutarnju stranu laka ili u pazuh. A treba imati na umu da su uvijek jako zagađene kvake, rukohvati u tramvajima i autobusima te gumena vrpca za koju se pridržavamo na ogradi pomicnih stepenica. Po zimi su rukavice dobra pomoć. A

obitelji, odnosima u prijateljskim vezama te na odnosima u široj socijalnoj mreži. Pruža zadovoljstvo i stabilnost, a u kriznim situacijama i potporu. Profesionalni identitet vezan je uz posao koji obavljam, a važan je za ljudе zato jer posao omogućuje da budemo kreativni, da steknemo društveno priznanje i da zarađujemo za život.

Uspjeh rada na identitetu ovisi, naravno, o mogućnostima, o *resursima* koji su nam na raspolaganju. Bogatstvo je biti zdrav, voljen, zaštićen, školovan te živjeti u materijalnoj sigurnosti, u demokratskom društvu i u miru. Važni su i stavovi i vrijednosni sustav. Ipak, ni najbolji preduvjeti nisu garancija. Bitnu ulogu naime ima i nutarnja logika kojom elemente organiziramo te energija koju u organizaciji

ciju unosima. Čovjek može biti bogat samo u nekim dijelovima, no dobrim upravljanjem može kompenzirati dio nedostataka. Primjerice, optimistična i empatična osoba možda će lakše dobiti radno mjesto negoli netko tko je mrk i pesimističan pa imao i puno bolje kvalifikacije.

Svakom identitetu je nužno potrebna i stabilnost, ne samo fleksibilnost. Stabilnost je životna odlika koja nam se sviđa, koju trebamo. Želimo se mijenjati, no uz nemiruje nas pomisao da bi u nama stalno sve bilo novo i dorađeno. Srećom, jasno osjećamo da smo isti s djetetom na školskoj fotografiji, isti s mlaodom ženom / mladim muškarcem na vjenčanoj fotografiji. Postojanje konstantnosti zapravo dokazuju i istraživanja. Bitne odlike ličnosti, poput otvorenosti, proaktivnosti, značitelje ili pomirljivosti, identificirane u ranom djetinjstvu, ipak u svojim osnovnim oblicima opstaju i u kasnijim životnim razdobljima. Jedino, odnos promjenjivosti i stabilnosti nije uvijek isti. Razlike su individualne, no u zrelijim godinama stabilnosti je kod svakoga obično ipak više. Promjene su već obavljene, pristigli smo na mjesto na kojem želimo biti, možemo se odmoriti od stalnog renoviranja.

Ja je na puno načina rijeka. Rijeka teče i vode joj nikada nisu iste. Čak se i korito, obala i stijenje mijenjaju. A opet su Cetina i Una uvijek Cetina i Una, jedinstvene, vječne.♦

salmonelama, a sadržaj obično nije. Kod razbijanja treba paziti da bjelanjak i žumnjak ne teku preko ljske, a nakon svakog dodira s jajima uvijek treba oprati ruke sapunom ili sredstvom za pranje suđa. Tek tada se može nastaviti radom. Jednako treba postupati nakon svakog dodira sa svežim mesom, naročito nakon rada s mesom peradi.

Radna ploha, noževi i daska za rezanje (najbolje plastična) moraju se prati vrućom vodom i sredstvom za pranje suđa.

Za povrće i voće treba rabiti drugu dasku, jer se tako smanjuje opasnost od zaraze salmonelama, toksoplazmozom, a i drugim uzročnicima. Jela koja smo skuhali treba uvijek dobro pokrivati, a ako su bila više od četiri sata izvan hladnjaka, treba ih ponovno prekuhati i staviti u hladnjak. Bakterije se množe, i to pod-

vostručuju, u ritmu od 20 do 30 minuta. Sam hladnjak treba redovito prati, jer se u njemu bakterije i gljive plijesni zapravo dobro osjećaju i množe, samo polaganije. U dubokom smrzavanju smrznute namirnice se ne kvare, jer se bakterije ne množe, ali ipak ostaju žive. Zato kod otapanja valja nastojati da hrana ne leži u vlastitoj vodi. Vodu od otapanja obvezno se mora baciti.

Na rublje također treba paziti. Ono se danas rijetko iskuhava, a nije ni potrebno ako u kući ne postoji teška zarazna bolest. Ipak, ručnike treba prati na barem 60 stupnjeva, eventualno odijeljeno. I treba ih često mijenjati. To vrijedi i za pamučno donje rublje. Nije dobro prati čarape zajedno s ostalom odjećom. Iako se dio klića, najčešće gljiva, ispere, svjedno se os-tatak bratski raspodijeli na košulje, bluze

ili donje rublje, gdje ih ne želimo imati. Još nešto: u strojevima za pranje rublja i posuđa uvijek ostaje voda u kojoj se klice veselo množe, pa je dobro ponekad pustiti da strojevi rade prazni, uz najvišu temperaturu i malo sredstva za pranje. Također treba temeljito prati ladicu za sredstvo za pranje te čistiti filter.

Sanitarije treba normalno prati, dezinfekcija nije nužna, ali postoje pravila. Nikako se ne smije rabiti istu krpu ili spužvu za zahod i za ostale predmete. Time bi se, usprkos optičkoj čistoći, crijevne bakterije raznijele po pločicama, podu, kadi, umivanionicima i slavinama te tako preko ruku opet mogle doći u usta.

Nadam se da svi znamo ova pravila i da upravo tako postupamo. Ipak, možda se nije loše podsjetiti i preispitati. A glavno pravilo je: Perimo ruke!

PLEHAN: POSJET BOSANSKOJ POSAVINI NEKADA I SADA (V.)

Godine 1941. do 1945. bijahu za naš narod u Bosni i Hercegovini godine ratnih strahota: širile su se stare i otvarale nove bojišnice. Izmjenjivahu se raznorodne vojske, nerijetko sijući strah, plijeneći imovinu i ubijajući ljude. Na poseban način bijahu strahotna bombardiranja Slavonskoga i Bosanskog Broda. Što se više bližio kraj rata, to ona bijahu učestalija i smrtonosnija. U srpnju 1944. poginulo je u jednom danu oko 150 mladića, među kojima bijahu tri sina **Joze Bubala** s Plehana. Plehanski žitelji na tu vijest zanimjeli su: tiha molitva zalijevana suzama bijaše njihov govor! Slični su se prizori ponavljali. U siječnju 1945. bijaše u jednom danu ubijeno više od 180 muškaraca!

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

do nepoznatih mesta u Srbiji. Tko je tada samo jedanput prošao kroz plehansku župu, mogao se naslušati jecaja i plača, a u crkvi je mogao vidjeti ženski svijet kako se „ruši“ - sve ženske, od djevojčica do starica, bijahu u *pokorničku ruhu*. Sve to bijaše još više zagorčano zbivanjima u predjelu Bosanske Posavine između Bosne i Save – kod Odžaka.

Ovdje treba ponovno istaknuti: bijaše to osvetoljubivo uništenje jednoga prelijepa kraja i njegovih stanovnika – jednostavnih ljudi koji su željeli ostati na svojoj

ćenje svih koji iz bilo kojega razloga bijahu osumnjičeni. Time je u narodu pojačan strah, a u pojedincu (kojih su sve više uhićivali) unošena strepnja. Dodamo li ovomu i raznorodne nesmiljene pljenidbe hrane te odvođenja na prisilne rade, nije teško zamišljati kako je izgledalo uvećano siromaštvo i kako su *nakon rata* vrijedni i zadovoljni poljodjelci pretvarani ujadne ljude.

Dogodio se i jedinstven nasrtaj na Plehan: brisanje njegova imena s lica zemlje. Zatvorene su društvene ustanove koje bijahu na brežuljku Plehan po kojem je cijeli kraj nosio naziv, dakako na prvom mjestu crkva i samostan. Tako je općina premještena u malo naselje Mračaj, a također zadruga i trgovina. Škola je ostala na Plehanu, ali je dobila naziv po selu: Škola u Kovačevcima, dok je nova osmogodišnja sagrađena u selu Bunaru. Javno su se prinosili glasovi kako Plehan treba potpuno izbrisati s lica zemlje.

Veoma velike ratne i poratne nedaće pratila je smrt mnogih pojedinaca i ponkad većih skupina ljudi, posebice vojnika, a također i nekolicine vrijednih i uglednih svećenika. Među prvima bijaše **fra Julian Jurković** ubijen u srpnju 1942., dogodilo se to **fra Vladi Ključeviću**, kao i **fra Dobroslavu Božiću**, s time što se za nj ne zna ni gdje je ni kojega je dana i mjeseca ubijen. Isti je usud doživio i **fra Pavao Radoš**, vjerojatno u Mariboru 1945. godine. **Fra Efrem Čosić** strijeljan je u travnju 1946., a **fra Velimir Karlović** u prosincu 1948. Neposredno nakon rata strelnuti su i gimnazijalci – sjemeništari **Ivan Kozina**, **Josef Kurtušić** i **Mato Zovkić**, a nešto kasnije i **Juro Radman**.

Istaknuti treba i **fra Gavrilo Gavranović** koji je umro 1945. zarazivši se pri njezi bolesnika što bijahu bolovali od tifusa, te **fra Domina Zubka** koji je umro prirodnom smrću 1944. i **fra Marijana Marića** 1948. kao i vlč. g. **Franju Momčinovića**, župnika i dekana u Derventi (+1957.).

Za sve bi se njih moglo reći kako bijahu uistinu čestiti svećenici i svi, osim fra Marijana Marića i vlč. g. Franje Momčinovića, mlađi ljudi ili muževi u naponu ži-

Derventa razorena u velikosrpskoj agresiji

Nasreću, sve četiri ratne godine bijahu u ovim predjelima rodne i plodne, pa nije bilo gladi. Od vremena do vremena događahu se i stanovita razvedravanja. Ljudi su nedjeljom dolazili u crkvu i doznavali „utješne“ vijesti o preokretu ratne sreće, pa su međusobno o tome radosnije razgovarali. Igralo je i kolo i u kolu se pjevalo. No ratna se sreća ipak nije promijenila, nego je, kako se u narodu tada govorilo, nastupio „preokret“. U narodu je zavladao muk, prekidan učestalim vijestima o strahotama „križnog puta“ kod Bleiburga, zatim po Sloveniji, diljem Hrvatske i sve

grudi i ne pasti u ruke vojske koja se tijekom rata pokazala u lošem svijetu upravo u rubnim krajevima toga područja. Međutim, stvarno stanje nije dostatno proučeno, a pre malo je još živih svjedoka, pa je mnogo dragocjenijih podataka palo u zaborav. Zna se ipak kako je otkriveno devet stratišta na kojima je ubijeno 1.027 ljudi. Također je zabilježeno kako su u Odžaku nakon završetka rata ubijena 4 bolničara i osamdeset (80) ranjenika.

Diljem Bosanske Posavine vršen je podmukao i ujedno vrlo uporan lov na bivše sudionike hrvatske vojske kao i uhi-

votne snage. Međutim, ipak treba pripomenuti nekoliko pojedinosti:

Fra Vlado Ključević bijaše svećenik izuzetne dobrote i požrtvovnosti. Bio je kapelan na Plehanu i svakodnevno je na konju obilazio prostranu župu, pa se govorilo kako je više na konju negoli na tlu. Budući je bio neopisivo dobar – plemenit i blag, pjesnički se za nj znalo reći: „Eno ga na alatu, sav u suhu zlatu!“ Prije negoli je s Plehana otišao na župu u Sivšu, održao je pučku misu i oprostio se od vjernika. Njegova se propovijed dugo spominjala s pripomenom: „Takov se čovjek rijetko rađa!“ Kad su partizani došli u Sivšu, pozvali su župniku neka izide iz kuće. Čim se fra Vlado pojavio na vratima, pokosili su ga paljbom iz vatrenog oružja.

Fra Gavro Gavranić bijaše profesor na gimnaziji u Visokom, završio je tri fakulteta i slovio kao jedan od najučenijih svećenika u Bosni. Bio je profesor pravedan i veoma požrtvovan. Rado je susretao ljude i pojavljivao se u narodu. Volio je svećeničku službu, propovijedao i isповijedao kao da je običan kapelan. Pohađao je bolesnike, posebice one koji bijahu oboljeli od tifusa. Tako se i sam zarazio i umro.

Njegovim je stopama pošao i fra Pavo Radoš, veoma nadaren i marljiv svećenik. Studirao je na tri fakulteta, pa kad bi se pojavio na kojoj župi, ljudi su se oko njega skupljali željni ljudskoga susreta i istinske mudrosti. Imao je široko postavljene oči, pa se dobivao dojam kako on vidi sve i svakoga, pogled mu bijaše prodoran, ali blag. Čim bi se pojavio na oltaru u crkvi bi nastao žamor. Ljudi su u njemu vidjeli svećenika nade.

Fra Marijan Marić jedan je od najpoznatijih franjevaca ne samo u Bosni nego i među Hrvatima uopće ili, još bolje, među žiteljima ovih krajeva. O njemu je ovdje dosta rečeno: kad je fizički oslabio, dolazili bi mu ljudi u posjet. Svrstavali bi se u red najviše (nedjeljom) i onda bi po četvorica odlazili njemu u sobu i s njim se zadržali 5 do 10 minuta. Zatim bi ulazila sljedeća četvorica i tako dalje, dok fra Marijan ne bi klonuo od umora. Slovio kao mudrac toploga i blagoga srca. Ljudi su prema njemu gajili neizrecivo poštovanje.

Crkva sv. Ilike u Bosanskome Brodu oštećena je na početku agresije

Posebno biranim riječima treba spomenuti i vlč. Franju Momčinovića, župnika i dekana u Derventi. On je, istina, umro nešto kasnije (godine 1957.), ali je u ratno i poratno doba bio čovjek i svećenik izuzetna osoba u Derventi i širokoj okolici, možda je bolje reći u cijeloj Bosanskoj Posavini. Njegova je vrlina istinske susretljivosti teško opisiva, ali je veoma istaknuta: primao je svećenike i obične vjernike svakodnevno i uvijek srdačno. U njegovu stanu svećenici su bili kao u svojoj kući, a drugi ljudi, posebice bolesni i ugroženi nevoljama kao u velikom karitatu. Budući se privatno bavio medicinom, bio je dobar savjetnik nepreglednom mnoštvu patnika, i to ne samo u Bosanskoj Posavini nego i mnogo širem području.

Uz gubitak navedenih ljudi treba još nadodati: 1946. uhićen je fra Dominik Čosić i u tamnici proveo tri godine. 1949. s Plehana je premješten **fra Juro Vuletić** i to pod pritiskom komunističke vlasti koja ga je željela maknuti s Plehana. Njegov je premještaj i odlazak s Plehana, nedvojbeno, bio velika pogreška. On je, naime svojom pojavom djelovao kao *stamen*

čovjek, pravi junak iz narodne pjesme: sposoban trpjeti i kao junak šutjeti. Danas je teško kazati koliko je, kao junak, bio „vičan stići i uteći“, ali je zacijelo kao junak mogao „na strašnom mjestu postojati“. I zato ga partizani nisu mogli gledati u Plehanu! Vjernici su ga pak gledali i iz njegova ozbiljna lica učili kako se u to doba drži čovjek vjernik i Hrvat. A on je to, i jedno i drugo, bio u pravom smislu riječi.

Tko je iole poznavao ovdje spomenute svećenike, mogao je pomisliti kako je takve ljude teško zamijeniti. Još otvorenije: to je nemoguće i u najpogodnijim uvjetima, a u našim danima rata i potrača, u godinama bezakonja i nasilja, opipljiva bijaše pojava nemoći i beznađa. To se stanje odražavalo u običnim razgovorima, a također i u nenadanim izljevima što izmiču nadzoru.

Tako je jedan svećenik s Plehana pripovijedao o svome čudnovatom doživljaju iz 1956. godine. Blagoslivao je kuće o Božiću po rubovima Plehana i to od ranog jutra do kasne večeri, ali šestoga je dana završio posao nešto ranije i zaputio se sam u samostan. Približavajući se samostanu naglo je zastao i najednom naglas rekao: „Proklet bio, tko je ovo od naroda učinio!“ Izrekavši glasno te riječi, uznenemirio se i neko vrijeme ostao njem stojeći. Potom je postupno shvaćao kako je to bila nesvesna provala bolnih prizora što ih se nagledao obilazeći obitelji šest dana. Bijahu to bijedni ljudi u velikoj većini kojima se svjesno i smisljeno nanosila golema nepravda. Pojedini pak prizori u tim susretima bijahu jedincati, bolni i nepopravljeni. U crkvu se dolazilo više nego prije, u noj su bili tihi, ali su gromko pjevali „o Mariju, bolne duše likarijo“. Kolo se kod crkve nije igralo, niti se čula pjesma.

Pomnije promatranje stanja u župi pokazivalo je kako se iseljavanje nastavlja. U tijeku 30 godina (1945-1975) plehanska se župa prepovoljila.

Još bolnija bijaše spoznaja kako nema ozbiljnih pokušaja da se val odlaska zaustavi. Namjesto toga pročula se odluka Nadbiskupskog ordinarijata iz Sarajeva: dva se sela odvajaju od Plehana i pripajaju susjednoj župi. Komunistička je vlast

znala što znači Plehan, a crkvena nije! Ona se jednostrano pozvala na svoje pravo i „više ciljeve za dobro vjernika“, a nije se ni za trenutak zamislila nad tim što znači Plehan Plehančanima, onima blizu i onima daleko – nesagledivo i nedostizno. Pojam Plehan za njih bijaše dobro određen i posve jasan, samo teško riječima izreciv. On se ukorijenio u srcima svojih žitelja, obuzeo ih nadugo i naširoko, postao dijelom njihova živodajnoga bića – bio im poput vrela iz kojega izvire njihov ponos i njihova radost, ulijeva im hrabrost i krijeplji zajedništvo – stvara zajednicu koja je i blaga i draga, ali nepovrjediva.

Sve je to i mnogo više od toga, izražavao njihov žestok otpor i najmanjemu spomenu da ih se odvoji od Plehana. I kad se to pokušalo ostvariti, u njima je nastao lom. I jer su očekivali promjenu odluke, a napose jer bijahu vjerovali u nedvojbenu i svekoliku podršku franjevaca, a ona bijaše slaba, taj lom bijaše smrtonosan!

Površnu se motritelju moglo činiti kako to i nije tako, jer se u pojavnu svijetu moglo i dalje zapožati neke postupke što, kao, govore nešto tomu suprotno. Primjerice: eto, ljudi i dalje idu u crkvu! No na kraju se dogodio posvemašnji lom- umrlo je u tim ljudima povjerenje! Kad je pisac ovih redaka o tome nadugo i naširoko razgovarao s nadbiskupom **dr. Smiljanom Čekadom**, Čekada nije krio kako je posrijedi ozbiljno pitanje, ali nije imao snage povući pravi potez - pritiskala ga je njegova okolina. Stoga je izražavao nadu kako će se to ipak dobro završiti, samo trebamo svi tomu pripomoći. Na moje upozorenje kako nije riječ o manjini ili višem dobru, nego o povjerenju koje ili se ima ili ga nema i koje, kad bude izgubljeno, onda je sve izgubljeno – Čekada je zanijemio.

Američki je predsjednik **John F. Kennedy** (1917.-1963.) u Berlinu izjavio: *Ja sam stanovnik Berlina!* Svi su to ljudi razumjeli, jer to sadržajno bijaše istina! Na pitanje odakle je, svaki je stanovnik odvojenih sela iz duše odgovarao: *Ja sam s Plehanom!* I to je činio iz dubine svoga bića, po-

nosa i radosti. Sad mu crkvena vlast, kao i komunistička, ubija istinu njegova bića!

Lako je prigovoriti kako su ipak posrijedi „manje“ važne vrijednosti, pa je moguće za to navoditi i raznorodna razjašnjenja. No bez odgovora ostaje pitanje: *koji je zadnji razlog za taj postupak?* Bisistar, pošten čovjek, čovjek bez predrasuda, smjesta pogodi o čemu je tu zapravo riječ. I time se svi suprotni razlozi ruše kao kule od karata. Svaki oblik prisile nosi obilježje sebičnosti, a sebičnost sužava svi jest odgovornosti za život Božjega čovjekoljublja i time postaje izdajom kršćanstva.

Tako su mještani sela odvojenih od Plehana shvatili i ponašanje franjevačke uprave, provincijske i samostanske. I provincijsko i samostansko vodstvo je pred neumoljivim stavom nadbiskupije ustuknulo i time su više-manje i jedni i drugi, proigrali svoje povjerenje u tim ljudima.

Pronicljivi pojedinci u svojim su protosudbama pošli i dalje. Njima su također svećenici uistinu trebali za raznorodne vjerske, vjersko-crkvene poslove (obrede), ali onaj dubinski odnos povjerenja i

uzajamna života, bio je dobrano uzdrman, Dakako, iz više uzroka.

Jedan je mještanin tu istinu blago izrazio: „Nemam ništa proti tomu da svećenik u župnome uredu prodaje krunice, ali nama treba gvardijan!“

A gvardijani u Plehanu bijahu ljudi put fra Marijana Marića, fra Domina Čosića, fra Jure Vuletića... Ratno i poratno doba obilovaše nestankom upravo takvih ljudi među svećenicima i među vjernicima.

Želimo li ovdje povući kratak zaključak o stanju vjernika na Plehanu, a donekle i njihovoj okolici, onda treba reći:

- Gubitci u ratu i nakon rata, partizanska zlostavljanja i ugnjetavanja, gubitak izuzetno vrijednih svećenika i, blago rečeno, traljav odnos crkvenih vlasti bijahu čimbenici što su nepovoljno utjecali na narod pa je on uglavnom, bio kao ovce bez pastira, gubio se - posebice pak smanjivao se porod, a povećavalo iseljavanje i on je nestajao.

*

Poznato je da su svećenici na Plehanu od 1967. jače razvijali svoj rad u župi i posebice glede udaljenijih sela. Za počeli su redovitim držanjem nedjeljnih misa na pet mjesta u župi, a češće i na više njih.

To se zalaganje pojačalo dolaskom **fra Mije Jerkovića** (1976.-1982.) za gvardijana i župnika. To se također činilo i na područnim župama.

Posebno je vrijedno spomena da je u tom razdoblju velika plehanska crkva nanovo pokrivena, i to bakrenim pločama, te istodobno umjetnički ukrašena. To vrijedi i za veći dio područnih kapelica, ali na poseban način treba biti spomenuto kako su ukrašene i crkve plehanskog kraja, što na poseban način vrijedi za Koraće, Dubicu, Svilaj, Potočane, a djelomično na Foči i na Sivši.

Vjerojatno je u tom razdoblju barem donekle ublaženo opće stanje u Bosanskoj Posavini, ali nisu bili na pomolu ojačani čimbenici koji bi označili živodajni preokret. Dodamo li promjenama (premještajima) među franjevcima, izvršenim na provincijskom Kpitulu 1982. godine, iznenadnu i preranu

Stambena peterokatnica u Derventi oštećena granatama

Bosanska Posavina: odlazak u progonstvo

smrt gvardijana i župnika **fra Ante Jurića** (1931.-1983.) onda treba kazati: splasnuo je pokušaj da se obnovi i oživi Plehan kakav nekoč bijaše i kakav bi nanovo trebao postati. Nemoguće je znati kakav bi Plehan postao da se taj pokušaj nastavi. Nu jedno je izvjesno: bilo bi potrebno daleko više vremena negoli bijahu imali tadašnji svećenici na Plehanu i u njegovoj okolini.

*

Ratni vihor, pokrenut 1991. zahvatilo je godine 1992. i Bosnu. Razmišljanja o urediocima i posljedicama nadilaze okvire ovoga napisa. S povijesno-kršćanskoga gledišta i nije odsudno važno da se „znanstveno“ gledano oko toga sada iscrpljujemo.. Dobro je i potrebno obaviti taj zadatak na najbolji način i ako je moguće – bez odlaganja. Međutim, za istinske vjernike i navjestitelje kršćanstva *još je važnije* probuditi svijest o kršćanskom promatranju svijeta i života te shvaćanju vjersko-kršćanskog pristupa zadatcima sadašnjeg trenutka:

Mi na ovome svijetu nemamo trajna boravka niti možemo računati na cijelovito, društveno-političko uređenje koje bi nam jamčilo mir i zadovoljstvo. Krist to nije obećao. Naprotiv! Predvidio je svakovrsne nevolje i želio da njegovi nasljednici budu spremni prihvatići život i sve njegove tegobe u vjeri i pouzdanju u beskrajnu Božju dobrotu. Nju je pak, svim nepogodama unatoč, i u ovom živo-

tu moguće doživjeti, ali će ona zablistati istom u vječnosti!

Iz toga proizlazi zaključak:

Naš je zadatak posvjedočiti svoju vjeru kao zorno obistinjenje Božjega čovjekoljublja među ljudima. A za to nam je potrebno, prije svega, naslijedovati Krista u njegovim susretima s ljudima, što će reći: trajno proučavati osobu i djelo Isusa Krista u teoriji i praksi, a tako i psihologiju čovjeka, pojedinačno i zajednički. Na sreću teologija je silno uznapredovala, posebice kad je riječ o biblijskim izvješćima o Kristu, a psihologija također, oboje pak s ozbiljnom napomenom: riječ je o teoriji i praksi što se potvrđuje u najbližoj i najočitijoj stvarnosti - najkonkretnije, rekao bih **Dietrich Bonhoeffer** (*in concretissimo*).

U susretu pak s tim dvjema granama suvremene znanosti vrijedi kršćansko načelo što je od bitnog obilježja pri proučavanju povijesti:

Svaka nova spoznaja upućuje nas na potrebu upoznavanja sebe i na buđenje osobne odgovornosti u sadašnjem trenutku, svaki proučavatelj povijesti, a pogotovo poznavatelj Isusa Krista i suvremene psihologije treba postajati svjesnjim svoje odgovornosti i pitati se: što mogu ja ovdje i sada učiniti kako bi stanje našega naroda postalo makar malo boljim? To je bilo temeljno načelo i u Starom zavjetu. Izrijekom ga je isticao prorok Izajai Druži. On u Božje ime poziva: „Ne spominjite se onog što je bilo... Evo činim

nešto novo, već nastaje. Zar ne opažate“ (Iz 43, 18-19)?

Zbivanja su u velikoj mjeri velika i sudbonosna, pa bi zauzetost za stradalnike u narodu morala silno porasti kako bi bila učinkovita. U tom smislu bilo bi nam poželjno proučiti povijest Babilonskog sužanstva i pismo proroka Jeremije što ga bijaše uputio prognanicima u Babiloniji (Iz 29, 1-23). Taj vid naše zauzetosti očito ne jača: možda jedva životari, a za budućnost našega *maloga* naroda on može biti presudan.

Jedan primjer može dobro doći. Kad je 1997. imenovan novi gvardijan na Plehanu **+fra Ivan Ćurić+**, crkva i samostan bijahu uništeni, a svi žitelji protjerani. Gvardijan se odvažio i došao na Plehan. U prvo doba sklanjao se u neporušenu dijelu samostanskoga podruma, a zatim je prisrbio kontejner. Istom u proljeće 1999. političko vodstvo Hrvata u BiH prisrbilo mu je građu potrebnu za obnovu jednog dijela oštećene samostanske štale. I tu se mogao useliti i „normalno“ zapaliti peć. Za to vrijeme dobivao je ozbiljne poruke predstavnika međunarodne sile, kojima se ističe kako on boravi na Plehanu „na svoju odgovornost“. Unatoč svemu, gvardijan je sa svojim ljudima uspio postaviti temelje za novu crkvu! Osobno me ovo podsjeća na ono što je o Nijemcima poslije Drugoga svjetskog rata utvrdio jedan novinar: Sve bijaše porušeno, mnoštvo ubijenih i teško ranjenih, priljev izgnanih sa svih strana i, uz sve to – glad! Novinar je sve to promatrao i onda izrekao jednu kratku rečenicu: „Nijemac baci pušku i prihvati lopatu te započne raščićavati ruševine!“

Novi je pak gvardijan **+fra Mirko Filipović+** izgradio crkvu na Plehanu do krov-a (i pokrio je) te u obnovi Plehana pošao dalje. Sagrađena je nova crkva na Plehanu – jedna od najljepših crkva što je u kršćanstvu diljem svijeta podignuta od 1945. do danas. Svemu rasulu unatoč, za Plehan ima nade! Postoje brojni Plehančani kojima je Plehan u srcu. Treba ih pronalaziti i pozivati: *Izgradimo novi Plehan, dosad neviđene ljepote, znak vjere, ponosa i radosti!*•

O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA (5.)

JOŠ NEKOLIKO AUTOBIOGRAFSKIH SLIKA, JOŠ NEKOLIKO POLITIČKIH PORUKA

Pisac u svome djelu

Svako književno djelo, već je spominjano, na puno je načina autobiografsko. Umjetnost cvjeta iz umjetnikova bića, iz duše i srca, i nikako drugačije. I književni opus **Mile Budaka** je u tom smislu autobiografski, premda različitih stupnjevitosti. Čistu memoaristiku ispunja velika eksplicitnost, a ostala djela manja. Prikivena, skrovita mjesta otvaraju ipak najšira vrata, dopuštaju bliske susrete, i čitatelju koji susret traži može zastati dah. Izravno upoznaje najskrovitije niti književnikove duše – autentičnu i veliku nježnost, obaz-

Piše:

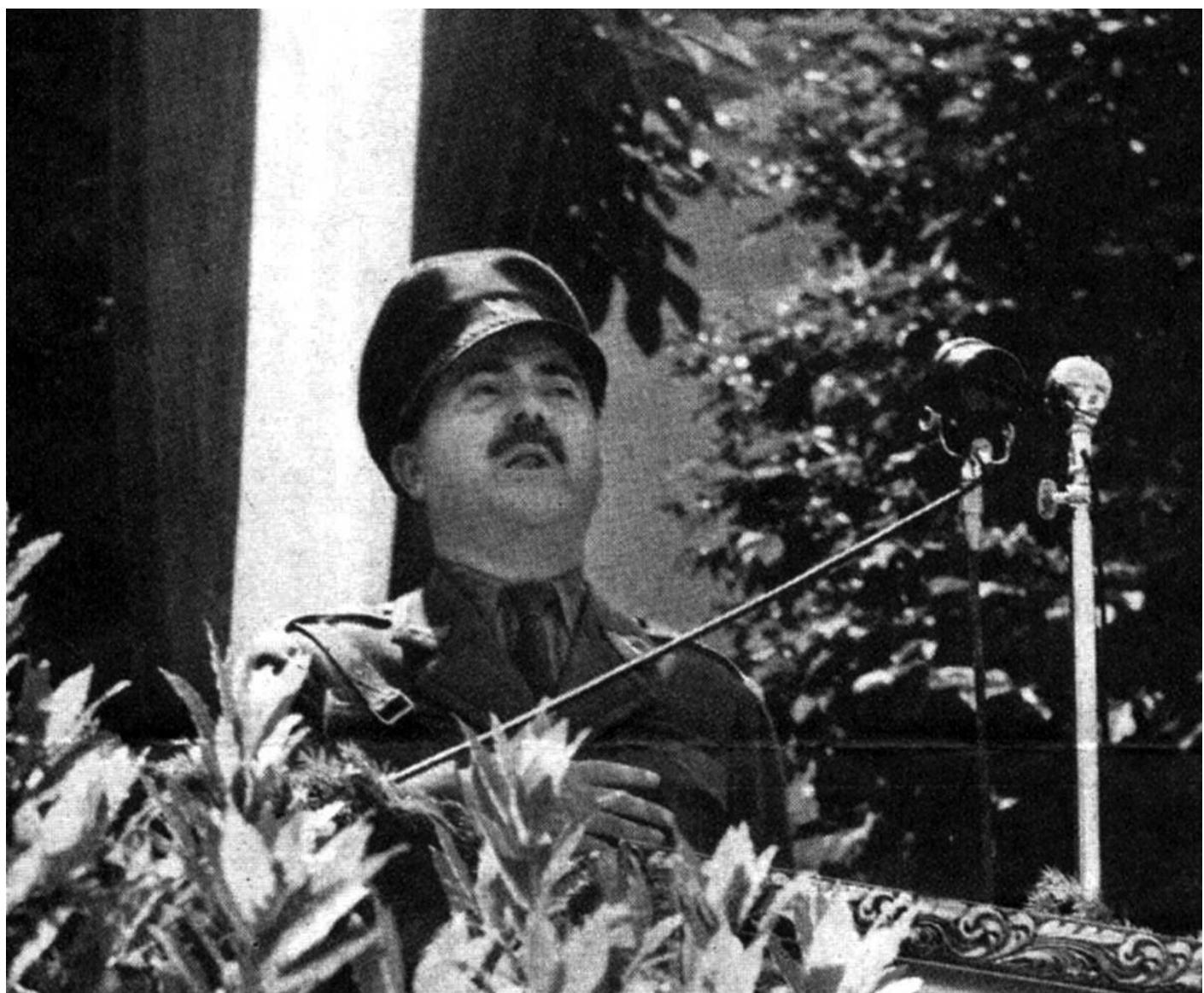
Maja PAVELIĆ RUNJE

rivost, empatičnost, ali i vizije, snagu i čvrste stavove kojih je jedini cilj ostvarivanje.

U pripovijetki „Vuk Šeponja“ susrećemo Josicu Šulentića. Odlučio jeći s blagom kako bi se djeca barem nedjeljom nasjavala i ne bi morala zepstti. Jesen je već bila pritisla, romnjala je hladna, oštra kišica. Pod Grabarom je počeo rezati ljeskovo pruće da oplete košić (*Oprosti ti*

meni sveta Nediljice, a Bog će oprostiti, jer čovik, težak mora vaik misliti na kuću. - OdV, 118), kada je opazio da mu vuk odnosi ovcu. I to kakav vuk! Šepesao je u trku, bio je bez prednje desne noge, ali je trčao spretno i brzo!

Kad je Josica nešto kasnije susreo ostale čobane, sve dječake i djevojčice od petnaest, šesnaest godina, željeli su što više čuti o vuku šeponji. Slušali su kao začarani, jer sve su te priče za njih vazda nove, iako su sve već po nebrojeno puta čuli i sami prepričavali. Pri tome su puhalili u šake da se zgriju i poskakivali bosim

Budak prigodom jednoga od svojih mnogobrojnih političkih govora

nožicama da ubrzaju kolanje krvi jer svu bili bosi, jer po kiši ne može biti obuveno dijete iz prave kuće. Šteta je opanaka. Nosići su se modrili, obrazi žarili, a oči suzile. Među njima je bio najmanji Mile Kikin, dječačić od desetak godina, sav modar kao čivit, a s opancima pod pažukom. Josica mu je bio blizi rod po materi, pa ga je zvao tetkom, a kako ga je Josica vrlo volio, to ga je mali neumorno ispitivao, a tetak odgovarao: Ja upravo mislim, tetak, reče Mile, skoči s noge na nogu i puhne u šake, da to i nije bije vuk, neg vrag, potari ga sveti Križ... Josica mu je na to odgovorio: Daa, moje zlato! Ne nosi vrag ovaca. Un iđe, tako, po gospodu i lopove, a nije mu do janjaca... (OdV, 121)

Budaka izravno susrećemo i na nekoliko mjeseta u *Ognjištu*, tada kao mladića ili mlada odrasla čovjeka. Grupe izaziva scena uz samrtnu postelju Lukanove kćeri Matije. Matija se oprštala od roditelja, molila je da je do groba ponesu brat i tri rođaka, a u jednom je času tiho rekla: *Jadna ti sam... da mi je još jednom viditi Milkana majkina...* Otac joj je objašnjavao da je un u Zagrebu na velikim školama, a Matija je dalje žalila: *E, e, znam ja di je... Brat mi je po mliku... Da sam se prije sitiла, pa da smo mu pisali, un bi sigurno bije doša... Un mene voli. Kad je god dolazije, šalija se sa mnom i zva me sestrom. Ajmo, veli, posati tetu Anicu, a već smo bili veliki!* Nas je moja majka odranila ednim mlikom... (Og I, 144).

O majci po mlijeku Budak je, znamo, pisao u svojoj autobiografiji „Sam o sebi“, 1933.: *U ono vrijeme nijesu znale žene u Sv. Roku da se djeca mogu othrani na boćicu i nekakvu dudicu, pa kada bi se mali rasplakao, a mati ga nije mogla ničim utješiti jer je bila i sama toliko bolesna i neutješljiva da je bila posve nemoćna, uzeo bi ga u naramak brat Šime, momčić od 16 godina, te ga je iz svojih usata pitao mlijekom i više zalagivao nego zalagao. Kada ni to više ne bi koristilo, odnio bi ga Šime k susjedi Anici Makanova koja je baš u isto vrijeme rodila kćer Matiju. Anica je dojila kao iz bunara i vazda oboje djece potpuno zadovoljila i umirila.* („Sam o sebi“, uz Og)

Brojne autobiografske slike, mada jače preinačene od onih u kojima se govori baš o *Mili Kikinom* ili *Milkantu*, nalazimo u romanu *Rascvjetana trešnja*, u kojem je Budak u liku odvjetnika dr. Ivana Kresovića,

a uz to i na puno načina u liku Petra Blaževića. Od dr. Kresovića čujemo o profesionalnom, odvjetničkom iskustvu – o sudskim postupcima, osobama sudaca, o optuženicima i osuđenicima. Također i o pitanjima odvjetničkih primanja! Dr.

uteče kad ne bi bio siguran da onda više ne bi mogao tim istim očima i tim neograničenim veseljem gledati svoj stari i dragi Velebit, pa ga stoga mazi i miluje i miri, a u grlu ga sve šakljaju suze radosnice, kao da dosada kroz cijeli život i nije radio ništa drugo nego spremao snagu za tu veliku radost i skupljao suze, da je okupa u najčišćoj nepresušnoj izvor-vodi... (Rt III, 225)

Petar je, kako se vlak približavao Gospiću i Lovincu, bio u sve većoj groznici. Širom otvorenih očiju je kroz prozor promatrao Velebitovo sivo kamenje, i njegove nepregledne šume i pitao se *što je u njima da mu obuzimlju dušu i da je nose i raznose* (Rt III, 225). Sjetio se kako se u Zagrebu znao skutriti u mračnom kutu pred kojom gostionicom iz koje bi dopirali zvukovi pjesme *Velebite, vilovito stijene...* I kako ga je znala zateći ponoć u blizini Savskog mosta pod željezničkim naspomjer su se baš u tamošnjoj gostionici često sastajali oni koji su pjevali baš tu pjesmu. Bilo je i više drugih takvih gostionica, no za tu je bio najsigurniji. Kad bi poželio uzdići svoje srce, udario bi u Savsku cestu, pa bi slušajući pred gostionicom šaptao: *Pjevajte, djeco, pjevajte! Vidite da imate i kome! ...Samo vi pjevajte, kad ni ne možete drugo nego samo pjevati.* (Rt III, 226)

Inače, Petar Blažević nije na svom putu kući bio samo ushićen i sretan (i političan!), već je znao da se mora suočiti i s prozom – kakvu je sigurno poznavao i sam Budak kada je dolazio u Sveti Rok sinovcima, kad kod kuće više nije bilo majke i brata. Od prijatelja iz mladosti kojega je susreo odmah na kolodvoru u Lovincu saznao je da si uvijek dobrodošao ako imaš dosta parešina i nosiš sa sobom darove i ako ne tražeš svoj dio. Kad bi zapisao dija... sve bi ti Škripine bile tišnje neg ti je bije škipić u kom te je kupala pokojna tvoja vridna i pametna majka... (Rt III, 281)!

Budak je u liku Petru Blaževiću i u trenutcima lutanja zagrebačkim podgorjem – Bukovcem, Velikim Dolom, Rimom. Petar često prolazi baš tim mjestima. U knjizi ćemo saznati da se u Rim, mjesto na kojem će Budaka kratko nakon što *Rascvjetana trešnja* ugleda svjetlo dana pogoditi težak udarac sudsbine, stiže tako da se ide gore, do *Velikog Dola*, (a onda ne treba) okrenuti ni lijevo prema gradu ni

Kresović je siromašnoga Dragana Bojanica branio bez naknade, iz prijateljstva, no iz razgovora dr. Kresovića i supruge Dragana Bojanica čujemo da se na odvjetnike više da oguliše i često nije vika neopravданa, no nitko ne spominje koliki oguliše odvjetnike. Također i da se općenito misli da je odvjetnik jedini zanatlja koji je dužan u ime rodoljublja raditi badava za svakoga tko se proglaši pristašom njegove stranke... (Rt IV, 25). Inače, dr. Kresović je puno znao i govorio o zatvorima i životu zatvorenika, što je, nažalost, vjerojatno bio više plod Budakova osobnoga negoli profesionalnoga iskustva.

U Petru Blaževiću Budakove su crte prikazane i znatno dublje. Osobiti prizor je – složit će se svatko tko je tek rijetko iz daljine mogao putovati svojoj kući – opis Blaževićeva puta u Sveti Rok, nakon mnogih godina koje je proveo izvan zavičaja: *Petra su, kada se razdano i kada se kroz prozor vagona sve jasnije i jasnije video Velebit, zaokupili novi, veliki, široki osjećaji. Činilo mu se kao da mu je u utrobi jarešće, pa neprestalno igra i skakuće, kako je to već u naravi svakog jreta, a on ga umiruje i miri, bojeći se da će mu probiti prsni koš i uteći kroz razvaljenu utrobu u nepovrat. I ne bi njemu bilo žao da*

desno prema selu, nego ravno uz brijege....
(Rt IV, 268)

Svoju tugu nakon smrti žene **Ivke**, u zagrebačkom Rimu, Budak snažno opisuje u svim svojim djelima koja je pisao nakon travnja 1940. godine. Jandre Vrkljan u romanu *Kresina* je klonuo kao odvaljena klisura uz sanduk u kom je ležalo pohranjeno njezino ruho i odijelo. Šaptao je... *Miljenice moja...* Osjećao je da se sav njegov život, cielo njegovo biće spojilo i silo s njegovom družicom u hrpicu nieme boli, koja ne daje od sebe ni znaka života, koja ne zadaje ni muke ni patnje, koja ni ne ubija, ali umrtvљuje, kameni i oduzimlje sviest, i o sebi i o svjetu. (Kr, 18)

Tome Vrkljan u romanu *Gospodin Tome* se raduje svojoj djeci i voli ih, osobito svoju Kikicu (*Ustavio je svoj umorni i sumorni pogled na njoj i obujmio je svu neopisivo nježnim osjećajima i mislima otca koji obožava svoje dobro diete*, GT, 287) ali duša mu stalno krvari za umrlom ženom. *Nije se ni na čas mogao riešiti svog tereta i tuge, pa i kad bi se munjevito izvinuo iz tog gorkog zagrljaja, to bi bilo vjerojatno samo zato, da odmah tim teže osjeti sav čemer svoje bide i očaja. Da je sad uz njeg dobra i pametna, obzirna i strpljiva Seka...* (GT, 304). Stalno je bio uronjen u svoju patnju: *Znam da ovako mora biti... Ne znam zašto, al znam da mora biti. Sveznajući zna, al, eto, vala Mu i slava, nama ne će da reče... Srićom...* (GT, 325), a nikako se nije želio još jednom ženiti jer ne bi mogao voljeti drugu ženu: *Da dovedem kakva medvida... (ne ču)... Prigušeni jecaj mu je začepio grlo...* (GT, 326)

Političke niti

Budakova književnost je, sigurno, prava književnost, u smislu ljepote. Ne pokazuje težnju postizanja svrhe. Ipak, kako smo već tvrdili i pokazivali, nije točno da u Budakovoj književnosti nema političkih elemenata. Kako bi to uopće bilo moguće! Točno je da na mnogim mjestima i na mnogim stranicama čujemo Budakove političke osjećaje i stavove, ali uvijek u diskretnim, prigušenim tonovima. Književno tkivo dosljedno drži distancu, ne nameće se, ostaje nedorečeno. Nedorečenost je načelni estetski uvjet – kod autora koji ga ne uspijevaju ispuniti, tekst klizi u trivijalno. Za otvorenu političku esejkiju, analitiku i promidžbu Budak je koristio druga područja - periodiku i novine, na

prvom mjestu svoj nenadmašivi *Hrvatski Narod*.

U pripovijetki „Suvez“ Budak književnički predstavlja ključni hrvatski politički problem – borbu između ideje samostalnosti i ideje jugoslavenstva - koji, u raznim oblicima, postoji već vrlo dugo, a također i danas. U pripovijetki možemo saznati razloge nastanka problema te moguće rješenje:

Markić Babić je bio dobar gazda, te je redovito držao jaka četiri vola, a ovaca do stotinu glava. Uz to puna kuća čeljadi, škrinje pucaju od pranja, a podić se uvija pod žitom i smokom (OdV, 26) - sve dok sinovima i unucima nije u glavu udarila Amerika. Markić se opirao i prigovarao, no kada nije pomoglo, prodavao je blago i zalagao zemlju te pripravljaо trošak. Kuća je osiromašila, Markić je morao zaboraviti svoju dragu poštupalicu *Da Bog da, ja vaik dava*. U posudbu mu je ipak dalje dolazio, da još štogod iscigani i iščandri, susjed Kračina, *ljuta potrebica, Martin Babić, ali ko (da) i nije pravoga našeg soja. Imao je samo dva mršava, slaba volića, ali držao se kao da je pola svetoročkih njiva pod njegovim plugovima, a svu bi mu zemlju dobar momak prenio u torbi preko Velebita* (OdV, 27).

Kračina je osjetio da Markić nije dovoljno snažan, da ga je moguće ucjenjivati. Pritiskao ga je da sklope suvez, da zajednički obrađuju zemlju. Kad je mislio da je postigao cilj, iz Markićeve pojate je bez srama za sebe uzimao sjeno, a onda odredio zajednički početak radova. Skupa su upregnuli volove, no u Markiću je, dok je u suvezu plužio, bjesnio ponos jakoga graničarskoga gazde i kovitlala se kao klupko zmije otrovnice nemoć osamljena, iznemogla i osiromašena starca. Vodila se borba na život i smrt, koju on nije mogao ni izbaciti iz sebe ni presjeći muževnom odlukom. Brekćao je, stenjao je i šutio, namrgođena čela toliko da su mu se obrve izmiješale s trepavicama (OdV, 28). A onda je ipak skupio snagu i pružio otpor: *Otkad postoji njegovo ognjište i zadruga, još nikada nije tuđe blašće povuklo njegova pluga ni za plaću, a kamoli u suvezu!* Iz svega grla je odlučno i snažno vikao: *Ispreži...! Ispreži...! Ni čaće nam nisu suvezile, pa ne čemo ni mi! Miči mi isprid volova te krepaline!* A u sebi je mislio: *Prosi ču ako triba, al ne ču molit goreg od sebe.* Milovao je svoje volove i tepao im:

Maljo moje, braćo moja, dico moja... Ora čemo mi, orati, ako Bog da! (OdV 31)

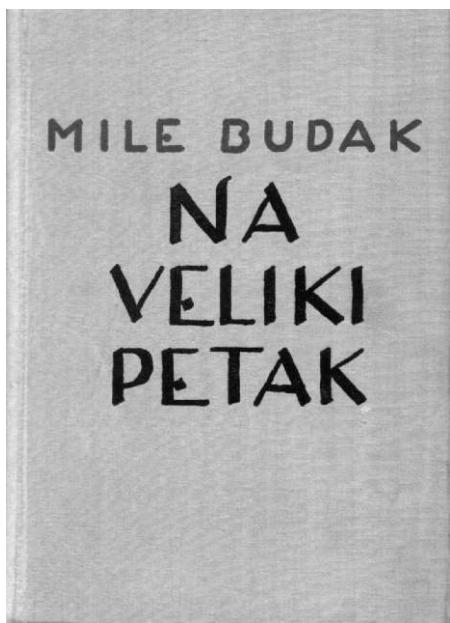
Na mnogim mjestima u svojim djelima Budak iznosi i stavove o socijalnim pitanjima, pa s tim pitanjima u vezi i o komunizmu, koji je u njegovo vrijeme nadirao sa svih strana te obećavao, između ostalog, i pravdu za siromašne. U pripovi-

jetki „Jolino oranje“ susrećemo mlada čovjeka Jolu, koji se iz talijanskog zarobljeništva 1919. vratio kući u Sveti Rok i kod kuće zatekao majku, ženu i dvoje djece kako gotovo gladuju – obitelj je nakon brojnih dioba, imala vrlo malo zemlje. Tijekom rata Jole je puno propatio ali i video, pa se i promijenio. Grlio je svoje malene dječake i ljubio ih, iako i nije bio običaj da muškarac grli svoju djecu. Također je postao odlučniji da svoju obitelj zaštiti. Suprotstavio se lugaru koji ga je htio sprječiti da siječe drva za ogrjev, a onda je, s posuđenim volovima, preorao seoski pašnjak i prisvojio ga. Suseljani su prijetili tužbom kod suda u Gračacu, no Jole im je tumačio da je nepravedno da jedni imaju puno zemlje, a drugi gotovo ništa, da na svaku dušu u selu spada oko dva i po dana oranja, a na svaku vatru priko dvadesetitri dana... a kod njega je samo dva jutra zemljice (OdV, 101). Neki su na njega podvikivali da je vilozov, a drugi da je komunist, no Jole je dalje mirno tvrdio: *Ne velju ja da čemo otimati, pa i diliti, al eto i sami vidite... ja moram živiti. Imoja čeljad mora živiti. Eto. Zato sam*

ja uzora i ogradije. I još ču ja uzorati...(OdV, 102)

U Rascvjetanoj trešnji Budak puno govori o teškom životu siromašnih ljudi u gradu: *Sirotinja umire češće i umire strašnije nego li ostali slojevi pučanstva... Sirotinja je na jednoj strani, a svi ostali na drugoj. I tamo gdje je sirotinja, tamo su i boljetice i nevolje i jadi i svađe i tučnjave i krađe i pet od sedam smrtnih grijeha, a na njih se nasadila nesmiljela smrt, i kosi* (Rt II, 236). Bolesnu Zlatu Bojanić šef je želio otpustiti jer se jedva drži na nogama i zauzimlje mjesto za koje nije, dok tamo jake i zdrave čekaju bez posla (Rt III, 182), a Zlatina sina Željka njegov majstor udara za svaku sitnicu, a inače naučnicima i šegrtima daje toliko koliko im je dosata za kruh, a on radi daleko manje nego oni, a zgrće svu korist, psuje im oca i mater i ujedno pripovijeda kako ga izrabljaju (Rt III, 184). Željko je često razmišljaо da to ne može biti pravo, i da sigurno nije božja volja. *Bog ne će da se djeca pate i da ih tuku kao mačke. Isus je prijatelj malenih. Eh, da, on je rekao: Pustite malene k meni! Tako je on rekao, al majstori udese da oni ne mogu do njega* (Rt.III. 188).

Zlata Bojanić se žalila na nepravdu, a kad su je pitali je li ona zapravo komunistkinja, njen je odgovor bio: *Nijesam to... u današnjem značenju te rijeći. Zasada je to samo kamen pravi smutnje velike. I trebat će još dugi, dugi i teški milijuni godina dok čovječanstvo dozori za tu veliku misao. Zasada Azijati divljaju, a onda će braća živjeti u kraljevstvu Božjem na zemlji,*

jer će se ostvariti Kristova nauka (Rt IV, 230).

Budak trajno, na mnogim mjestima u svojim djelima, intenzivno suosjeća s obespravljenima, pa i tvrdi da imaju pravo na otpor. Željku, kojega majstor i šegrti zlostavljaju, majka savjetuje da trpi i bude poslušan, ali Petar Blažević mu je rekao da *kada gazda na njega baci čekić, on treba pograbiti drugi i zafrljaciti ga pravo natrag majstoru u glavu* (Rt III, 186). To je Budak! - Uspravi se! Bori se! Pobjedi!!!

Inače, sam Budak, znamo, nije mario za oskudicu kad se ticala njega. Siromaštvo mu je na više načina bilo blisko, *dragi brat i draga sestrica*, a znao je i da ga vlastitom snagom može suzbiti kada odluči. Stoga i nije bilo siromaštva koje bi njemu moglo umanjiti osjećaj životnog zadovoljstva i osjećaj ponosa. U autobiografskoj prozi „Kod cara austrijskog“ (15 dana, Zagreb, prosinac 1932.) opisuje kako se 1910., kada je u Zagrebu upisao studij povijesti, našao bez sredstava za život jer mu je *Napredak* odbio dati stipendiju na koju je računao – nije bio rođen u Bosni već je ondje samo polazio školu. Netko od uglednih Zagrepčana mu je zato osigurao besplatni objed i večeru u restoranu K caru austrijskom u Ilici 6. Budak opisuje da mu je bilo teško ići primiti pomoć, no krajnje ga je pogodilo kada su ga, prvi dan kada je došao, u stražnjoj prostoriji pustili da dugo čeka, a onda mu na stol hitnuli prljavi, već korišteni, pribor za jelo. Budak jelo nije ni takao, već se ustao i otišao, mada je bio gladan te i znao da ne će imati gdje drugdje jesti. Sljedećeg dana se prebacio na Pravni fakultet jer su studenti prava uz studij mogli raditi.

Još tri scene

U nastojanju da saznamo, koliko je moguće, što Mile Budak misli o ljudima i o životu, u nastojanju da susretнемo njega samoga, evo još tri scene i nekoliko autorovih misli.

Izdajice:

U pripovijetki o vuku Šeponji je mrvica gorkog realizma, što se kod snažnog Budaka i ne susretne često. Opisuje naime kako više lovačkih potjera nastoji uhvatiti i ubiti vuka, no niti jedna ne uspijeva. Nisu ga mogli naći ni po snijegu kada je bilo moguće dobro vidjeti tragove (*skakao je stupačke, kao sapet konj, miješao zadnje i prednje tragove*). Budak misli da je to za-

to jer je bio samotnjak. *Da se on miša s drugim vukovima, lako bi oni s njim. Ovakvo ga nema ko izdati...* (OdV 123, 125)

Želja za uspjehom:

Jandre Vrkljan, u romanu *Kresina*, produzimao je velike poslove, kao nitko prije njega u njegovoј zadruzi. Želio je unaprijediti gospodarstvo, poboljšati život velikoj obitelji. Na sebe je uzimao najteže dužnosti, ali je i od drugih očekivao da puno rade: *Svakom je odredio što mora tog dana odsjeći ili utesati ili isciepati. Nije bilo ni izgovora ni izmicanja, jer je on sam najbolje znao i prosudio što je moguće a što nije moguće. Što je on odmjerio i odredio, to je moralo biti učinjeno. Sam je govorio: Što oču, to mogu, a što mogu, to i moram* (Kr, 38). Bio je pravi vođa: *Pametan čovik vidi što ne more biti pa izmakne, al kad bitku primi, unda je i dobiva* (Kr, 202). Na jednom mjestu kaže: *Teško soldatu koji ne kani biti general i jer bi mi puštali prida se* (Kr, 290).

Pomoć umirućemu:

Ivan Vrkljan, u romanu *Bazalo*, njegovaо je umiruće dijete, svoga malenog rođaka, dok nije bilo roditelja. Ivan je znao liječiti ljude, no vidio je da nema pomoći, *pa onda daje napitke samo za ublažavanje muka. On to udešavajer je još samo to važno*. Sjedio je uz dijete kao sjena i sustezao i sami dah da ga ne bi smetao, a nikada se nije udaljavao *jer nije mogao ni zamisliti da bi mali čovjek štogod poželio a da mu on ne bi mogao odmah ispuniti želje. To bi bilo strašno... Čovjek odlazi, ne treba više nego najmanje, najjednostavnije usluge i da mu mi to ne učinimo...* A djetetu je stalno toplo šaptao: *Što ti je, janješće? Reci svom Ivanu... Janješće...* (Ba 405, i dalje)

Kratice: Og, *Onjište* I. i II. dio, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.; Kr, *Kresina*, Hrvatsko kulturno društvo Freiburg i Ogranak Matice hrvatske Basel, Zagreb /Basel/ Freiburg, 1989.; Rt, *Rascvjetana trešnja* I., II., III. i IV. dio, Matica hrvatska, Zagreb, 1939., GT, *Gospodin Tome*, Matica hrvatska, Zagreb, 1944.; Ba, *Bazalo*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004.; OdV, *Opanci dida Vidurine*, Matica hrvatska, Zagreb, 1933.♦

TRIVIJALNA HISTORIOGRAFIJA U HRVATA (VIII.)

Marginalije dr. sc. Vladimira Geigera (Hrvatski institut za povijest)

Izmišljotine i pogreške Ive Goldsteina (nastavak)

Na svim područjima poslijе uspostave partizanske/komunističke vlasti uslijedio je val uhićenja i likvidacija. Pri tome na udaru nisu bili samo folksdjočeri, nego i potencijalni politički protivnici iz svih nacionalnih/etničkih skupina.[1]

Josip Broz Tito je s dijelom Vrhovnog štaba NOV i POJ pristigao 4. listopada 1944. u Vršac, odakle je rukovodio borbama do prelaska u Beograd.[2] Iz Vršca je J. Broz Tito 16. listopada 1944. uputio komandantu 1. armijske grupe NOVJ **Peki Dapčeviću**, depešu kojom je naredio: "Pošalji mi hitno preko Bele Crkve za Vršac jednu od najboljih, jakih brigada eventualno krajišku. Potrebna mi je da očistim Vršac od švapskih stanovnika. [...] Držite ovo u tajnosti." [3]

U svrhu "čišćenja Vršca od švapskih stanovnika", upućena je u Vršac 1. krajiška brigada 5. krajiške udarne divizije 1. proleterskog korpusa NOVJ.[4] Nakon teških borbi, Vršac je 2. listopada 1944. zauzela Crvena armija, a sljedećeg dana pripadnici NOV i POJ uhitali su nekoliko stotina folksdjočera muškaraca, od kojih je 200 odmah ubijeno. Od listopada do prosinca 1944., nekoliko tisuća civila folksdjočera, ali i drugih, pretežno muškaraca, odvedeno je u obližnji likvidacijski logor. Tijekom mjeseca listopada ubijeno je 700 lokalnih Nijemaca. Prema poimeničnim pokazateljima u Vršcu i okolnim mjestima, utvrđeno je 1.038 žrtava, od kojih su 647 iz grada Vršca.[5] Povjesnica 1. krajiške brigade navodi da su u Vršcu "imali (su) pune ruke posla", ali "čišćenje Vršca od švapskih stanovnika", naravno, ni ne spominje.[6] No, njemačka i austrijska historiografija i publicistika donose mnogobrojne i opsežne prikaze kako su krajišnici, ali i drugi pripadnici NOV i POJ prije i poslijе njih, potkraj 1944. udovljili naredbi J. Broza Tita za "čišćenje" Vršca.[7]

Iako je nedvojbeno što se dogodilo u slučaju Vršac, nekima je, očito, to neumjesno odnosno nelagodno i izravno navesti. Naime, **Goldstein** u slučaju Vršac ne spominje J. Broza Tita i njegovu ulogu

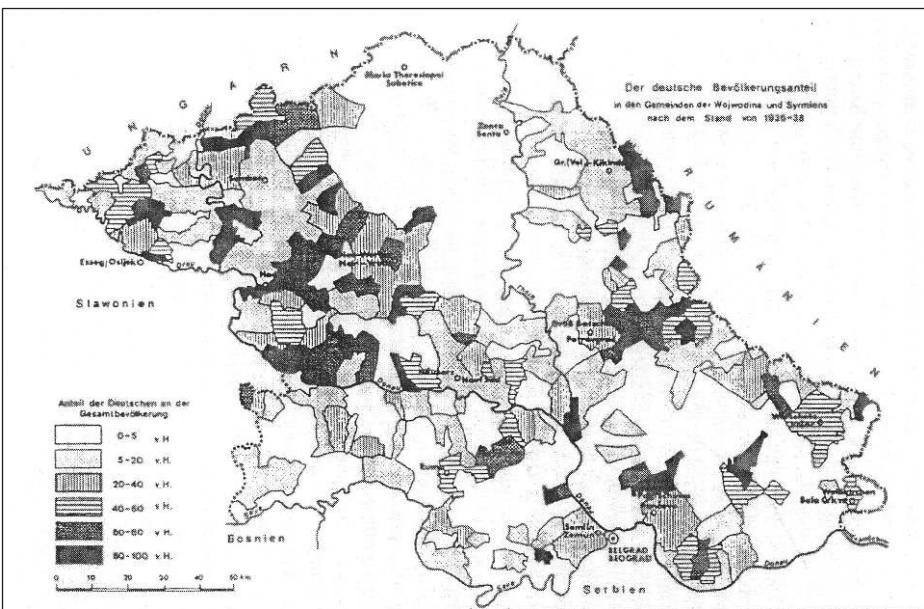
u događajima, te ukratko navodi samo: "Na njemačku narodnu skupinu pao je teret kolektivne odgovornosti. Početak masovnog 'obračuna s narodnim neprijateljem' može se vezati za prve listopadske dane 1944. godine, kada je po oslobođenju Bele Crkve [ispravno bi bilo Vršca, a ne kako je to Goldstein u žurbi pobrkao] uhapšeno i likvidirano više stotina folksdjočera." [8]

Do potkraj Drugoga svjetskog rata jugoslavenski folksdjočeri muškarci uglavnom su bili, dragovoljno ili prisilno, mobilizirani u njemačke vojne i poluvojne postrojbe i u kućama su ostali pretežno starci, žene i djeca. Njemačko stanovništvo, koje nije izbjeglo ili do tada protjerano, bilo je tijekom i nakon ratnih djelovanja prepusteno samovolji pobjednika. Bezakonje, pljačka, maltretiranja, ubojstva, silovanja žena, postali su potkraj i neposredno nakon rata svakidašnjica njemačke manjine u Jugoslaviji.[9] Samo neposredno poslijе završetka ratnih djelovanja stradalo je prema poimeničnim pokazateljima na razne nasilne načine u svojim domovima preko 8.000 Nijemaca, od toga preko 1.000 Njemica i oko 100 njemačke djece.[10]

Bezakonje koje provode pripadnici NOV i PO Jugoslavije nakon ulaska u mjesto nastanjena njemačkim stanovništvom, kao maltretiranja, pljačka i silovanja možemo objasniti i kao stihiju, a pojedinačna ubojstva kao događaje ovisne od slučaja do slučaja i od lokalnog stanja. No, masovna ubojstva folksdjočera organizirano su provedena u mnogobrojnim mjestima, posebice u Vojvodini (Alibunar, Bačka Palanka, Banatski Despotovac, Bećkerek [Zrenjanin], Charlevill [Banatsko Veliko Selo], Kikinda, Kovin, Mastort [Novi Kozarci], Mramorak, Nemačka Crnja [Srpska Crnja], Omoljica, Pančevo, Ruma, Sarča [Sutjeska], Sivac, Sremska Mitrovica, Stara Pazova, Starčevo, Vrbas, Vršac, Zemun, Zichydorf [Veliko Plandište])[11], očito ne bez nařeđenja, odobrenja i(l), pak, znanja najviših tijela i pojedinaca NOV i PO Jugoslavije, uključujući i J. Broza Tita.

Naredbom predsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i vrhovnog zapovjednika NOV i PO Jugoslavije J. Broza Tita, od 17. listopada 1944., uvedeno je izvanredno stanje na području Banata, Bačke i Baranje, odnosno uvedena je Vojna uprava za Banat, Bačku i Baranju. U nadležnost NOV i POJ prešla je tom odlukom na navedenim područjima sva izvršna i sudska vlast.[12] Na sjednici NKOJ-a, održanoj 30. listopada 1944., predsjednik NKOJ-a maršal Jugoslavije J. Broz Tito objasnio je: "[...] Uspostavu vojne vlasti u Vojvodini diktirali su specijalni problemi u Vojvodini, - isterivanje Nemaca [...]. Pitanje iseljavanja Nemaca mi moramo rešiti, jer je to većita opasnost za našu zemlju. To pitanje ćemo postepeno rešavati. Zasada će se sve sposobno od 16 do 60 godina svrštavati u radne bataljone i upotrebljavati na razne radove. Kolonizaciji našeg stanovništva u Vojvodini namesto isteranih Nemaca treba odmah pristupiti. Tj. na nemačka imanja odmah naseljavati Srbe, Crnogorce, Ličane i td, i to siromašne i poštene porodice. [...]." [13] Glavni narodno-oslobodilački odbor Vojvodine u proglašu od 14. studenoga 1944. svim NOO-ima u Bačkoj, Banatu i Baranji, objasnio je razloge uvođenja vojne uprave: "Kao što vam je poznato, odlukom Vrhovnog komandanta naše vojske, druge Tita u Banatu, Bačkoj i Baranji uvedena je Vojna uprava. Ova mera poduzeta je zbog toga što u ovim našim krajevima živi mnogo Nemaca i Mađara koji su se za vreme okupacije neprijateljski držali prema Slovenskom stanovništvu učestvujući u svim zverstvima koje je okupator organizovao protiv našeg naroda. Naročito su ovdašnje Švabe varvarski se odnosile prema Srbima, a i ostalim našim narodima. Zato je potrebno da se temeljito obraćunamo sa svim Švabama a i sa onim Mađarima koji su vršili zločine. [...]." [14]

Ratni zločini koje je dio jugoslavenskih folksdjočera počinio, te njihovo neloyalno držanje tijekom okupacije, poslužili su i kao razlog i kao opravdanje za neljudsko

Rasprostranjenost i gustoća njemačkih naselja u sjeveroistočnom dijelu Kraljevine Jugoslavije uoči Drugoga svjetskog rata

postupanje s njemačkom manjinom potkraj i nakon Drugoga svjetskog rata.[15]

Predsjedništvo AVNOJ-a donijelo je 21. studenoga 1944. "Odluku o prijelazu u državno vlasništvo neprijateljske imovine, o državnoj upravi nad imovinom neprisutnih osoba i o sekvestru nad imovinom koju su okupatorske vlasti prisilno otudile", kojom se određuje i položaj folksdojčera (Članak 1.: "Danom stupanja na snagu ove Odluke prelazi u državno vlasništvo: [...] 2. sva imovina osoba njemačke narodnosti, osim Nijemaca koji su se borili u redovima Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije ili su podanici neutralnih država a nisu se držali neprijateljski za vrijeme okupacije [...]").[16] Odluka Predsjedništva AVNOJ-a nije obvezivala na dokazivanje aktivnog potpomaganja okupatorskog režima, nego je pod njezin udar došla svaka osoba njemačke narodnosti koja se nije izravno suprotstavila nacizmu.[17] Naime, pitanje folksdojčera u Jugoslaviji riješeno je jednostrano i bez kompromisa (konfiskacija imovine i protjerivanje odnosno upućivanje u logore). Takvo šoviniističko i genocidno stajalište protiv njemačke manjine donio je AVNOJ koji je, pak, trebao biti jamac jednakopravnosti jugoslavenskih naroda i narodnosti, pravdajući takav odnos kolektivnom krivnjom folksdojčera.[18] Na temelju Odluke Predsjedništva AVNOJ-a od 21. studenoga 1944. donezen je niz odluka, uredbi, tumačenja i zakona, kojima je omogućen i na kraju ostvaren zakonit progon folksdojčera.[19]

Predsjedništvo Ministarskog savjeta Demokratske Federativne Jugoslavije u Beogradu izvijestilo je 11. lipnja 1945.: "Vlada Jugoslavije stoji na stanovištu da sve Njemce koji se nalaze u okviru granica Jugoslavije raseli i uputi u Njemačku, čim se zato stvore povoljni tehnički uslovi." [20] Štoviše, jugoslavenske vlasti su zauzele stajalište o zabrani povratka izbjeglih i prognanih folksdojčera iz Jugoslavije. Odluka, pak, da se onemogući povratak jugoslavenskih Nijemaca donesena je na sjednici Državne komisije za repatrijaciju održanoj u Beogradu 22. svibnja 1945., s čime su se, zatim, suglasili Vlada DF Jugoslavije i Generalstab Jugoslavenske armije.[21] Za navedene odluke o protjerivanju i zabrani povratka folksdojčera nisu postojale nikakve zakonske osnove ni u jugoslavenskom, a niti u međunarodnom pravu. Folksdojčeri su bili jugoslavenski državljanji, iako je zbog političkih razloga diplomacija DF/FNR Jugoslavije tada, kao i jugoslavenska historiografija kasnije, svjesno tvrdila drukčije.[22]

Na Potsdamskoj konferenciji (17. srpnja do 2. kolovoza 1945.) savezničkih velesila pobjednica u ratu, zaključeno je (XIII "Uredno iseljavanje njemačkog stanovništva") [23] da se preostalo njemačko stanovništvo iz Poljske, Čehoslovačke i Mađarske treba preseliti na područje Njemačke. Preseljenje (etničko čišćenje) legalizirano je kao najtrajnije i zadovoljavajuće rješenje, i trebalo se obaviti organizirano i na human način.[24] Oni koji se nisu našli u zaključcima Potsdamske kon-

ferencije, riješili su problem folksdojčera na još drastičniji način (ponajprije Jugoslavija). Od sredine 1945. problem raseljenih osoba u Austriji počeo se izrazito zaoštrevati. Čehoslovačka, Mađarska i Jugoslavija otpočele su tada masovno protjerivati folksdojčere. Austrijska vlada je prosvjedovala kod saveznika i inzistirala da se neodgodivo zatvore austrijske granice.[25] Britanske, američke i sovjetske okupacijske vlasti u Austriji, ne samo da su poticale povratak tijekom rata izbjeglih/prognanih folksdojčera u Jugoslaviju, nego su iskazivale i protivljenje jugoslavenskim nastojanjima da onemoguće povratak izbjeglica/prognanika, a napose su se protivile jugoslavenskim nastojanjima da folksdojčere protjeruju iz Jugoslavije.[26]

No, Goldstein sve ovo prikazuje i objašnjava površno i shematski, štoviše netočno: "[...] Zbog tolikog broja izbjeglica pristiglih u Njemačku saveznici su već u ljeto 1945. zatvorili granice i prestali primati transporte s jugoslavenskim Nijemicima, pa su jugoslavenske vlasti bile prisiljene osnovati logore i internirati ih u logore. U teškim uvjetima, dio zatočenih je ondje umro, a ostali su prognani u Njemačku." [27]

Točno je da su saveznici u ljeto 1945. zatvorili granice Jugoslavije, ali ne zbog prevelikog broja njemačkih izbjeglica u Njemačkoj i Austriji. Čudi me kako se Goldstein ne pita zbog čega saveznici nisu isto tako zatvorili granice prema Mađarskoj, Čehoslovačkoj, pa i Poljskoj, iz kojih i dalje traje protjerivanje njemačkog stanovništva. Sumanuta je Goldsteinova tvrdnja da su zbog savezničkog stajališta jugoslavenske vlasti "bile prisiljene osnovati logore" i jugoslavenske Nijemce internirati u logore. Uputno bi bilo da se Goldstein upitao tko je jugoslavenske vlasti prisiljavao da osnivaju logore za civilno njemačko stanovništvo. Iz Goldsteinova navoda proizlazi da su logori za jugoslavenske Nijemce osnovani u ljeto 1945., kada su saveznici zatvorili granice Jugoslavije. Time bi stvar bila poprilično jednostavna i krivnju bismo, zažimirimo li na jedno oko, i mogli svaliti na saveznike. Stvari stoje, ipak, znatno drukčije.

(svršetak u idućem broju)

Bilješke:

- [1] Ekkehard VÖLKL, "Abrechnungsfuror in Kroatien", u: Klaus Dietmar Henke und Hans Woller (Hrsg.), *Politische Säuberung in Europa. Die Abrechnung mit Faschismus und Kollaboration nach dem Zweiten Weltkrieg*, München, 1991., 358. - 394.

- [2] Branislav ILIĆ, Vojislav ĆIRKOVIC (prir.), *Hronologija revolucionarne de-latnosti Josipa Broza Tita*, Beograd, 1988., 90.
- [3] Josip BROZ TITO, *Sabrana djela*, Tom dvadeset četvrti, 6. oktobar – 15. novembar 1944., Zagreb – Beograd, 1982., 88. Usp. Milovan DŽELEBDŽIĆ, *Tito u Vršcu 16.-25. oktobar 1944*, Novi Sad – Beograd – Vršac, 1984.; Radomir BULATOVIĆ, *Titov borbeni put (1943-1945)*. Posebni osvrт na objekte u kojima je boravio i radio, knj. 2., Sarajevo, 1988., 224.; V. GEIGER, "O zborniku Bleiburg i Križni put Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, Zagreb, 2007.", 819.-820.; Vladimir GEIGER, "Josip Broz Tito i sudbina jugoslovenskih Nijemaca", *Časopis za suvremenu povijest*, god. 40, br. 3, Zagreb, 2008., 805.
- [4] J. BROZ TITO, *Sabrana djela*, Tom dvadeset četvrti, 6. oktobar – 15. novembar 1944., 266.
- [5] Helmut FRISCH, *Werschetz (Versecz – Vršac). Kommunale Entwicklung und deutsches Leben der Banater Wein- und Schulstadt*, Wien, 1982., 665.-673.; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band IV, *Menschenverluste-Namen und Zahlen zu Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944 - 1948*, München - Sindelfingen, 1994., 50.-51., 148.-151., 163.-166., 399.-413.; www.totenbuch-donauschwaben.at i tamo navedeni izvori i literatura.
- [6] Usp. Milorad GONČIN, Stevo RAUŠ, *Prva krajška udarna proleterska brigada*, Beograd 1981., 264.
- [7] Usp. Leopold ROHRBACHER, *Ein Volk ausgelöscht. Die Ausrottung des Donauschwabentums in Jugoslawien in den Jahren von 1944 bis 1948*, Salzburg, 1949., 75.-80.; *Völkermord der Tito-Partisanen 1944 - 1948. Die Vernichtung der altösterreichischen Deutschen Volksgruppe in Jugoslawien und die Massaker an Kroaten und Slowenen*. Dokumentation, Graz, 1991., 145.-149.; *Dokumentation der Vertreibung der Deutschen aus Ost-Mitteleuropa*, Band V, *Das Schicksal der Deutschen in Jugoslawien*, Düsseldorf, 1961., München, 1984., Augsburg, 1994., München, 2004., 90E.-93E.; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band I, *Ortsberichte über die Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944 - 1948*, München - Sindelfingen, 1991., 129., 198., 210.-215., 356.-362.; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band II, *Erlebnisberichte über die Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944 - 1948*, München - Sindelfingen, 1993., 44.-59.; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band III, *Erschießungen-Vernichtungslager-Kinderschicksale in der Zeit von 1944 - 1948*, München - Sindelfingen, 1995., 263.-266., 700.-702., 710.-711.; *Verbrechen an den Deutschen in Jugoslawien 1944 - 1948. Die Stationen eines Völkermords*, München, 1998., 106.-107.; *Genocide of the Ethnic Germans in Yugoslavia 1944 - 1948*, München, 2003., 62.-63.; *Genocid nad nemačkom manjinom u Jugoslaviji 1944 - 1948*, Beograd, 2004., 75.-76.; H. FRISCH, *Werschetz (Versecz – Vršac). Kommunale Entwicklung und deutsches Leben der*

Banater Wein- und Schulstadt, 637.-688.; Robert HAMMERSTIEL, *Von Ikonen und Ratten. Eine Banater Kindheit 1939 - 1949*, Wien - München, 1999. ili u srpskom prijevodu: Robert HAMERŠTIL, *O ikonama i pacovima. Jedno banatsko detinjstvo 1939 - 1949*, Vršac, 2003. i tamo navedeni izvori i literatura.

[8] I. GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 - 2008.*, 375. Usp. D. CIGLENEČKI, "Ivo Goldstein: Jasenovac je bio genocid, a Bleiburg ratni zločin", 17.

[9] *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band I, *Ortsberichte über die Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944 - 1948*, 60.-61., 79., 91., 120., 143., 147., 176., 180.-181., 217., 232., 237.-238., 259., 272.-273., 279., 290., 301., 324., 339., 365., 375.-376., 382., 418., 426.-427., 429.-430., 435., 451., 481.-482., 485., 532., 585., 597., 602., 662., 667., 676., 679.-680., 682., 694., 713.; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band II, *Erlebnisberichte über die Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944 - 1948*, 6., 120., 176., 238., 259., 272., 290., 301., 324., 365., 418., 426.-427., 481.-482., 485., 532., 587., 597., 602., 662., 667., 676., 680., 713.; Zoran JANJETOVIĆ, *Beetwen Hitler and Tito. The disappearance of the Vojvodina Germans*, Beograd, 2000., 196.-198., Beograd, 2005., 191.-193. i tamo navedeni izvori i literatura.

[10] *Verbrechen an den Deutschen in Jugoslawien 1944-1948. Die Stationen eines Völkermords*, 313.; *Leidensweg der Deutschen im kommunistischen Jugoslawien*, Band IV, *Menschenverluste-Namen und Zahlen zu Verbrechen an den Deutschen durch das Tito-Regime in der Zeit von 1944 - 1948*, 1019.

[11] Zoran JANJETOVIĆ, "Logorisanje vojvođanskih Nemaca od novembra 1944. do juna 1945. godine", *Tokovi istorije*, br. 1-2, Beograd, 1997., 153. i tamo navedeni izvori i literatura.

[12] Jelena POPOV, "Razlozi uvođenja vojne uprave na području Banata, Baćke i Baranje 1944.", *Zbornik Matice srpske za istoriju*, br. 55, Novi Sad, 1997., 87.-109.

[13] Arhiv Josipa Broza Tita, Beograd, NKOJ – 87; Branko PETRANOVIC, Ljiljana MARKOVIC

(prir.), *Zapisnici NKOJ-a i Privremene vlade DFJ 1943 - 1945*, Beograd, 1991., 54.

[14] Đoko IVANOVIC, "Baranja u NOR-u i revoluciji – oktobar 1944 – april 1945.", u: Dušan Čalić (ur.), *Zbornik radova Tri stoljeća "Belja"*, Osijek, 1986., 350.

[15] Zoran JANJETOVIĆ, "Da li su Srbi počinili genocid nad Podunavskim Švabima?", u: Jovan Mirković (ur.), *Genocid u 20. veku na prostorima jugoslovenskih zemalja*, Beograd, 2005., 233.

[16] *Službeni list Demokratske Federativne Jugoslavije*, god. I, br. 2, Beograd, 6. veljače 1945., 13.-14.; Slobodan NEŠOVIĆ (prir.), *Zakonodavni rad Pretdsedništva Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i Pretdsedništva Privremene narodne skupštine (9 novembra 1944 – 27. oktobra 1945) po stenografskim beleškama i drugim izvorima*, Beograd, 1951., 11., 17.-20.

[17] Vladimir GEIGER, *Folksdjočeri. Pod teretom kolektivne krivnje*, Osijek, 2002., 11., 25., 27.; Vladimir GEIGER, "Folksdjočeri u Hrvatskoj 1945.", u: N. Kisić Kolanović, M. Jareb, K. Spehnjak (ur.), 1945. – razdjelnica hrvatske povijesti, Zagreb, 2006., 273.

[18] J. VUJIĆ, *Trg maršala Tita. Mitovi i realnosti titoizma*, 229.

[19] Vladimir GEIGER, Ivan JURKOVIĆ, "Što se dogodilo s Folksdjočerima? Sudbina Nijemaca u bivšoj Jugoslaviji", Zagreb, 1993., 86.-87.; V. GEIGER, *Folksdjočeri. Pod teretom kolektivne krivnje*, 26.-31. i tamo navedeni izvori i literatura.

[20] Arhiv Jugoslavije, Beograd, 50 – 35 – 73; Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 816, kut. 1, fasc. 5; Z. DIZDAR, V. GEIGER, M. POJIĆ, M. RUPIĆ (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti*, 155.-157., 179.-182.; V. GEIGER (prir.), *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944. - 1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 245.-248.

[21] Arhiv Jugoslavije, Beograd, 50 – 35 – 73; Vladimir GEIGER, "Heimkehr. Povratak slavonskih Nijemaca nakon Drugoga svjetskog rata iz izbjeglištva/prognaništva u zavičaj i njihova sudbina", *Scrinia slavonica*, sv. 3, Slavonski Brod, 2003., 521.-522.

[22] Zoran JANJETOVIĆ, "O državljanstvu jugoslovenskih Nemaca", *Tokovi istorije*, br. 1-2, Beograd, 2002., 25., 33.

[23] *Ujedinjene nacije. Zbirka dokumenata 1941 - 1945*, Beograd, 1947., 124.-125.

[24] Fritz KROTH, *Das Potsdamer Abkommen und seine völkerrechtliche Bedeutung*, Frankfurt/M - Berlin, 1969.

[25] Dušan NEĆAK, "O problemu 'razseljenih oseb' (D. Ps.) i jugoslovenskih 'Volksdeutsch-scherjev' u Austriji te o britanski ideji njihove zamjenjave s koroškimi Slovenci (1945-1947)", *Zgodovinski časopis*, letnik 50, št. 4 (105), Ljubljana, 1996., 561.-564.; Zoran JANJETOVIĆ, "Odlažak vojvođanskih Švaba – proterivanje ili iseljavanje", *Tokovi istorije*, br. 3-4, Beograd, 1997., 113.; V. GEIGER, *Folksdjočeri. Pod teretom kolektivne krivnje*, 33. i tamo navedeni izvori i literatura.

[26] V. GEIGER, "Heimkehr. Povratak slavonskih Nijemaca nakon Drugoga svjetskog rata iz izbjeglištva/prognaništva u zavičaj i njihova sudbina", 521.-524., 527. i tamo navedeni izvori i literatura.

[27] I. GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 - 2008.*, 383.♦

OTKRIVENO SPOMEN-OBILJEŽJE ŽRTVAMA JUGOSLAVENSKE ARMIJE

U požeškoj Ulici hrvatskih branitelja, na mjestu današnje vojarne, bivšega logora Glates-Glis, u proljeće i ljetu 1945. postojao je zbirni i prolazni logor za povratnike s križnoga puta. Od 27. svibnja 1945. u nj su počele pristizati prve kolone koje su činile tisuće (8.000 - 10 000) zarobljenika, u pratnji 9. Kraljevske brigade Jugoslavenske armije. Zapovjednik logo-

Piše:

Ivo TUBANOVIĆ

Luka Josipović se tom zgodom prisjetio doživljaja iz rata i porača. Mobiliziran je 1941. u oružane snage Nezavisne Države Hrvatske te je do bio pripadnik Sedmoga gorskog zdruga do 1943., kad odlazi na

četveromjesečnu vojnu izobrazbu u Austriju. Nakon izobrazbe se je s drugovima vratio u NDH, postavši pripadnikom druge divizijske bojne 340. regimente Tiger-divizije. Početkom 1945. je boravio u vojnoj školi u Karlovcu, gdje je položio ispit za stožernog narednika. U svibnju je krenuo u povlačenje prema Austriji. Tamo je zarobljen i vraćen u požeški logor Glis, gdje je nad njim, kao i nad drugima, počela vrlo brutalna istraga. Ipak je uspio pobjeći iz logora, ali je ponovo uhićen i prebijen, a zatim premješten u logor u Okučanima, gdje je ostao tri mjeseca. Odatile je prebačen u Slavonski Brod, gdje je unovačen u JA i poslan u Podgoricu, gdje je ostao dvije godine. Da mu je poslijeratno razdoblje bilo puno teže nego u ratu, Josipović ne dvoji ni na trenutak.

Svečanosti otkrivanja spomen-obilježja su nazočili župan požeško-slavonski **Alojz Tomašević**, general Hrvatske vojske i sin hrvatskoga domobrana. On je zahvalio braniteljima za današnju slobodu, dodajući kako ovo nije slučajna država, nego plod dugotrajne ustrajne borbe hrvatskog naroda. Nazočne je pozdravio gradonačelnik **Vedran Eterović**, a molitvu za pokojne predvodio je župnik **Ivica Žuljević**. Svečanosti su nazočili brojni građani, predstavnici raznih udruga kao i pripadnici hrvatske vojske i policije. •

Otkrivanje spomen-obilježja u Požegi

ra bio je zloglasni **Gavro Puhač**, za koga su brojni svjedoci potvrdili da je pri obilasku logora pucao na logoraše koji bi se primaknuli ogradi da prime hranu od rodbine i građana. Kad je logor postao tijesan, logoraše su tjerali dalje do Nove Kapelle. Bilo je skupina, pa i onih koje su brojile oko 300 zarobljenika, kojima se tamo gubi svaki trag. Druge kolone su tjerane u Staru Gradišku, Jasenovac i na Kozaru.

Požeško spomen-obilježje, koje je otvoreno 13. srpnja 2013., otkrili su preživjeli sudionik Drugoga svjetskog rata i brojnih postaja križnoga puta, **Luka Josipović** (1922.), s **Dragom Franjićem**, predsjednikom požeškog ogranka Hrvatskoga domobrana. ta je udruga najzaslužnija za postavljanje obilježja.

ZVONKO BUŠIĆ I HRVATSKI PLAMEN: UMJESTO NEKROLOGA

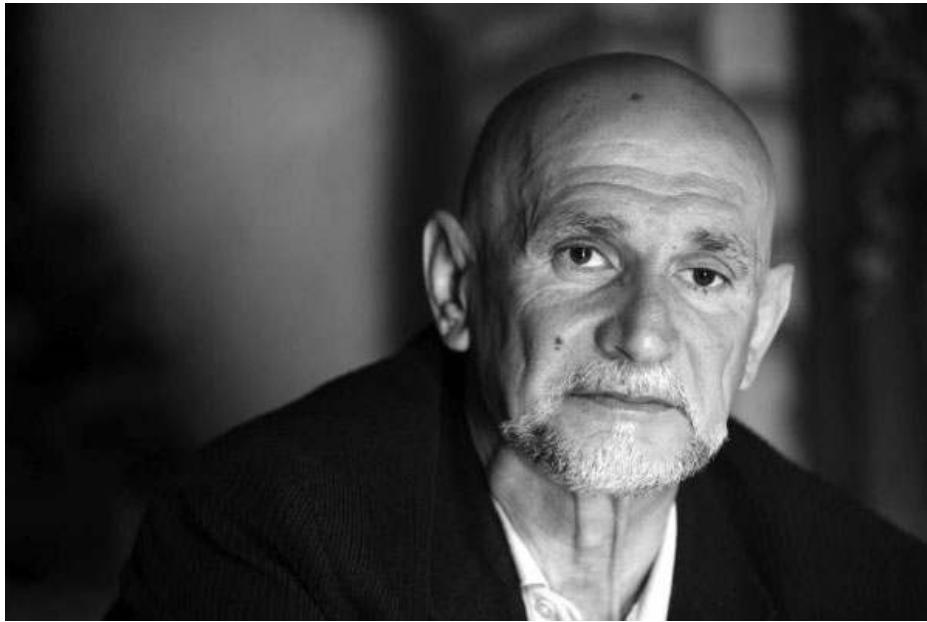
Dok sam u sunčano nedjeljno jutro, na obljjetnicu izbijanja Drugoga svjetskog rata, s prijateljem, darovitim i plodnim hrvatskim povjesničarom, sjedio ispred kafića ponad zagrebačkoga Britanskog trga na kojem sam, po običaju, upravo pročešljao antikvarne štandove (pa i kupio par vrijednih knjiga izvučenih s prašnjavih tavana i zapuštenih polica), naš ležerni i ugodni razgovor uz osrednju, na tipično zagrebački način *tanku* kavu, kao grom iz vedra neba presjekla je vijest: „Ubio se Zvonko Bušić!“

Stigla je u obliku elektroničke poruke na prijateljev mobitel; minutu kasnije potvrdio ju je poziv moga srednjeg sina **Zvonimira**, koji je **Zvonka Bušića** upoznao u

Piše:

Tomislav JONJIĆ

No, još više i još gore, obojica smo znali: teško onomu narodu u kojem se ubijaju ljudi poput Zvonka Bušića; jao državi iz koje svojom voljom odlaze oni što su za nju dali sve što su imali! Iako šalje istu poruku, Zvonkovo samoubojstvo mučnije će odjeknuti od samoubojstava toliko drugih hrvatskih branitelja baš zbog toga što je on poznatiji od drugih, što su njegov čin i njegovo stradanje planetarno poznati. Jasnija optužba protiv današnje Hrvatske i odrješitija osuda hrvatske stvarnosti od toga jedva da su mogući.

Zvonko Bušić u posljednjem razdoblju života

Ljeto 2010. godine u Imotskome, kad je on, skupa sa suprugom **Julie**, sestrom **Zdravkom** i prijateljem **Markom Grubišićem**, predsjednikom zagrebačke podružnice Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, bio gost kod mojih roditelja. Zvonimir nam je u nevjericu telefonom čitao internetsku vijest, a nama je odmah bilo jasno: ako je vijest točna (još smo govorili: ako je točna!), Zvonko se je ubio vatrenim oružjem. Za *borca* poput njega vješanje, trovanje ili nešto drugo nije dozalio u obzir. Sve osim zrna i baruta bilo je prljavo, nedostojno, nejunački.

Taj dojam i te misli vjerojatno nikad neće isčeznuti, jer ima trenutaka koje čovjek pamti dok je živ. Iako bih htio razmišljati hladno i racionalno, njih mi nije moguće odagnati ni danas, nekoliko dana poslije Zvonkova mirogojskog pogreba koji je bio više nego dostojanstven, ali – neka mi se dopusti reći – preskroman, mali i njegova stradanja i njegova značenja ipak nedostojan.

Hrvatska kao da je ostala ravnodušna, u gradskoj vrevi nije se osjećalo da su Hrvati doživjeli još jedan veliki gubitak, čak je i Mirogojem vladala svakodnevica. Sa suprugom sam došao s južnoga ulaza u

groblje, dosta daleko od mrtvačnice i mjesto pokopa. Dok smo zasopljeni žurili grobljanskim stazama uzbrdo prema mrtvačnici, mnogi su ljudi uobičajenim, skoro automatiziranim pokretima čistili počivališta svojih bližnjih, molili se ili jednostavno nijemo stajali uz grobove, zabavljeni svojim mislima. Radnici mirogojskog poduzeća nakratko su prekinuli radove uz njemačko vojno groblje da bi u hladovini obližnjih stabala pojeli svoje užine, zalijevajući ih pivom i pripovijedajući očito vesele zgrade. Nigdje smijeh nije neprirodniji nego na groblju, a ipak sam pomiclio kako su tim ljudima smrt i groblje tako svakodnevni da je još neprirodne zamjerati im što i na tome mjestu smijehom pokazuju kako život nadjačava smrt.

Bilo je podne i, osim na samome prostoru oko mrtvačnice, ni na Mirogoju ništa nije dalo naslutiti da svega stotinjak koračaja dalje ljudi dolaze na posljednji počinak ispratiti čovjeka koji je čitav svoj život posvetio borbi za slobodu i neovisnost Hrvatske. Bilo ih je nekoliko tisuća: za *gradske* prilike dosta, za sprovod Zvonka Bušića malo i pre malo. Da je pokopan u rodnoj Gorici, bilo bi ih bar deset puta više. Doći na njegov pogreb, u tome bi se dijelu Hercegovine i u susjednoj Imotskoj krajini smatralo ne samo pitanjem časti nego i elementarne pristojnosti. U Zagrebu je drugačije: grad koji bi htio biti velegradom, s posvemašnjom ravnodušnošću guta i žive, kamoli neće mrtve.

Na Mirogoju sam se nadao velikim govorima, nije ih bilo; priželjkivao sam počasne hitce, iako sam znao da ni njih neće biti. Ništa od toga više nije iznenađenje. U Hrvatskoj su odavno više na cijeni novopečeni bogataši, moralne protuhe i ništarije koje sve što imaju nose u novčarci, ali zato mogu kupiti što god požele, pa i izrade javne sućuti. Oni će platiti osmrtnice, nadgrobne govore i spomenike, čak i suze, jer i to se u današnjoj Hrvatskoj dade kupiti.

Onima koji su za Hrvatsku žrtvovali svoju mladost, zdravlje i život, u njih je danas namijenjen samo podsmijeh.

Jedan od takvih bio je Zvonko Bušić. On je izabrao Hrvatsku u vrijeme kad je to značilo samo bič, progone i vješala. Zato

Otmičari nakon uhićenja

su za sličnim izborom posezali samo izabrani.

Po onoj Lukanoj: *victrix causa diis placuit, sed victa Catoni* – pobjednička se stvar svidje bogovima, pobijedena Katonu, on je iz osjećaja moralne dužnosti izabrao pobijeđenu stranu, svjestan da sam njoj pripada, i da su pravica i pravo uz nju. Ako će i po čemu ostati upamćen, bit će to njegova tvrda vjera da će poraženi samopouzdanjem, odlučnošću i borbom u konačnici postati pobjednici. Put je bio dug i mučan: od rodne Gorice, sela nasred sjevernog oboda polja što je presjećeno najneprirodnjom granicom na svijetu, preko imotske gimnazije do političke emigracije, otmice američkog zrakoplova, trideset dvije uzničke godine i konačnog povratka u Hrvatsku 2008. godine.

Jedva pet godina kasnije sam si je oduzeo život, ostavivši dvije kratke oproštajne poruke: jednu privatnu, supruzi Julie; drugu namijenjenu javnosti, rodbini i prijateljima, u sadržajnom smislu zapravo škrtu i nejasnu. I samo je onaj dio hrvatske javnosti koji se osjetio naslovnikom te druge poruke pogoden njegovom smrću. Drugima je ona bila prigoda da ga ponovo prozovu teroristom, lunatikom, malne razbojnikom, ni ne krijući da im Zvonko Bušić – koji je u emigrantskoj javnosti postao doista Netko tek otmicom zrakoplova iz 1976. i spontanim izrazima opće solidarnosti Hrvata s otmičarima – kao tobožnji „terorist“ personificira čitavu hrvatsku političku emigraciju, čak i čitav hrvatski narod, izuzev one šake njihovih

istomišljenika, zapravo otpadnika i *janjičara* koje se uvijek moglo kupiti za dvi-je-tri samoupravljačke fraze, inflacijske potrošačke kredite, sindikalne svinjske polovice, prokrijumčarene *rebatinke* sa splitskoga Peristila, romobil i dječja kolica proizvedena u Jugovinu.

Donekle neobičnu iznimku čine pojedinci, poput novinara, tuđmanologa, norvalologa i publicističkog paljetkara **Darka Hudelista** koji samodopadno misli da dva-tri dokumenta, začinjena frazama i konfabulacijama, sami po sebi čine povjesničara. On je, vjerojatno za potrebe kakve svoje nove kupusare protkane standardnim mjesecarenjem i nemaštovitim nategama, u tekstu u jednome zagrebačkom tjedniku prozvao Zvonka Bušića svojim prijateljem, iako je očito da o njegovu javnom djelovanju i o njegovoj stvarnoj ulozi i mjestu u hrvatskoj političkoj emigraciji znade malo i krivo, a sreoga je – po vlastitome priznanju – svega par puta. Prijateljstva su jeftina stvar, zar ne? No Bušić se je, prema Hudelistu, već mjesecima osjećao posve praznim i razočaranim, ali je zato čeznuo za tim da upozna, ni manje ni više nego – **Dobricu Čosiću**. Bez njega, valjda, ne bi znao ni što će sa sobom, niti što će sa svojim idealima. Podmuklost uvrede ne vide samo slijepci, jer: Dobricom je Čosićem, eto, jedan hrvatski politički borac, prognanik i uznik htio ispuniti svoju prazninu i svomu životu dati novi smisao!

A riječi i komentari onih koji su možda zaista imali pravo zvati se prijateljima

Zvonka Bušića, uz rijetke iznimke, samo su isprazne fraze i patetični srokovici koji, kao po nepisanom pravilu, pokušavaju više reći o onima koji ih izriču nego o onome zbog koga se izriču. To je, uostalom, njihova jedina ambicija i njihova konačna svrha. Pritom patetika, kao i uvijek, i u ovome slučaju nije samo najjeftinija, nego je i bezopasna. Ona sve opravdava, a na ništa ne obvezuje. Zato je većina i tih fragmenata bez ikakve stvarne vrijednosti: za jedan portret Zvonka Bušića oni su neupotrebljivi, osim što – možda – ilustriraju duhovnu klimu u suvremenoj Hrvatskoj i našu nespremnost da o ozbiljnim stvarima ozbiljno mislimo i ozbiljno govorimo.

Fenomen nije nov. Kao glavnome uredniku *Političkog zatvorenika* – a valjda ne samo meni – obraćalo mi se tijekom ovih godina (a obraća mi se i danas) mnoštvo čudnovatih likova koji su se po odlasku u mirovinu prometnuli u revolucionare (dotad su bili poslušni svakoj vlasti i klanjali se svakom idolu!), ili onih koji sami sebe nakon 1990. nazivaju „prijateljima Bruna Bušića“. I zadnjoj je budali jasno: da je doista bilo toliko spremnih na borbu za Hrvatsku, ne bi ta borba ni bila nužna. Da je **Bruno Bušić** kojim slučajem doista imao toliko prijatelja, ni neprijatelji mu ne bi mogli ništa, pa ni on ne bi postao to što je postao: ne bi za njim postojala potreba.

Nisam sa Zvonkom Bušićem bio prijatelj, pa mi to možda daje pravo da o njemu pokušam kazati nešto što smatram objektivnim. U svakom slučaju: poštenim.

Nismo postali prijatelji, iako smo u jednome razdoblju dosta vremena provodili skupa. Nisam se nazivao njegovim prijateljem, makar je bilo lako zbljžiti se s njim, jer je bio vedar i otvoren, uvijek neposredan, ali nikad neuljudan. Da smo bili prijatelji, pitao bih ga o dojmovima i ljudima iz emigracije, o otmici zrakoplova, o pravome autorstvu letaka koji su unesen u zrakoplov (jer im Bruno Bušić – koliko znadem – i nije jedini autor), o boravku u zatvoru, o Hrvatima koji su ga posjećivali i o onima koji nisu. Štošta bih pitao, jer prijateljstvo znači i otvaranje duše, dijeljenje uspomena. A ja toliko blizak s njim nisam bio.

Nisam ni žurio da to postanem, ne isključujući da jednom i za to dođe vrijeme. Nije to vrijeme došlo, pa ni pri posljednjem razgovoru početkom ljeta nisam smogao snage pitati ga, zašto je u doku-

mentarcu **Ljiljane Bunjevac Filipović** što ga je Hrvatska televizija prikazala malo ranije, ispuštena ona epizoda o njegovu bijegu iz zatvora, epizoda koju je na drugome mjestu dojmljivo i s očitim iskrama literarnog dara opisao, a mi u *Političkome zatvoreniku* prenijeli.

Nisam pitao, jer mi se činilo da takvo pitanje zadire u privatnost na koju ja nemam pravo. Da smo bili priatelji, ne bih se ustezao niti bih se pribojavao da će to pitanje pogrešno shvatiti. Ipak: da je htio, sam bi mi o tome pripovijedao, jer – proveli smo mnoge sate i nasamo i u društvu, uvijek raspravljaljući, ponekad i preprirući se, uvijek o istoj temi: o Hrvatskoj, o hrvatskoj sadašnjosti i budućnosti.

To je već nešto što ne prepostavlja prijateljstvo. Da bi se surađivalo u političkoj borbi, ne mora se biti priateljem; dovoljna je podudarnost osnovnih pogleda. Za prijateljstvo hoće se i prošlost, za suradnju je dovoljna budućnost.

Nazvao me je negdje u jesen 2009. i predložio da se sretнемo. Nije okolišao niti je gubio vrijeme na formalnosti oko upoznavanja: već nakon nekoliko minuta razgovora na terasi jednoga lokala na središnjem zagrebačkom trgu složili smo se oko dijagnoze moralnih i političkih prilika u Hrvatskoj, potom se počeli viđati sve češće. Sa suprugom je tada još stanovao u netipičnome podstanarstvu u Boškovićevoj ulici, a negdje početkom ili u proljeće 2010. godine – ako se dobro sjećam – preselit će u zapadni dio grada, pa je skoro svakodnevno što tramvajem, što pješice prolazio tik ispod prozora moga iličkog ureda. Nazvao bi ili samo pozvao čak i onda kad je imao uglavljene sastanke u gradu, pa mi se činilo da je baš svako obećanje u životu ispunio bolje od onoga da će negdje doći bez kašnjenja.

Taj gubitak osjećaja za vrijeme ili potreba da se njegovo curenje učini neprimjetnim, vjerojatno je posljedica uzničkoga dugočasja. Više od tri desetljeća on nije imao kamo žuriti, pa je zaboravio da nije svakomu tako. I po izlasku na slobodu vremena je imao više od mene, i bio je od mene i orniji za dugotrajne razgovore, uvijek začinjene njegovom obvezatnom cigaretom s napola odrezanim filtrom. Štoviše, neri-

jetko sam imao osjećaj da mi predbacuje što požurujem razgovor ili ga skraćujem spominjući obveze, poslove, rokove, stranke, podneske, rasprave..., sve neke efemerne, ovozemaljske stvari koje su se njemu, očito, činile manje vrijednima i manje važnima.

No ja ga nikad ne bih svrstaо u ljude kojima su apstraktno mišljenje i pisana riječ bili na prvo mjestu. On je bio borac, a ne mislilac, čovjek akcije, a ne kontemplacije. Bacio bi, doduše, u mom uredu pogled na police s knjigama, primjetio među njima naslove koje je i sam čitao, ponekad bi se u razgovoru i osloonio na koji filozofski aforizam, ali nikad nije davao znaka da su to teme koje ga primarno zanimaju. I tjelesno i duhovno bio je svježiji od većine svojih vršnjaka. Da je bio natprosječno intelligentan, o tome nema dvojbe. Da je u tamnici dosta toga i pročitao, sasvim je izvjesno. Rekao bih da je vladao općim mjestima iz hrvatske povijesti i književnosti, i da je pomnije studirao pojedine filozofske rasprave kako bi svojoj patnji našao ne samo osobni i nacionalni, nego i općeljudski smisao. No njegovo je znanje bilo nesustavno i fragmentarno, a njegovu literarnom daru koji

je izbjiao iz nekoliko tekstova što ih je napisao, životne stranputice nisu dale da se razvije. Zato mi je posve čudno kad ga se danas, nakon smrti, hoće prikazati kao filozofa, teoretičara, mudraca. Koliko sam ja uspio vidjeti, on sam takvih ambicija nije imao. Kad nije tražio ljude za određenu svrhu, nije tražio društvo misilaca, a ono što je napisao, kreće se u okviru tih ambicija. I za mene nema nikakve sumnje da bi se Zvonko Bušić, da živi deset života, u svakome od njih radije video na barikadama, u rovovima, na bojištu, nego u knjižnicama i za sveučilišnim katedrami.

Jednako tako mislim da grijše svi oni koji tvrde da je bio naivan i da je krivo procjenjivao prilike u Hrvatskoj. Jer, nije on krivo procjenjivao prilike, iako je često krivo procjenjivao ljude.

Svaki se čovjek mjeri svojim laktom, pa je i Zvonko Bušić ljude oko sebe mjerio svojim mjerilima, očekujući da doista misle ono što govore, i da rade ono što misle. Zato je olako vjerovao onima koji su se rasipali domoljubnim frazama ili velikim riječima uopće. Moglo se je to zaključiti po načinu na koji je pripovijedao o pojedincima, od jedne veleposla-

nice koja ga je posjetila u zatvoru do ljudi koje je kasnije upoznao diljem Hrvatske. Kad su ga obasipali izrazima pažnje i razumijevanja, on nikad nije posumnjao u njihove nakane. Htio je vjerovati da dijele i njegove misli, čak i ideale. Za nj je formula života bila jasna: da bi život bio vrijedan življena, moraju vrijediti i ideali i ljudi koji ih propovijedaju. U ideale nije sumnjaо, a nije htio sumnjati ni u ljude. Zato nije rado slušao drugačija uvjerenja, čak do te mjere da je zavarao oči pred činjenicama.

Na koji način ocjenjuje ljude postalo mi je jasno kad je između dva kruga predsjedničkih izbora – mislim da je to bilo još u 2009. godini, dva-tri dana poslije Božića – u Gradskoj kavani uvjeravao mene i jednoga hrvatskog filozofa i diplomata, da je **Bandićev** ulazak u drugi krug znak Prsta Božjega, ujedno predlažući da sročimo i objavimo poziv biračima da glasuju za zagrebačkoga gradonačelnika. Nije to bila samo taktika niti izbor manjega od dva zla, nego i izraz njegova uvjerenja: on u zagrebačkom gradona-

IMAO SI, ZVONKO, PUNO HRABROSTI

Slobodu ustanjao skup u Tokom. San leđbi u snježnoj noći nad Tvojim putem kojim ti batoma prerano krečes u školu u Imotski... Skup u Tokom čestitao s Tvojim zavjećanjem i... slobodom...

Nedavno su i Strojimir i prijatelji Zvonka Bušića okupili za predstavu Rane Medvedske Blatne, scene iz života svog Franje Višnjaka u Zagrebačkom kazalištu mladih. Onaj je skup uvršten kao podstica Zvonku Bušiću, hrvatskom domaćinu koji stoji izuzetno u američkom zatvoru. Dostojanstveno, mirno i nekakvo sjelo, pad godinu. Vlastita sloboda za dosljedno slobodnih ljudi – okupljanje je započelo dirljivim pozdravom govorom organizatora, kojeg je interpretirao glumac Dragom Đorđep. Organizatorice ovog slobodnjačkog skupljanja na Zvonku Bušiću su Biserka Četinić i Maja Ranja, koja i ovaj put organizirala okupljanje prijatelja Zvonka Bušića... Okupljanje je nakon predstave u kazalištu nastavljeno na domaćinku u Hotelu Dubrovnik.

Zvonko Bušić je, mnogi ga se sjećaju, hrvatski iseljenik koji je u rujnu 1986., skupu u nekakvih prijetelja, izvršio otvorenu sreću amerciškog putničkog zrakoplova, zbog čega se još uvijek nalazi u američkom zatvoru, seda u zatvoru Allenwood u državi Pensilvanijskoj. Razlog je zašto radičelj i odjuknula čin ostvariti se na tlu gdje je u nečakostu da privrši putovanju demokratskog svijeta na stranju i progone Hrvata u jugoslovenskoj komunističkoj diktaturi. Izvršili su da svjetska radio-prijava ojavuje proglašenje o položaju hrvatskog naroda, u kojem je nastavljeno proglašenje, hrvatski borac za slobodu i demokratiju Brane Bušić naredio i objavljivao istu, koju je prikrivala. Omiljeni su svjetski prilivatelji i njegove kazne – i prije otvoreni su suzali ih srušene protjene prirodnih boja ovdje gotovo neprejavljene. Kada bili

Zvonko Bušić sa suprugom

Uguti u američkom zatvoru su vrlo teški. U svim pisacima vanukovskim Hrvatima, jedino zajednički u Kanadi koja ga već godinama nisu prati i podržavaju, Zvonko Bušić je u svom posljednjem 2004. evakuaciju: „U međ zatvor i navraćaju načinio je mrije, njen profeso... Tu ne nisu nikakva zelenila, njen jedinstveni stabla, ni kakva buša, pa su dolaci godišnjih dobara i čudesne preživjele prirodnih boja ovdje gotovo neprejavljene. Kada bili

man rekao kako sam i koliko zaželio makar vidjeti neku žuru ili zagrijati nekako ruho, bilo koju žuru i bilo kakvo slobodi. Vi biste me teško slijavali. Zato da vam reći kako je jednog dan prosljednjegje jeseni, dok sam s por prijatelja stao zatvorskim kružom, neki jaki vjetar kovrljiv, preko zatvornjake dvanaest metara i pol mrljata visokog zida, k meni ubacio nekoliko crveno-žutih listova. Mi smo se održali duže u pojelu i sve ih poštivali... Na početku je bio slobodan, ja sam sa sobom punim trne ispodnje listu i izmimo tješpina bojam i objesio ih, pored nekih slija, na zidu moje dužine. Naučioval, nakon sam nekako dana, prilikom pretresa čistili, zapao ih je neki stražar-e-potpisnik i zaplijenio ih...“

Zvonko Bušić je dovršak duboke i čvrste vjere, temelji koje su mu davravni odbojeni i odstranjeni u tradicionalnoj i vjencarskoj obitelji u rodnoj Grcici kraj Istoka. U godinama duboke samoci i patnje svojih je vjenj prostor do zvje duhovnosti, koja mu je dala glavni oslonac da ostane zdrav i izdrži.

Zeli i zdržati zbog svoje obitelji i prijatelja, koji ga volje. U Hrvatskoj ga zadržavaju braća i sestre i drugi članovi velikog obitelji. I njegova vjernja supruga Julie Bušić, rođena Amerikančica, koja je i sama sudjelovala u otoci i izdržala trinestinskoj godišnjini zatvorskoj kazni. Ju je živ u Hrvatskoj i strpljivo, trideset godina, čeka da joj se suprug vrati.

Otkupljuje prijatelja Zvonka Bušića u kanadu pristupajući u kazalištu mlađih nastavljajući na domaćinku u Hotelu Dubrovnik.

(Prezentacije iz Hrvatske mailovske izložbenice "Matica", broj 12 od 2005.)

ZATVORENIK
pri. 164, svibanj 2006.

25

Jedan od brojnih tekstova o Zvonku Bušiću, objavljenih u našem časopisu

čelniku nije gledao populista koji ideološkim simbolima trguje kao što preprodavači na Dolcu trguju jeftinim kineskim tekstilom, nego osobnjaka velikih potencijala, čija se najveća vrlina sastoji u sposobnosti da se približi biračima i u njegovoj *nepredvidljivosti*. I baš zato što je *nepredvidljiv*, što postoji i mimo stranke, a ne samo u njoj i po njoj, Bandić će postati „naš“, samo ako mi to hoćemo.

Ja u to nisam vjerovao, niti sam bio spremjan napraviti mu taj ustupak. Možda sam cijepidlaka, a možda samo pamtim više nego što je pristojno. Bilo bi neuljudno reći da me je iskustvo naučilo onomu čemu njegovo njega nije, a mršava mi je i zadovoljština da je vrijeme dalo za pravo meni, a ne njegovu optimizmu. Još tužnija je činjenica – ako je činjenica – da je posljednjeg dana ovozemaljskog života bio ogorčen upravo pohvalama koje su tomu istom Bandiću upućene s udbinskog oltara s kojega se, drugačije nego s bilo kojega drugoga, moli za *hrvatske mučenike*. Jer, ta udbinska pohvala uvelike se naslanja na istu onu logiku koju je on u prosincu 2009. držao nepobitnom, ali – nemam nikakve dvojbe oko toga da su joj motivi bili različiti. Ne tišti me uspomena na to, jer čistoći motiva Zvonkove logike nemam što predbaciti; s ovima drugim ne želim imati baš ništa zajedničko. Suvršno je i kazati: draži su mi politički naivci od intelektualnih mešetara i duhovnih trgovaca.

Bio je razočaran tim izborima, a još više predsjedničkim kandidatima. S nekim smo razgovarali skupa, s drugima je – kao i ja – razgovarao sam, valjda i više puta. Jednomu od njih me je doveo u neki restoran na Jarunu. Došli smo tamo, pokupivši prethodno automobilom popularnog pjevača koji je Zvonka očito volio i cijenio, a tada je bio na štakama. Bilo je nesuđenom predsjedniku i njegovoj sviti dragu primiti goste; mene svakako najmanje od nas trojice – ja sam mogao najmanje koristiti. Smetao sam već time što nisam pokušao ni hiniti osobite simpatije, kamoli oduševljenje. Želeći prekinuti agoniju u kojoj su se tražile lažne isprike za neuspjeh, a prešućivala impotencija i manjak strasti, otvoreno sam, pred čitavim njegovim izbornim stožerom, rekao predsjedničkom kandidatu da gubimo vrijeme, i on s nama, a još više mi s njime. Od gosta to i nije bilo pristojno, ali sam držao da je nepristojnije lagati mu u lice i zavaravati i njega i sebe. Zvonku je to bilo

Zvonko i Julie Bušić u američkom zatvoru

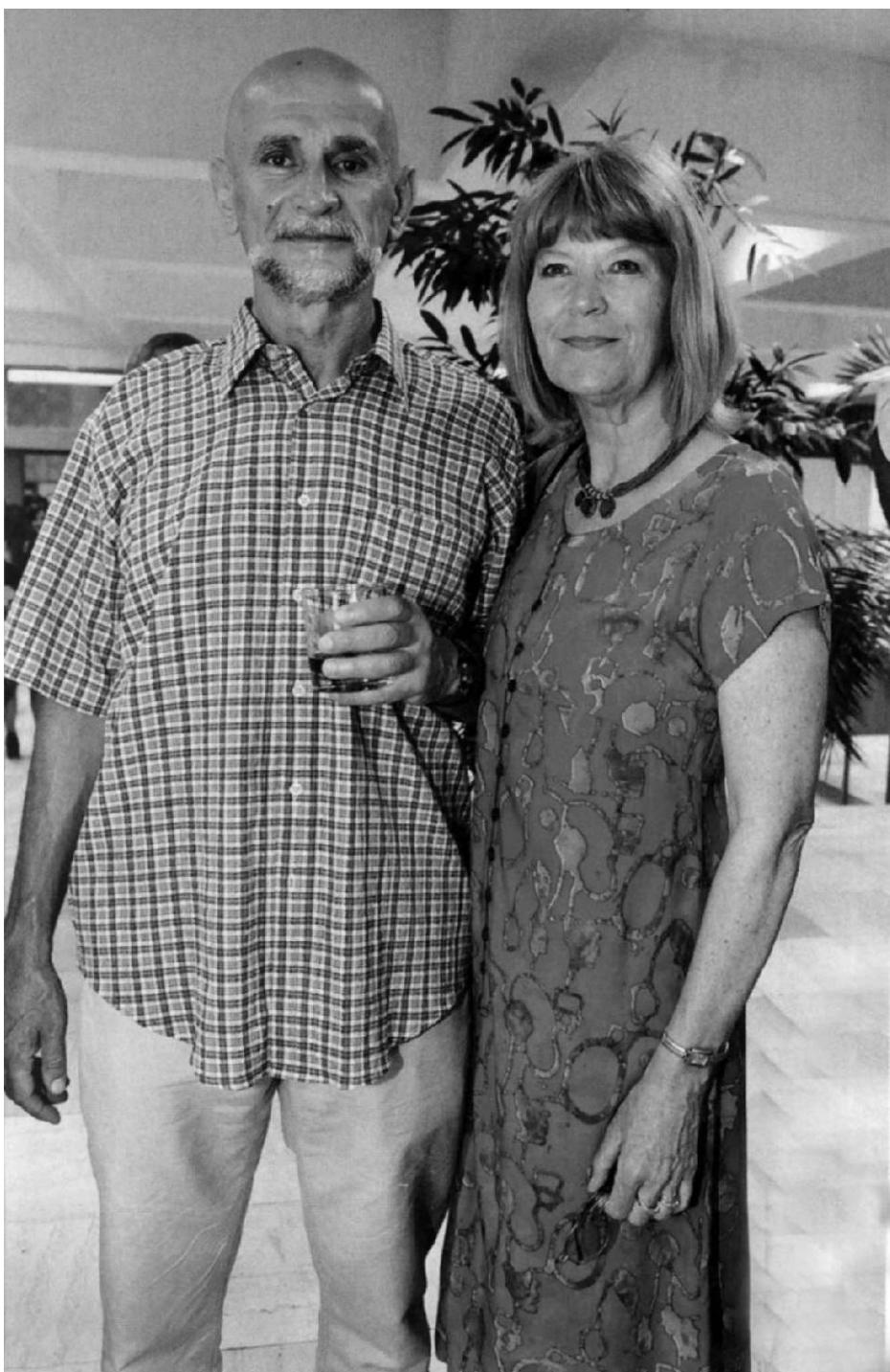
i simpatično i smiješno. Svidjela mu se prispoloba kojom sam se poslužio, spominjući Gržanićev *saborski nogomet* iz Khuenova doba, i onu postolu koja je godinu ranije poletjela prema američkom predsjedniku. No, i za jedno i za drugo htjelo se više hrabrosti i drskosti.

Svakodnevno je on susretao mnoštvo ljudi, pa je u nastavku te serije razočaranja, i u tim mnogim razgovorima s mnogima, u Zvonku Bušiću postupno sazrijevala odluka da se – kako je on govorio – i sam *aktivira*. Vjerujem da je odluku donio samostalno – makar možda pod dojmom sugestija ljudi čiju je osobnu susretljivost i simpatije krivo tumačio kao poziv da im stane na čelo i predvodi ih. Rekao bih da je u tome najviše grijeo, ne shvaćajući da su izrazi simpatija i osobnoga poštovanja jedno, a politička identifikacija nešto sasvim drugo. Bilo je dosta onih koji bi za nj učinili puno; malo onih koji bi dali da ih on vodi. Ja o tome nisam imao iluzija, on jest.

I naziv *Hrvatski plamen* bio je njegov. Punim bi ustima izgovorio te dvije riječi, a osim energije koja je iz njega izbjijala,

neobično *ljupko* bi mi zvonio njegov izgovor početnoga glasa druge riječi koji je stekao dugotrajnom svakodnevnom uporabom američkoga. *Hrvatski plamen!* *Croatian Flame!* I na engleskome to dobro zvuči, dodaо bi.

Pod tim *radnim naslovom* na njegov se poticaj u prvoj polovici 2010. u jednome uredu u središtu Zagreba počela češće okupljati skupina od sedam-osam ljudi. Bio je među njima Zvonkov prijatelj iz djetinjstva i vlasnik tog ureda, potom jedan neprepoznati književnik što kruh svagdašnji zarađuje predajući hrvatski jezik i pišući izvrsne novinske kolumnе, pa jedan mladi i duhoviti, u javnosti pričično eksponirani sveučilišni nastavnik, jedan bivši hrvatski politički uznik u najboljoj dobi, jedan informatičar... Ne sjećam se tko je prvi primijetio da su baš svi iz te skupine *pročedili* iz kamena između Neretve i Cetine, ili još preciznije: između Neretve i zapadnoga ruba Imotskoga polja. I po tome tipični *ognjištari*, kako bi učeno zaključio *Slaven Letica*, nekadašnji teoretičar četvrte Jugoslavije, danas posve ocvali intelektualni guru

Napokon na slobodi u Hrvatskoj

onoga dijela hrvatske *državotvorne* javnosti koja vrhuncima svoje političke mudrosti i moralnim okosnicama drži **Zdravka Tomca**, admirala **Domazeta-Lošu** i slične stupove društva, u mnogim vatrarama prokušane tražitelje crvene niti.

Zvonko je u toj maloj skupini video jezgru *plamena* koji bi iznova zapalio hrvatske duše i odmah je kovao planove o tome, tko će već najesen krenuti među hrvatske iseljenike u potrazi za potporom. On je već bio stranku, pokret, potom onakvu Hrvatsku o kakvoj je sanjao, i sve

mu se to činilo nadohvat ruke, samo – treba htjeti. Njegovo htijenje bilo je očevidno, baš kao i njegovo neshvaćanje našega opreza. Njemu se taj oprez vjerojatno činio fatalizmom, možda i nečim gorim.

Nisam bio u toj skupini od prvih početaka: pozvao me je negdje u ožujku 2010. godine. Dolazio sam dosta često, jer sam većinu sudionika poznavao otprije kao ljudе koje vrijeđi poznavati, a raspravljati s ljudima koji žele misliti – napose kad ne misle sasvim isto – uvijek je užitak. Raspravljalo se dosta otvoreno i žistro, u di-

mu cigarete, uz čašu-dvije vina, voćne sokove i vodu. Jela nije bilo nikad, niti je tko za nj pitao.

Ne znam jesu li svi u toj skupini imali i vlastite političke *račune*; ja sam bio među onima koji jesu. Bio sam od početka posve nesklon stvaranju bilo kakve nove stranke, jer sam držao da je taj pothvat osuđen na neuspjeh. Ni od hodočašćenja hrvatskim iseljenicima nisam očekivao ništa, jer sam tijekom trogodišnjega rada u diplomatskoj službi shvatio koliko su krive domovinske predodžbe o položaju i financijskoj snazi prosječnoga hrvatskog iseljenika. Prikupljanje novca za obranu Zvonka i družine, potom Domovinski rat, bili su jedna pjesma; nekakva nova politička stranka posve druga. Vrijeme gradi kule po kotaru; vrijeme gradi, vrijeme razgrađuje.

Umjesto toga sam u Zvonku Bušiću – pa ako je potrebno, i u neformalnoj udruzi koja nosi ime što ga je on izabrao – želio vidjeti posljednji instrument okupljanja bar većine strančica i grupacija koje se pozivaju na pravašku baštinu. Činilo mi se da bi takav savez, sa zrnom pameti, mogao pokazati da hrvatski nacionalizam nije ideologija 19. stoljeća, a još manje povremeno majmunsko oponašanje grupacija iz ustajalih rukavaca europske nove desnice, nego da je riječ o misli koja još uvijek ima što dati i u novim okolnostima, o misli koja se usredotočuje na hrvatske teme i probleme, a ne troši se na rasprave o položaju francuskih useljenika, norveških kitova i američkih sveučilišta. Kad bi došlo do takvoga saveza, i kad bi mu na čelo stali ljudi koje se ne da jeftino kupiti, onda bi se i s Hrvatskom demokratskom zajednicom pjevala druga pjesma. Takva bi joj grupacija mogla biti metaforički *nož pod grlom*. Bez toga, ona će uvijek naći nekoga svog Sanadera koji će trgovati s *braćom Srbima*, ponižavati se pred tuđincima i prodavati se poput bludnice. Jer, to je nužni, neminovni posljedak njezina ovakvog postojanja, zajednički nazivnik ideološke kakofonije na kojoj je sazdana.

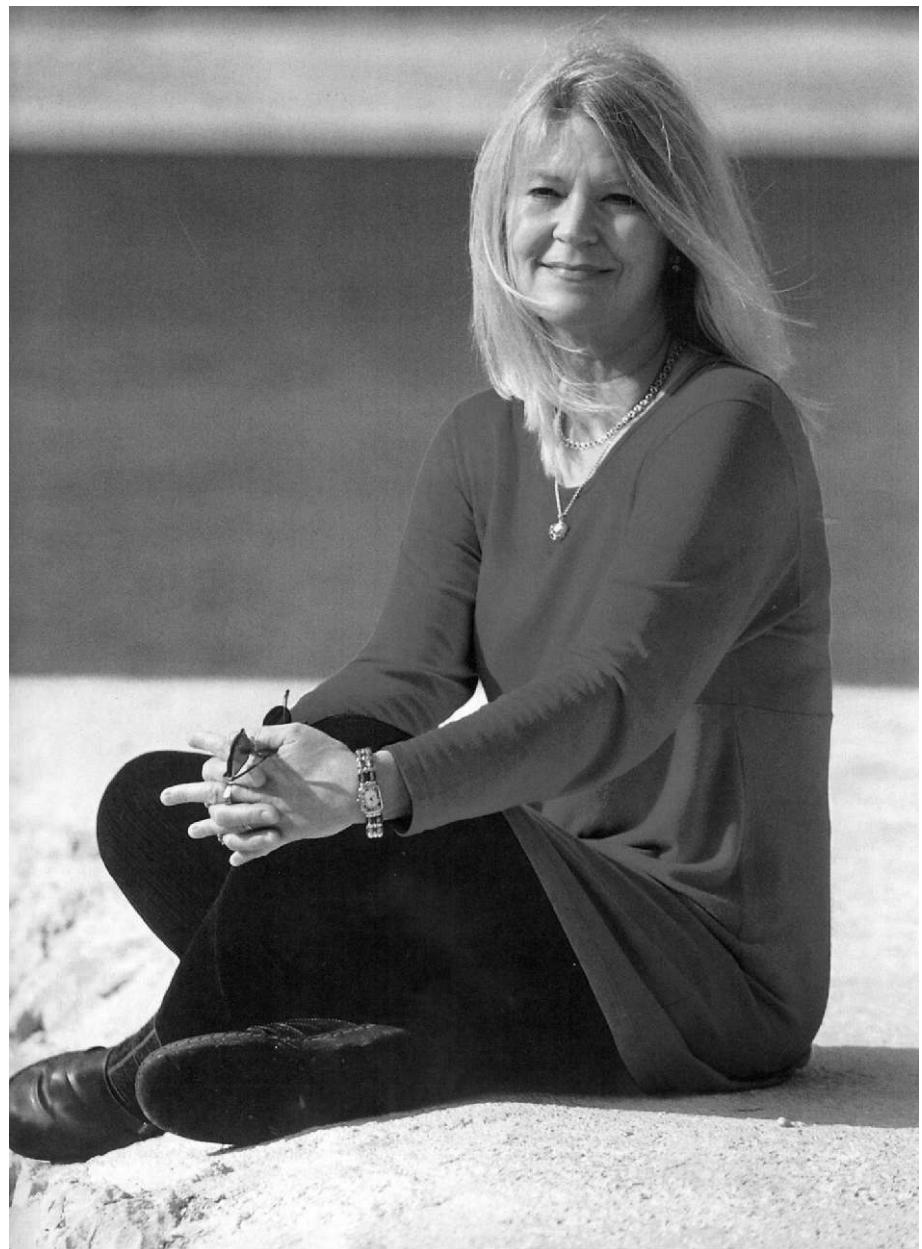
Žurilo mi se, jer saborski izbori nisu bili neposredno na vidiku, pa mi se činilo da je lakše raditi u tim okolnostima, nego usred izborne groznice koja je u Hrvatskoj uvijek ista: prije izbora se nagovješćuju koalicije i ujedinjenja, nakon izbora se kuka, uzajamno ogovara i optužuje, pri čemu se usput mudro otkrivaju uvijek isti, svakomu poznati uzroci de-

bakla. Nitko od nas ne želi shvatiti da su male stranke i stvorene da ostanu male, i svakomu je udobnije u položaju pasivnog sljedbenika uske, na svoj način pravoverne sekte, negoli u situaciji u kojoj se odlučuje i odgovara za odluku.

Nisam tu svoju zamisao tajio, naprotiv. Nisu je svi držali ni izvedivom niti racionalnom, a neki su je smatrali i promašenom. Nisam dovoljno glup da ne shvatom kako je dio sustolnika zapravo mislio da je smiješna, ali sam im bio zahvalan što taj sud ne izriču, pa me tako ne sile uzvraćati mjerom koja bi onemogućavala svaku suradnju. A ipak, bilo je lakše dokazivati protivno nego definirati ključne programske točke oko kojih bi se kristalizirala predizborna suradnja, kasniji savez i u koначnici ujedinjena pravaška stranka kojoj je Hrvatska stranka prava zbog niza razloga imala biti okosnicom. Pogotovo je pri definiranju tih točaka bilo lakše uglaviti stajališta o hrvatskim parlamentarnim strankama ili o procesu europskih integracija negoli o hrvatskoj politici u Bosni i Hercegovini ili o Bosni i Hercegovini.

Nakon rasprave koju je sredinom svibnja 2010. izazvao jedan moj pisani traktat o toj temi – a valja reći da sam Zvonko na nj nije imao primjedaba (štoviše, rekao je da mi nismo oni koji imaju pravo bilo čega se odricati!) – bilo mi je jasno da *Hrvatski plamen* kao takav ne će moći sa mnjom, ili bar ja ne ću moći s njim. Moj sastavak, datiran 12. svibnja, pisan je s nakanom da stvari izvede na čistac, pa je to i uspio. Nije se moglo previdjeti da o većini stvari mislimo jednakom, ali da se u nekim razilazimo. Držao sam kako su te razlike toliko bitne da onemogućuje trajniju suradnju i počeo sam se sve rjeđe družiti s ljudima koje ni dalje nisam smatrao dalekim. No, sa Zvonkom sam se nastavio viđati.

Činilo mi se nepristojnim pitati ga, kako idu stvari s *Hrvatskim plamenom* i susreće li se još uvijek ona ista skupina. Bilo mi je važnije što je prihvatio zamisao da u pojedinačnim razgovorima pokušamo potaknuti pravaške grupacije na zblžavanje i zajednički nastup na izborima. Nije mu bilo teško hodočastiti na te sastanke. Ja sam opisivao – kasnije u jednome tjedniku, potom i u ovome časopisu objavljeni – model koji stvara pretpostavke budućega ujedinjenja štedeći taštine takozvanih predsjednika i ostavlja ih privremeno na *vlasti* u njihovim strančicama; Zvonko je već svojom pojavom, a još više poletom i

Zvonkova Penelopa: Julie Bušić

energijom koja je izbijala iz njegovih riječi, dokazivao zašto je to nužno. Nismo, dakle, *nudili* bogzna što, a najtužnije je da smo uopće trebali nešto nuditi i objašnjavati: stvar je morala biti jasna svakomu onom tko ima prosječnu pamet i čistu savjest.

A kad je o naivnosti riječ, priznajem kako mi se na trenutke činilo da moj optimizam nakon zajedničkih susreta s predsjednicima Hrvatske stranke prava, Hrvatske čiste stranke prava, Hrvatske stranke prava dr. Ante Starčevića, Hrvatske republičanske zajednice... jedva zaostaje za njegovim. Za neke od tih prvaka bio bih spreman dati ruku u vatru, s drugima mi je bilo mučno sjesti za isti stol, ali – druge nije bilo. Sredinom kolovoza 2010., dan

nakon druženja kod mojih roditelja, Zvonko je Marka Grubišića i mene u Imotskome uvjeravao da je stvar nadomak rješenja, iako će zahtijevati i neke nepopularne korake. Desetak dana kasnije, nakon zadarskog susreta s vodstvom Hrvatske stranke prava, mislio je posve drugačije. Telefonom mi je rekao da su svi naši razgovori bili uzaludni. Nisam stigao na taj sastanak, a poslije nije više bilo vremena pitati ga za pojedinosti.

On je očito već tada bio donio odluke koje su označile kraj naše suradnje. Ne prihvajačući moju sugestiju da ostane izvan političkih stranaka, za mene je prestao biti mogućnost. Ostalo je bila samo tehnika, dva prizora završnoga čina. Prvi se zbio jednoga subotnjeg popod-

neva u zagrebačkome Boćarskom domu. Pozvao me je telefonom na sastanak, ne objašnjavajući tko će na njemu biti niti zašto ga saziva. Bilo je tamo pedesetak ljudi. Većinu sam osobno poznavao, drugi su već na neki način sudjelovali u javnome životu, pa sam imao razloga već na početku biti obeshrabren. Ne gubeći vrijeme, Zvonko je otvorio sastanak i najavio osnivanje novoga političkog pokreta odnosno stranke. Na čelu *Hrvatskoga plamena* bili bi on, **Tuđmanov sin Miroslav** („u znak poštovanja prema pokojnom Predsjedniku“), **Marko Perković Thompson** i – dizajner **Boris Ljubičić**. Opirao se svom izboru Miroslav Tuđman otvoreno, a Zvonko ga je pred svima molio da prihvati ponuđenu ulogu. Da nije bio groteskan, prizor bi bio zabavan. Ne znam je li Tuđman već tada pregovarao s **Jadrankom Kosor** nadajući se saborškoj plaćici i povlaštenoj mirovini, ali je bilo očito da Zvonko nije prethodno s njim dogovorio suradnju, nego ga je na nju pozvao tu, pred svima.

Sve to – od amaterske organizacije do kandidiranja nekakvoga dizajnera koji je u svevidećem oku *druga Tita* ne tako davno nalazio *zvijezdu sjajnu* – bilo je više nego što sam mogao otrjeti. Bez galame i glasnoga prosvjeda, ali demonstrativno smo napustili sastanak ja i isti onaj prijatelj s kojim me je prvoga rujna dvije tisuće trinaeste zatekla vijest o Zvonkovoj smrti. Došli smo odvojeno i po posebnim pozivima, otišli smo zajedno, dvoglasno jadikujući istu tužaljku. Već davno nam je dosadila, jer se stalno ponavlja. Kako je, pak, taj subotnji sastanak završio, zapravo ne znam niti me je zanimalo. Do danas nikoga od sudionika nisam o tome pitao ni riječi, jer sam iz sastava sudionika znao kako plod ne može biti ništa doli mrtvorodenče.

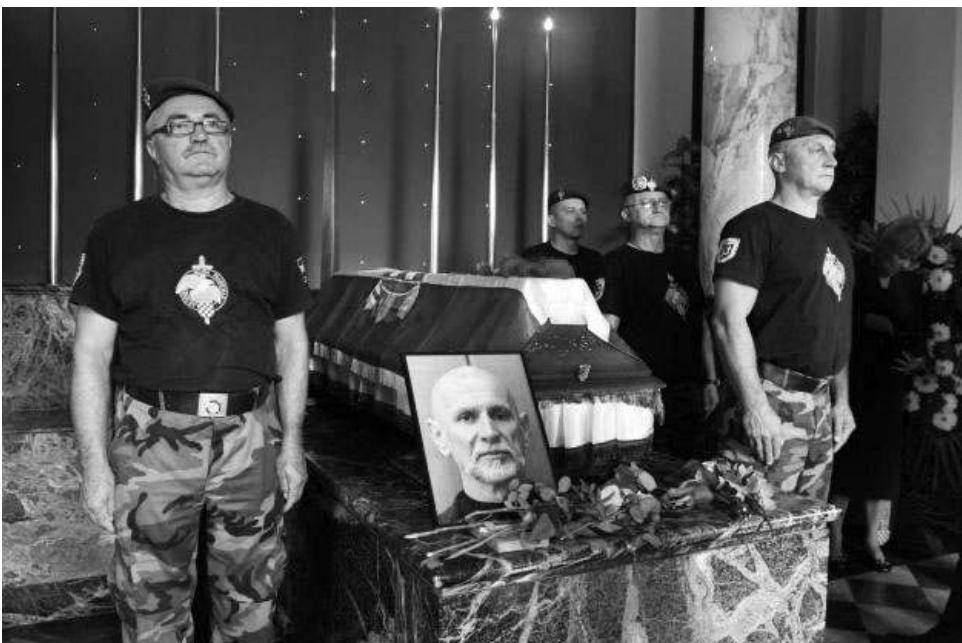
Iste večeri me je Zvonko nazvao. Bio je povrijeđen i tražio je objašnjenje mog odlaska. Objasnio sam zašto mislim da se kocka svojim imenom, bio možda i grub, valjda za to doba malko i nepravedan prema Miroslavu Tuđmanu (kasnije bih – naravno – držao da je neuljedno ne počasnosti ga puno neljepšim epitetima!), pa čak i prema tom Ljubičiću, ali – manje nisam mogao, više nisam htio. Treba li uopće reći da je Zvonko Bušić otklonio moja objašnjenja, ostajući uvjeren da je izabrao pravi put? On, pak, u listopadu iste godine nije osjećao potrebnim objasniti mi što se zabilo s *Hrvatskim plamenom* i tim njego-

vim optimizmom kad me je pozvao da *sutra* otputujemo u Slavonski Brod i prisutimo Hrvatskoj stranci prava dr. Ante Starčevića. Nije ni trebalo objašnjavati: taj poziv je o Hrvatskome plamenu govorio sve što se je moglo kazati – mrtvorodenčetu se nije moglo udahnuti život. Od-bio sam ga glatko i bez suvišnih riječi, do-mećući samo da će tim odlaskom u Brod završiti njegova politička karijera. Nisu s njim tamo otišli ni neki drugi članovi skupine koju se je moglo nazvati inicijativnim krugom *Hrvatskog plamena*; neki su mi dan-dva kasnije kazali kako su ga od-bili riječima nalik onima koje sam mu ja rekao.

gu i dva sinčića. Iz njegovih je riječi izbjala duboka vjera i iskustvo čovjeka koji je davno shvatio da ovozemaljski život ima ograničenu vrijednost: da smo doista vjernici, ne bi nas tako teško pogđao od-lazak s ovoga svijeta.

I to mi je palo na pamet odmah nakon što je stigla tragična prvorujanska vijest.

Zato nisam spremjan ni na kakve zaključke o razlozima koji su ga ponukali da se ubije. Da je o tome dugo razmišljao i da se je na to pripremio, njegovo oproštajno pismo – čini mi se – ne bi bilo onako kratko i blijedo, nego bi bilo sadržajnije, sadržavalо bi jasnije i određenije poruke. Vjerujem da bi bilo nadomjestak i dopuna

Počasna straža uz odar Zvonka Bušića

Time je zapravo završila moja suradnja sa Zvonkom Bušićem. U jesen 2010. u nekoliko me je navrata pokušavao privo-ljeti na pristupanje njegovoj stranci; usko-ro ju je i on napustio. Sve do ovoga ljeta povremeno bismo se nakratko čuli telefonom, tek da se upitamo za junačko zdrav-lje. Negdje zimus mi je poslao i pozivnicu za premijeru filma *Ljubavnici i luđaci*, ali – nisam otišao. Nisu me zanimala prigode za pokazivanje pred mnoštvom, a i o do-gađajima iz prošlosti najradije mislim svojom glavom. Danas mi je ta neiskoriš-tena pozivnica postala dragom uspo-menom.

Zadnji put smo ozbiljno razgovarali sredinom prosinca 2012. godine. Nazvao me je da mi izrazi sućut zbog smrti brata mi **Domagoja**, koji je umro nekoliko dana ranije u svojoj 42. godini, ostavivši supru-

onomu letku koji je 1976. trebao biti bačen nad hrvatskim prošteništima, zapravo osvremenjeni poziv na dostojan-stvo i slobodu.

Taj poziv nam je itekako potreban i da-nas, možda potrebniji nego onda, jer ako nam se i čini da imamo više slobode, si-gurno je da nemamo više dostoanstva.

A nema nikakve dvojbe da bi tom *dostojanstvu i slobodi* jedan od jamaca bio Zvonko Bušić, da nije opet uezio stvar u svoje ruke, pa nas – dokrajčivši svoj život – prepustio samima sebi. Na onima koji su ostali – a velika većina nas je lošija od nje-ga – ostaje dokazati da smo vrijedni slo-bode i dostoanstva. Jer, to se ne prepos-tavlja, nego se dokazuje. I postanemo li vrijedni toga, postat ćemo vrijedni i us-pomene na Zvonka Bušića...•

ZVONKO BUŠIĆ: PISMO IZ TAMNICE (2004.)

(*Politički zatvorenik*, br. 154, siječanj 2005.)

Poštovani Hrvati i Hrvatice, dragi moji vankuverski prijatelji!

Moram priznati da sam se ne samo žar-ko nadao, nego sam bio gotovo uvjeren da će vam u ovogodišnjem pismu konačno moći javiti dan mog izlaska iz zatvora. Predviđao sam da bi to moglo biti negdje u prvoj polovici iduće godine. Naime, 5. svibnja ove godine mene je saslušao jedan istražitelj američke Komisije za odust saveznih zatvorenika. Prije saslušanja, na moju zamolbu, dvojica viših zatvorskih službenika, koji su s mojim slučajem pri-lično dobro upoznati, dali su istraži-telju svoje izjave o mome besprije-konomu ponašanju u ovome zatvoru. Kao službeni svjedok ovaj je zatvor zastup-pala i nazočila cijelomu saslušanju jed-na osoba, koja je zadužena za moju kartoteku, i koja je također o meni dala vrlo pozitivnu izjavu.

Saslušanje je trajalo skoro dva sata, jer se je istražitelj zaista zanimalo za čitav slučaj i njegovu pozadinu i detaljno me o svemu propitivao. S obzirom na to da je cijeli razgovor sniman, on je ne samo pokazivao razumijevanje za moju situaciju, nego je u nekoliko navrata izrazio i čuđenje, da se mene još uvijek drži u zatvoru. Posebno kada se ima u vidu, da mi je ovo prva kazna i da je moj sudac nekoliko puta urgirao kod Komisije, da me odpuste, te da se je Jugoslavija već davno raspala i da su svi ostali iz moje grupe odpušteni još prije petnaest godina. Pri kraju saslušanja naglasio je, da će se on o svemu još raspitati i svu dokumentaciju pregledati, i tek onda centralnoj Komisiji napisati svoje nalaze, obrazloženje i preporuku za moje odpuštanje. Rekao je da će mu za to trebati odprilike mjesec dana, a Komisiji, vjerojatno, dodatni mjesec, tako da bih najdalje koncem srpnja trebao primiti službenu odluku. Dodao je da bi me, po njegovu mišljenju, mogli uskoro odpustiti, jer da ne vidi što bi se u iduće dvije godine moglo izmijeniti pa za moje daljnje zatočeništvo nema nikakve potrebe niti kakva smisla, ali da, ipak, o svemu tome konačnu odluku donosi Komisija.

Za razliku od formalnih procedura na brojnim prijašnjim saslušanjima na kojima su istražitelji bili ukočeno službeni, a ponekad i očito arogantni, s ovoga saslu-

šanja ponio sam prilično dobar dojam, a istražitelj me se dojmio kao vrlo razborit, iskren i objektivan čovjek. Kad sam kasnije to spomenuo dvojici zatvorenika koje je on istoga dana saslušavao, obojica su mi rekli, da je na njih vikao kao na pse i da nije pokazao niti trunka razumijevanja. Te njihove izjave još više su povećale moj optimizam, a kada mi je osoba koja je načočila mom saslušanju kazala, da ju je istražitelj kontaktirao i rekao, da je Komisiji poslao izvještaj na dvadeset stranica, u kojemu je preporučio da me se odmah od-

niti s mojim tijelom ako skončam u zatvoru prije nego odluče odustupiti me.

Posjet hrvatskoga veleposlanika

Prošloga tjedna imao sam ugodan i uzbudljiv posjet iz veleposlanstva Republike Hrvatske u Washingtonu, D.C. Kod mene su bili novi veleposlanik, g. Neven Jurica i viši službenik, g. Hrvoje Petrušić. Došli su se upoznati sa mnom i detaljnije se raspitati o najnovijoj odluci američke Komisije, te ima li ikakvih izgleda da me se prije osloboди ili makar prebacu u hrvatski zatvor. Nakon što smo se o tome načelno i detaljno porazgovarali, sva trojica smo se složili da se sudski zasada ništa ne može poduzeti, jer Komisija ima zakonski pravo držati me u zatvoru punih 30 godina. Što se tiče transfera u hrvatski zatvor, izvjestio sam ih da su prije gotovo dva mjeseca zatvorski službenici procesuirali moje papire za transfer, kao što to svake dvije godine čine za sve zatvorenike koji nemaju američko državljanstvo, ali da se ja ne nadam pozitivnu odgovoru.

Nakon tih službenih tema proveli smo puna tri sata u slobodnu i opuštenu razgovoru o raznim temama i našim vrlo različitim životnim iskustvima. Zapravo, najviše sam ja govorio, jer sam po prirodi pripovjedač, a i zaželim se govoriti na materinskom jeziku i svima pokazati, da ga još nisam zaboravio. Zato mi bijaše dragoo kada je gospodin veleposlanik rekao, da ga iznenađuje da još uvijek tako dobro vladam hrvatskim jezikom.

Moje je posjetitelje posebno zanimalo kako sam svojedobno uspio pobjeći iz zatvora, te kako sam kroz tolike godine robije uzmogao sačuvati prisebnost i duhovitost. Pripovjedio sam im dosta detalja o bijegu i kako su pod vrlo teškim naporima i kušnjama moja izdržljivost i karakter, u tijeku onih 33 sata izvan zatvora polagali svoje zaista najteže životne ispite. Što se tiče moje duge robije, pojasnio sam da mi ona prvih petnaest godina, tj. do uspostave hrvatske države, nije bila teška, jer je imala određenu svrhu i smisao. Rekao sam da je moja kasnija robija ne samo izgubila svoj smisao, nego sam tih

rusti, ja sam bio gotovo uvjeren da će primiti vrlo povoljno rješenje. Znajući da odbijenice obično brzo dođu, moj je optimizam rastao kako je više vremena prolazilo. Konačno, skoro punih pet mjeseci nakon saslušanja, od Komisije sam primio kratak i nepodpisani odgovor - odbijeniku, u kojem piše samo to, da će opet biti saslušan u srpnju 2006., tj. šezdeset dana prije nego navršim punih 30 godina rođe. Kao usput, tomu je dodano da će, ako tada ili bilo kada kasnije budem odpušten iz zatvora, odmah biti deportiran iz Amerike. Nisu rekli što namjeravaju uči-

U Zagrebu, na Trgu bana Jelačića

naknadnih godina proživio brojne i vrlo teške agonije neizvjesnosti sa svim svojim mentalnim i duševnim mukama, kojima se, eto, još ni danas ne vidi siguran kraj. Također sam im pri povjedio kako su te patnje dosta oštetile moje živce i uništile moje fenomenalno spavanje, ali su me ujedno u mnogim vidovima obogatile i moj duh toliko okalile tako da sam sada doista na sve spreman.

Vrijeme je brzo proletjelo i oni su morali požuriti da bi stigli na zrakoplov za Washington, D. C. Ne znam kakav sam dojam ja sa svojim pogledima i pričama na njih ostavio, ali mogu reći, da su svaki na svoj način obojica njih u mene ostavili vrlo dobar dojam. Iako su dugogodišnji diplomati, njihovo je držanje bilo gotovo sasvim neformalno i prirodno, na čemu im se posebno zahvaljujem. Pri odlasku obećali su da će me početkom proljeća opet posjetiti.

Težina neizvjesnosti

Dragi moji vankuverski prijatelji, iako sam kroz mnoga ranija iskustva dobro upoznao tvrdо srce američkih komesara, oni su me svojom nedavnom odlukom uspjeli ponovno iznenaditi. Također su još jače učvrstili moje uvjerenje, da se narodi mogu oplemeniti samo kroz teške poraze, tragedije i patnje, dok ih pob jede i moć uvijek korumpiraju. Oni ljudi koji u svojim životima nisu doživjeli nikakvih većih

potresa ili iskusili osobne jade i stradanja, nisu samo, poput neodrasle djece, nesposobni razumjeti patnike, nego su zbog svoje moći i arogantnosti gotovo podpuno slijepi za tragičnu stranu života, pa zato nemaju pojma o životu. Povijest nas uči, da su uglavnom takvi ljudi zauzimali položaje moći u završnim fazama svih nestalih civilizacija. A povijest će se prestati ponavljati tek onda kad je ljudi pažljivije budu slušali, kad konačno nauče njezine lekcije i spoznaju svoje ljudske ograničenosti, i kao najvažnije, kada se te lekcije i spoznaje budu novim naraštajima dosljedno i točno tumačile.

Zato sam pored svih objektivnih razloga za optimizam, ipak, bio naivan kada sam očekivao bilo kakvo povoljno rješenje moga slučaja. Jer samo iz osobnih iskustava i vlastite empatije sit gladnomet ili tamničar utamničeniku može povjerovati. Na moju sreću u nesreći ja sam na takve udarce, kao magarac na sašmar, već odavno navikao, pa ču i ovaj dostojanstveno podnijeti, kako i dolikuje pravomu hrvatskom stoiku. Iako su komesari čudna sorta ljudi s vrlo tvrdim srcem, ipak sumnjam da su dovoljno svjesni kroz kakve mentalne i duševne muke prolazi čovjek koji ne zna kraj svojoj robiji niti je siguran hoće li taj kraj ikada doći. Vjerujte, da je neizvjesnost neusporedivo teže podnositi nego kad je čov-

jak gotovo uvjeren, da mu je robija beskrajna i da će najvjerojatnije umrijeti u zatvoru. Računam da vrlo rijetki ljudi u tome imaju veće iskustvo od mene.

A moje je duboko uvjerenje da u ljudskome životu jedino takve neizvjesnosti mogu čovjeka istodobno držati u stanju krajnje napetih živaca i totalne deprimiranosti. Tada su mu najopasnije nade koje se zbog raznih objektivnih razloga pojave i samo živce razdraže, a onda ponovno iščeznu. To su doista svojevrsne agonije koje smekšaju i najkremenitije ljude i lako lome i najače živce. Moram priznati da je najveći i najteži izazov u mome životu bio u tome da uzmognem u tim i takvim situacijama sačuvati prisebnost i unutarnji mir, te da ne dopustim da gorčina zatrue moju dušu i mržnja mi srce osvoji. Sva moja iskušenja u prvih 15 godina robije i sva životna iskustva i znanja nisu me dovoljno pripremila za tako velik i težak izazov. Vjerujem da sam ga uspješno svladao, jer su se za me usrdno Bogu moliči toliki dobri i časni ljudi, pa mi je pomogla ljubav Božja i nadahnula me nauka i mučenička smrt našega Spasitelja, Isusa Krista.

Dakle, iako me je nedavna odbijenica dosta iznenadila i uznemirila, ja sam se brzo pribrao i ponovno uspostavio svoj unutarnji mir. Razmišljanja o tajanstvenosti putova Božjih uvjerila su me da i moje

dodatne patnje moraju imati neki svoj smisao i da ne će biti uzaludne. Jasno mi je da sam s jedne strane veliki jadnik i siromah, ali, također, znam da sam s druge strane još veći sretnik i bogataš. Jadnik sam, jer svojim patnjama ne vidim kraja, a siromah jer mi je oduzeto sve što se može oduzeti. Sretnik sam, jer još uvijek imam ljubav moje Penelope, cijele rodbine i starih prijatelja, i što vidim da se u našoj domovini i diljem svijeta stalno povećava broj i širi krug hrvatskih rodoljuba koji se doista zanimaju za moju sudbinu i pokazuju svoju pažnju za moju žrtvu. Kada se tomu neprocjenjivu bogatstvu pridoda moja sadašnja duhovna zrelost i blago koje sam svih ovih godina polagao u M-nervinu banku, držim da bi mi trebali zavidjeti svi ljudi koji zbilja traže dublji smisao života. I bez obzira na to što za me još nosi budućnost u svojoj torbi, kad se na pravoj vagi života sve zbroji i oduzme, ja nemam razloga kukati, jer sam već danas na dobitku.

Zato me je, nakon što sam primio odbijenicu, najviše ožalostila pomisao kako će tu vijest primiti moja rodbina i prijatelji i koliko će ona rastuziti moju dragu ženu i moju staricu majku. Jer njima sam dvjema natio posebno mnogo tuge i boli, pa sam žarko želio jednom dobrom viještu i njih konačno obradovati. Ja doista osjećam veliku bol zbog tuge koju će ta loša vijest nanijeti mojoj materi i mojoj ženi i što će razočarati moju robinu i brojne prijatelje, a što se mene osobno tiče, ponavljam, da sam na sve to ne samo navikao, nego sam duboko uvjeren da dragi Bog sa svojom beskrajnom mudrošću i milošću mora

imati razloge zbog kojih mi je odredio tako tešku sudbinu. Jer mi smrtnici nikada ne ćemo saznati, je li za naše besmrtnе duše bolje da se u ovom zemaljskom životu više ili manje napate, ni je li bolje da nas neizbjegna smrt stigne prije ili kasnije. Samo Bog to zna. Takve i slične misli ublažuju moju bol zbog tuge koja ovih dana mori dvije najdraže žene života moga.

Dogadjaj iz školskih dana u Imotskome

Dragi prijatelji, razmišljajući tako o mojoj tužnoj starici majci, misli su mi od-lutale u moju ranu mladost i probudile mi sjećanje na jedan nezaboravni doživljaj pa će ga, evo, i vama ispri povijedati, tj. opisati.

Zbilo se to u mjesecu siječnju godine 1958. Meni je bilo nepunih 12 godina i počeo sam osmoljetku u Imotskom. (Zašto sam, unatoč roditeljskim prigovorima da će „duplo više obuće raskidati“, rađe pješačio u osam kilometara udaljeni Imotski, nego u četiri kilometra udaljenu osmoljetku u Sovićima, posebna je priča za neku drugu prigodu.) Te godine zima je bila dosta jaka, a u siječnju je snijeg nekoliko puta obnavljao svoj bijeli pokrivač. Za kratkih zimskih dana mene bi majka zorom budila i u školu odpremala, a za kišovitih i snježnih dana svanuće bi me obično stizalo negdje na pola puta do Imotskoga. Kako u selu Gorici tada nije bilo električnoga svjetla, ni u našoj kući budilice ni ikakva sata, zanimljivo je kako su moji roditelji znali kada me trebaju probuditi. Naime, moj se je otac, Pere, svake noći u zoru dizao i išao u pojatu konje nahraniti. Za vedrih noći on bi po

zvjezdama znao točno ocijeniti koja su doba, i obično bi oko pet i pol sati probudio moju mater. Da se diže, vatru zapali i pripremi mi šalicu kave-divke ili toploga mijeka. Kada, pak, zbog oblaka nije mogao vidjeti zvijezde, Pere bi budan „stržario“ dok bi čuo Vokića prugu (tako smo mi nazivali autobus koji je vozio iz Imotskoga za Čapljinu i točno u šest sati prolazio kroz Goricu), a onda bi mamu probudio da me sprema u školu.

Tako je jedne snježne siječanske noći već navedene godine moj otac laktom guraо moju mater i rekao joj da se diže i odmah me u školu uputi, jer ga je, nakon što je čuo Vokića prugu, san privario pa će vjerojatno zakasniti. Mama me je tako žurno budila da sam skočio kao da kuća gori. Brzinom sam navukao hlače i pokrpanu trenirku, preko ramena prebacio zobnicu s knjigama i, zaognut nekakvom maminom crnom čermom, odmah s kućnoga praga zagazio u preko pedalj svježe napadani snijeg i uputio se prema školi. Kako je snijeg i dalje padaо, ja sam svu pažnju obratio na to da mi se knjige ne smoče i da se u mojim poderanim cipelama (ili batama) ne skliznem i padnem. Ipak, bilo mi je čudno da na cijelom putu nisam baš nikoga ni susreo niti prestigao. Kada sam tako dopješačio do škole i našao je u mraku i zaključanu, video sam da cijeli grad još spava dubokim snom, jer na njegovim ulicama nema ni žive duše. Vrlo začuđen i zbumen, produljio sam do crkve i čim sam pogledao veliki sat na visokome crkvenom tornju, sve mi postade jasno i istodobno me obuze nelagodan strah. Ne vjerujući očima, morao sam

FROM:

_____
_____
_____

PLACE
STAMP
HERE

Dear Mr. President,

These people are fighters for a free Croatia. In the principles of the American Declaration of Independence, they have found the centuries-old ideals of their Croatian people. Deeply moved by the examples of your great predecessors, Washington, Jefferson, Lincoln, and other American humanists, these young Croatians have revolted against the occupying power in their homeland.

We hope that you will understand them, taking into account their motives, and that you, as the President of the U.S.A., will help the just cause of Croatia by doing what you can to insure these five a fair trial.

Very truly yours,

AIR MAIL

MR. JIMMY CARTER
PRESIDENT OF THE U.S.A.
WHITE HOUSE
WASHINGTON, D.C. 20500

nekoliko puta pogledati na sat kako bih se uvjerio da doista pokazuje da su tek dva sata poslije ponoći. Odmah sam predpostavio da je vjerojatno nekakav teretnjak oko ponoći prošao kroz Goricu i njegovo se, zbog napadanoga snijega, prigušeno klapanje momu čaći učinilo da prolazi *Vokića pruga*.

Dosta promrzao i ustrašen, uputio sam se natrag kući. Više me nisu brinule knjige ni sklizanje, jer sam svu pozornost usredotočio na najmanje šumove ili glasove, na lavez pasa ili zavijanje vukova, tj. na sve možebitne opasnosti koje bi mogle na me vrebati. Međutim, bez obzira na to kako bih svoje uši napinjao, grobna tišina sniježne noći bila je potpuna i savršena. Tek kad sam propješao pola puta, očujem da mi se iz suprotnoga pravca primiču nekakvi prigušeni glasovi, ali ne mogoh razabrati o čemu zbore. Odlučan da me ništa ne smije iznenaditi, odmah sam skočio za obližnje stablo, da bih se pritajio dok prođe opasnost. Kako nisam uzeo u obzir da se u tako mrtvoj sniježnoj noći glasovi čuju nadaleko, skoro sam se smrzao dok su se primakli toliko blizu da sam prepoznao glasove svojih roditelja i mogao razabrati o čemu govore.

„Za Boga miloga, kako si se mogao takо privarit. On će se u ovoj mečavi smrznuti i crknit od straha, a mogli bi ga i vukovi napasti“, govorila je uplakana ma-

ma koreći Peru. On joj je govorio da prestane kukati, da će se ja u gradu već negdje skloniti ili na školi naći nezaključan prozor i ući u suho, da nisam strašljivac i da te zime nitko nije video nikakvih vukova. Također joj je u snijegu pokazivao još uvijek vidljiv duboki trag nekoga velikoga vozila za koje je mislio da je autobus.

Slušajući sve to, ja sam se ohrabrio i od radosti zaboravio hladnoću te se još malo pritajio u mome skloništu dok smislim kako bih im pokazao svoje junaštvo. Tako sam, upravo kad su oni prolazili pored moga stabla, ujedno skočio, pred njih bacao maminu mokru čermu i iz svega glasa vršnuo. Iznenadena, mama je izgubila ravnotežu, okliznula se i pala u snijeg, pa smo joj obojica pomogli da ustane. Tada smo se sve troje izgrljili i dobro se nasmijali. Na putu kući ja sam njima pripovijedao o zaključanoj školi, o mrtvome gradu i o crvenom satu, ne spominjući strah i nelagodu. Mater je pripovijedala kako je, nakon što sam ja otišao, zapalila vatru i peć dobro naložila da se kuća zagrijie, a potom, kao i obično, prilegla da još jedan sat odspava. Bit će da joj majčinska intuicija nije dala zaspati pa je budna čekala svanuće. Kad ono nije dolazilo, ona je probudila Peru i rekla mu da nešto nije u redu, jer sam ja već davno otišao, a zora se još uvijek ne ukazuje. Pere je ustao i otiša-

o do pedesetak metara udaljene kuće jednoga susjeda koji je imao sat. Vidjevši da selo još uvijek spava, on je probudio susjeda i upitao ga koliko je sati. Začuđeni čovjek rekao mu je da su dva sata po ponoći. Tako su se moji dragi i zabrinuti roditelji odmah dali u potragu za mnom.

Vjerojatno su već bila četiri sata kada smo stigli kući. Mama mi je rekla da idem u krevet i da će me ona za dva sata probudit. Kada sam ponovno ustao, pojeo sam veliki komad kruha i popio nekoliko šalica toploga mlijeka. Odjeća mi je i obuća bila već podpuno suha, jer mater je cijelo vrijeme sjedila uz peć i sve osušila. Kad sam se po drugi put uputio u školu, snijeg nije više iz neba pada, ali je onaj već napadani dizao dosta jaki vjetar-kovitac, koji se u međuvremenu pojavio. Već prije nego što sam stigao na pola puta do Imotskoga, konačno je došao kraj toj dugoj i nezaboravnoj noći i osvanuo hladan siječanski dan.

Priznajem da sam, opisujući taj davnji doživljaj, htio predočiti ljubav i brigu mojih roditelja, ali sam također želio svratiti pažnju i odati dužno poštovanje svim našim roditeljima koji su u onim za hrvatske seljake iznimno teškim, olovnim godinama doista sve od sebe žrtvovali i mnogo se napatili dok su odgajali svoju brojnu djecu i na noge ih podigli.

DAILY NEWS, FRIDAY, MAY 6, 1977

O

☆☆☆

3

4 Croats Found Guilty in TWA Hijack

By ALBERT DAVILA and ROBERT HERBERT

Four Croatian nationalists were found guilty last night of hijacking a TWA jetliner bound for Chicago from La Guardia Airport last September.

A jury of 10 women and two men in Brooklyn Federal Court found Zvonko Busić, 28, and his wife, Julianne, guilty on all counts, including causing the death of Police Officer Brian Murray, who was killed in trying to disarm a bomb left by the hijackers in a locker in a Grand Central subway station.

The Busics, who live at 303 W. 76th St., were also found guilty of air piracy and conspiracy to commit air piracy.

Two other defendants, Peter Matanic, 31, of Yonkers, and Frane Pesut, 25, of Fairview, N.J., were convicted only on the air piracy and conspiracy counts.

A fifth defendant, Mark Vlasic, 29, of Stamford, Conn., earlier had pleaded guilty to air piracy. He still faces a possible trial in connection with Murray's death.

The jury returned the verdict to Judge John Bartels at 11:13 p.m. About 100 friends and supporters of the defendants, including several priests and nuns, were in the courtroom.

92 Passengers on Plane

The Busics face a mandatory life sentence for causing Murray's death. All of those convicted face sentences of 20 years to life for air piracy and a maximum five-year sentence for conspiracy.

The male defendants in the case are all natives of the Croatian region

of Yugoslavia and had been actively agitating for Croatian independence, investigators said. Mrs. Busić, 27, was born in Eugene, Ore., and had said that she went along on the hijacking because of her husband.

Carried Phony Explosives

The jetliner, a TWA 727, left LaGuardia at 7:40 p.m. on Sept. 10 and was hijacked a short time afterward as it flew over upstate New York. Ninety-two passengers were aboard the Chicago-bound flight, which the skyjackers diverted to Montreal, Newfoundland, Iceland and London before finally surrendering in Paris.

Meanwhile, a bomb planted by the terrorists was found that night in a baggage locker in a Grand Central subway station. It exploded at the bomb squad's disposal site at Rodman's Neck in the Bronx, killing Murray and injuring three other bomb squad officers.

Busić contended during the trial that he alone planned the seizure of the

Zvonko Busić

Julienne Busić

Found guilty on all counts

aircraft. He described for the jury how he had placed wires around his neck and then connected them to phony dynamite sticks before commandeering the plane.

He insisted that none of his co-defendants knew that he was carrying fake cast-iron-pot bombs aboard the plane.

Mrs. Busić testified that she learned of her husband's plans four days before the hijacking. She said she told him she thought the idea was "ridiculous."

However, she said she accompanied

him on the flight in the hope of dissuading him from following through on the plan, and because she thought she was pregnant and "not strong enough to stay by myself."

Matanic and Pesut insisted that they had no knowledge of the hijacking and believed they were simply accompanying Busić to Chicago in connection with a special Croatian project.

Both men said they followed Busić's orders during the hijacking, out of fear that innocent passengers would be hurt if they refused.

**čluka porote na procesu
u Brooklynu:**

Optuženi su proglašeni krivima

SUPRUZI BUSIĆ PROGLAŠENI KRIVIMA ZA: OTMICU, UMORSTVO I KONSPIRACIJU

Zvonko i Julienne Bušić

U četvrtak, 5. svibnja, kasno uvečer na Federalnom sudu u Brooklynu — nakon dva i pol dana odvojenog vijećanja i ponovnog slušanja raznih svjedočanstava — porota od 10 žena i 2 muškarca donijela je svoju odluku, prema kojoj su **Zvonko i Julienne Bušić** krivi za sve tri točke federalne optužnice, a **Petar Matanić i Franu Pešut** za drugu i treću točku.

Prva točka federalne optužnice odnosi se na opticu zrakoplova iz kojeg je proizlazi smrт. U ovom slučaju konkretno se znači povezivanje optice sa smrтom newyorskog pilota Briena Murraya, koji je poginuo dok je pokušavao deaktivirati eksplozivnu napravu, koju je, prema vlastitim svjedočenjima, Zvonko Bušić ostavio u jednom od prtljajnih pretinaca na željezničkoj postaji Grand Central u New Yorku. **Druga točka** federalne optužnice odnosi se isključivo na opticu zrakoplova, a **treća** na zavjeru.

Optika porote sama po sebi još nije osuda, već samo utvrđuje krivnju ili nečuvenost optuženih. Visinu kazni, i uopće osudu, ma kakva bila, izreći će sudac u skladu sa zakonskim odredbama, ili ukoliko mu zakon dopušta veći prostor za vlastito presudjivanje, u skladu sa svojim procjenama.

Prva točka federalne optužnice predviđa li smrтnu kaznu ili dozvotnu tamnicu. Kako pak je unaprijed utvrđeno da tužitelji neće zahtijevati smrтnu kaznu, federalnom sugu Johnu A. Bartelsu u odnosu na Zvonku i Julienne Bušić preostaje jedino da formalna potvrđi slovo zakona.

U slučaju Petra Matanića i Franе Pešute, koji su, prema odluci porote, krivi samo za drugu i treću točku federalne optužnice, konske su odredbe daleko gipkije i s njima uloga suca Bartelsa daleko značajnija. Kazna za drugu točku kreće se od 20 godina do dozvotne tamnice, a za treću točku zakon predviđa zakonsku kaznu od 5 godina. Kad je riječ o vremenskim kaznamama u kaznenom postupku američke federacije, sve kazne tek su male do potencijalno određene nominalne kazne. Drugim riječima, za razliku od kaznenih sustava u pojedinim državama SAD, federalni sustav ne predviđa određenje minimalne granice do koje osuđenik mora izdržati kaznu. Osim toga, za ispravnu ocjenu odluke porote i moguće osude suca Bartelsa, treba također imati na umu da stvarna kazna obično iznosi trećinu nominalne kazne, a u slučaju dozvotne tamnice, kojih desetak godina zatvora.

U svojim završnim govorima branitelji su nastojali razvjetiti neke značajne momente koji su, pod porotnicima mogli izazvati sumnju. U tom smislu je, npr., branitelj Franu Pešutu, koji je govorio prvi, obrazložio porotu prijateljstvo između Zvonka Bušića i njegovih sudrugova. To ničnje narenuo prijateljstvo zasnova se na činjenici da i Petar Matanić i Franu Pešut, i sami svjesni hrvatski rođoljubi, ne zamjeravaju i ne mogu zamjeriti Zvon-

ku Bušiću što se poslužio njima u izvršenju svoga plana optice, jer Bušić to nije učinio iz koristoljubja ili bilo kakve osobne dobrobiti, nego u dubokoj vieri da time potpomaže i pospešuje hrvatsku narodnu borbu za slobodu i destojanstvo.

Vijećanje od 27 sati

Porota se povukla na odvojeno vijećanje u utorak 3. svibnja, pošto je u trosatnom izlaganju suca Bartelsa saslušala konačnu uputu o samom postupku, svojoj ulozi, i momentima o kojima mora odlučivati. U času povlačenja porote nitko nije očekivao da će za njezinu odluku trebati više od dva-tri sata. A trajala je ukupno 27 sati. Sva dramatičnost te odluke vidi se najbolje po tome da je porota po zadnji put ušla u sudnicu u 11 sati i 13 minuta navečer te da se u to vrijeme nalazilo u sudnicu stotinjak Hrvata. U međuvremenu porota nekoliko puta vraćala u sudnicu da ponovno sasluša čitanje rješenja svjedočanstava i zapisnika.

Izkrcavanje je trajalo dugo. Još oko osam sati u večeri sudac je izikao u sudnicu i obavijestio članove obrane i optužive da mogu otiti u večeru, jer porota vjerojatno neće donijeti svoju odluku, s obzirom na to da je preko poljice većine porotnika poručila svojim objektima da ih ni u večeru ne očekuju kod kuće. Ali hodnik pred sudnicom se ni tada ne praznji. Lijtovise neprastreni spuštaju u prizemlje i daju na četvrt kat. Pije se kava i automata, nadu nastu i padaju, nagadjanje trose žive.

I onda — neocekivana odluka porote, barem u odnosu na Julienne Bušić. Gotovo bez riječi ljudi se razilaze u newyorskoi noć, nakon što su optuženici mirno napustili sudnicu uz uobičajeni pozdrav Franu Pešutu — zatvorenjakom.

Kao Pešutu tumač-prevoditelj imao sam prilike da za vrijeme dugih sati razmisljavaju porote budem i s braniteljima njihovih sobi, i s publikom i optuženima, a imao sam prilike promatrati i javne tužitelje, i rukao bih da su optuženi s najviše hladnjavnosti i mira čekali odluku porote upravo sami. Kad sam Franu Pešutu prevodio odluku u odnosu na Julienne, imao sam osjećaj da se riječevi ne pominje, gotovo kamenio lice pomaknuto i zubi crvće stisnuli. Kad sam mu preveo odluku u odnosu na njega samoga, samo je precijedio: "To je svejedno."

Zidov jedini u obranu Hrvata

Za vrijeme izbijanja porote u sudskim se kulturnim saznanju da samo jedan covjek sprečava porotu da donese svoju jednoglasnu odluku. Iako između branitelja i porote ne ma nikakva dodira, branitelji su znali tko je taj čovjek. Između dvanaest porotnika bilo je dvoje stranaca, jedna starija gospodja i jedan

francuski Židov. Ovaj potonji, čovjek pedesetih godina, rođen u Casablanci, predstavnik jednog velikog francuskog izdavačkog poduzeća u New Yorku, strazio je gotovo do kraja u obrani Hrvata.

Oslanjajući se na uobičajenu praksu američkog pravosuđa, treba očekivati da će sudac Bartels izreći osudu u roku od četiri do šest godina. Očekuje se također da će obrana optuženih Hrvata odmah nakon osude uložiti zahtjev na privizni sud. Do tada je slijedeće ročiste na Federalnom sudu u Brooklynu zakazano za 23. svibnja, kada će branitelji podstreljuti sudu svoje najazurnije prijedloge.

Odmah nakon odluke porote na Federalnom sudu u Brooklynu, na zahtjev Vrhovnog suda u javnog tužilaštva države New York, sudac Bartels izdaje je odobrenje da se optuženi Hrvati prije izričanja osude na Federalnom sudu, mogu jednom pojavit će na Državnom sudu. Državni sud je to odobrjenje iskristio 12. svibnja, kada je zakazano slijedeće ročiste za 14. lipnja, jer se racuna da će do tada sudac Bartels izreći svoju osudu na Federalnom sudu. Obrana optuženih Hrvata zahtijevat će da se potpuno zamerni bilo kakav proces na Vrhovnom sudu države New York, budući da je za isti stvari optuženim Hrvatima već bilo sudjeleno na Federalnom sudu.

Dne 12. svibnja pojavio se na Vrhovnom sudu države New York u Slobodanu Vlašić radi formalnog izričanja osude. Kako smo prije javili, Slobodan Vlašić bio je priznato da je kriv za atmecu zrakoplova, i zato njemu nije sudjeleno s ostatim optuženicima, nego će na temelju unaprijed dogovorenog kazne između javnih tužitelja i njegovih branitelja morati provesti u zatvoru minimalno sedem godina. Sama pak osuda na Vrhovnom sudu države New York iznosi osamnaest godina. S obzirom na premačrpanu zatvore, zatvorenici je riječ izdržavaju više od dvije trećine minimalne kazne. To bi u slučaju Slobodana Vlašića moglo značiti možda četiri godine zatvora.

B.M.

I JUGOSLAVIJA BILA
UMIJEŠANA U ANGOLI

Njemački tjednik "Bildpost", u seriji o građanskom ratu u Angoli, piše među ostalim i o jugoslavenskom pomaganju komunističkim snaga MPLA. Tu se kaže da je u travnju 1975. uplovio u luku Luanda jugoslavenski teretni brod "Postojna" s teretom vojnih vozila i sovjetskih raketa SA-7 te veću koljinicu ruskog ručnog vatrenog oružja. Dva jedinice klasne pristala su u Laandu druga dva jugoslavenska teretna broda, "Jaldo" i "Mila Gojsalić", koji su za MPLA istovarili 400 tona vojne opreme.

Uskrsa i po dernecima prigodom svetkovina i božićnih blagdana. Zato s velikom zabrinutošću i tugom slušam i pratim kako današnja modernizacija i u našim selima uništava onaj iskonski i prirodnji život i kako se mnogi već stide svojih seljačkih korijena te prihvataju i imitiraju dekadentnu kulturu konzumerizma i ekshibicionizma, tako da svoju duhovnost i duhovitost zamjenjuju sebičnošću i golum materializmom.

Nedavno sam u jednim novinama čitao, da se u posljednjih deset godina broj žitelja u Imotskoj krajini smanjio za pet i pol tisuća i da su neka sela već gotovo prazna, jer u njima osim nekoliko starica i staraca nema žive duše. Znam da po drugim krajevima stanje nije ništa bolje, jer po demografskim podatcima u Republici Hrvatskoj samo je prošle godine bilo preko trideset i jedna tisuća manje rođenih nego umrlih. Nema sumnje da su naša sela i ruralni krajevi stoljećima bili i duša i srce našega naroda. Pa je sigurno, ako umre naše selo, da ne će dugo proći dok lijepa naša domovina postane drugima i lijepa i domovina. Tada će se po hrvatskim gradovima i gradićima i same ulice poželjeti Hrvata, čak i oni koji su se svojevremeno oko njihovih naziva nadmudrivali i prepirali. Jer, recimo, da u Zagreb i Split nisu sa sela stalno pristizale svježe snage, da u njih iz ruralnih krajeva nisu pritjecali bistri potoci tijelom i duhom zdrave hrvatske mladosti, te bi naše metropole davno stagnirale i postale sterilne. Povijest hrvatskoga naroda zorno pokazuje da je geografija sudsibna, jer naš je narod na toj razdjelnici svjetova, sve tamo od starorimskih vremena, bio žrtvom raznih okupacija i tuđih tiranija. Nedvojbeno je da je on zahvaljujući svojoj vitalnoj i zdravoj ruralnoj sredini, mogao sve to nadživjeti i sačuvati svoj narodni identitet.

Hrvatski je narod lekcije iz tragične prošlosti dobro naučio

Kad se sve to ima u vidu, doista je zapravočujuće da našu današnju intelektualnu i političku elitu tako malo zabrinjava ta pogubna demografija i umiranje hrvatskih sela. Također je tragikomicno da većina tvoraca javnoga mnijenja i dosta političkih djelatnika troši toliko vremena, pameti i energije tumačeći (na svoj način) lekcije prošlosti, kao da su svi odreda vršni povjesničari i filozofi povijesti. Hrvatski je narod te lekcije iz svoje tragične prošlosti dobro naučio i uspješno položio

Samo se je manji dio hrvatskoga izbjegličkog tiska ogradio od otmicara

Toga sam dana nekim školskim kolegama želio pripovjediti o mome ponoćnom dolasku u školu u Imotskomu, ali to nisam učinio, jer sam računao da bi ubrzo svih ostali saznali, da u mojoj kući nema nikakva sata te bi me gradski đaci, od kojih su neki nosili ručne satove, mogli zadirkivati. Da su tu bili samo seoski đaci, rado bih svima o svemu pripovjedio, jer mi je bilo jasno da većina njih, također, živi u oskudici i da, po svemu sudeći, ostali potječu iz još siromašnijih obitelji.

Naime, dobro je poznato kako su, naročito po zapadnoj Hercegovini i Imotskoj krajini, jugokomunisti ne samo provodili svoj krvavi i osvetnički teror, nego su visokim porezima i mizernim cijenama du-

hana bezdušno pljačkali stanovništvo tih krševitih krajeva i držali ga u većoj oskudici i siromaštvu, nego za vrijeme turskoga zuluma. Zahvaljujući stoljetnim moralnim zasadama Katoličke crkve i svojoj čvrstoj vjeri, ti naši seljaci uz mogli su ne samo strpljivo podnositi svoje mukotrpne živote, nego su uspijevali odhranjivati i dobro odgajati obitelji s brojnom djecom i u njih usađivati svoju vjeru i duhovnost, svoju radinost i duhovitost. Istina, oskudice su bile velike i život vrlo naporan, ali je također tada bilo više duha i ljubavi, više brige i odgovornosti te više životne radosti i pravoga veselja, makar onda kad bi se djeca krizmavala, kad bi se cure udavale i momci ženili, a naročito u vrijeme

from _____

PLACE
STAMP
HERE

FREEDOM FOR CROATIA

TO CROATIAN HEROES

Metropolitan Correction
Center
150 Park Row
New York, N.Y. 10007

J. BUŠIĆ
F. PEŠUT
P. MATANIĆ
S. VLAŠIĆ
Z. BUŠIĆ

Za Hrvate otimicari su bili junaci

ispit u Domovinskom ratu, kada su se rame uz rame borili i zajedno ginuli sinovi partizana i ustaša. Dovoljno je samo malo maštati i dobre volje da bi se moglo zaključiti kako je u proteklome veleratu nesretna podjela Hrvata nastala zbog nametnutih tuđih ideologija i da velika većina hrvatskih sinova, koji su ginuli na obje strane tragičnih bojišta, nije ni razumjela te ideološke razlike, nego su i jedni i drugi bili uvjereni da se bore za bolju i sretniju budućnost svoga hrvatskoga naroda.

Za sve dobromjerne ljude takvi su zaključci zajedno s poučnim iskustvom iz Domovinskog rata sasvim dovoljni da se zauvijek zaliječe tragične podjele Hrvata iz prošloga velerata. Očito je da među te dobromjerne ljude ne spadaju ona novinarska zabadala i javni djelatnici koji tim stariim ranama ne dopuštaju zacijeliti, jer bi inače morali biti svjesni, da mi kao brojčano mali narod i mlada država ne možemo dopustiti da nam davne podjele toliko zagonjavaju sadašnjost i opterećuju budućnost.

Također, budući da su o sukobima u prošlom veleratu uglavnom pobjednici pisali povijest, vrlo je teško razlučiti stvarne činjenice od ratne propagande. Zapravo, istinu je bilo gotovo nemoguće spoznati, jer su zbog svoje prljave savjesti i ideološke pristranosti pobjednici dugi niz poratnih godina nastavili uporno i sustavno ocrnjivati poraženu stranu i bezobzirno tovariti joj zločine. Tako su mladi načrti, a naročito pripadnici srpske manjine u Hrvatskoj, odrastali u uvjerenju da su vojnici NDH uistinu bili krvoljni zločinci i rogati vragovi koji su zaslužili naj-

veća poniženja, najgore muke i najteže kazne. Zato je, kao i zbog ljudske prirode i taštine, još uvijek u javnosti nemoguće trijezno raspravljati o tim zamršenim i osjetljivim temama, pa je najpametnije rješenja tih stvari prepustiti stručnjacima i dodatnom protoku vremena. Treba se nadati da će u idućih deset do dvadeset godina, kada se odpečate svi tajni dokumenti, povjesnim stručnjacima poći za rukom odvojiti istinu od laži i činjenice od ratne propagande te konačno napisati nepristranu povijest toga tragična razdoblja. Vjerojatno će tada svima postati jasno da nijedna strana nije bila bez grijeha, da bi imala pravo drugu toliko difamirati i bezdušno kamenovati.

Dragi moji vankuverski prijatelji, izgleda da je ovaj tradicionalni banket koji priređujete meni u čast, postao poznat mnogim Hrvatima u domovini i diljem svijeta. Naime, u posljednjih nekoliko godina moja se pozdravna pisma na razne načine objavljuju i umnožavaju, i tako se krug čitatelja stalno širi. To vidim i iz pisma koje sam tijekom ove godine primio uglavnom od mlađih čitatelja. Jedni mi pišu kako su iz mojih pisama vankuverskim Hrvatima zapazili, da je patnja glavna misao mojega svjetonazora, a drugi pitaju na koji bi način oni mogli pomoći da što prije izadem na slobodu. Neki se opet raspituju što je specifično za Hrvate Vancouvera da mi baš oni priređuju banket i žele znati jesam li ja u tom gradu nekada živio ili tamo imam osobite prijatelje. Moram reći da me ta pisma trgnu iz zatvorske letargije i makar mi nakratko rastjeraju sumornu zatvorskiju apatiju, ali se ona ponovno ušu-

lja. Tako je na moju žalost većina tih pisma ostala bez odgovora, pa se ovim putem želim ispričati svima kojima nisam osobno odgovorio. Nadam se da će makar donekle razumjeti moju situaciju i oprostiti mi.

Pa, meni je nekako prihvatljivije potpuno se oglušiti i na vrlo lijepa i osjećajna pisma, negoli na njih samo formalno i površno odgovoriti. Tako sam, naročito posljednjih godina, na dosta takvih pisma često započinjam odgovoriti da bih nakon nekoliko pokušaja odustajao. Problem je i u tome što je meni danas teško naći zajednički jezik ne samo s tim mladim ljudima, nego uopće s ljudima čije se životne sudbine uveliko razlikuju od moje, koji u svojim životima nisu patili niti putovali „kroz trnje prema zvijezdama“. Zato strahujem da bi se iz tih pismenih razgovora mogao steći pogrješan dojam, tj. da me čitatelj dobro ne shvati te pomici, da sam zbog dugogodišnje robije već skrenuo s pameti i utočište pronašao u fantazijama. Vjerojatno ću, ako ikad izidem na slobodu, imati sličnih problema u komuniciraju s ljudima koji su normalno živjeli i onima koji su po svaku cijenu tražili samo sunčanu stranu života. Jer, njima je ostala sasvim nepoznata ona druga, tamna i tragična, puno dublja i mnogo bogatija strana ljudskoga života.

Sloboda je duševna
potreba

Paradoksalno je ali istinito da su me upravo te moje fantazije spasile da ne izludim i bile mi glavna duševna hrana u ovoj duhovnoj pustinji. Na robiji se duša doista

pati, jer sloboda nije tjelesna nego duševna potreba, ali je duši nostalgija za domovinom i zavičajem još bolnija od čežnje za slobodom. Svi oni koji su nakon dugo vremena posjetili rodni kraj, gdje su proveli svoje djetinjstvo i mladost, dobro znaju da ništa na ovom svijetu ne može tako osvježiti naše duše i toliko nas animirati kao ta poznata nam i draga mjesta zavičajnog podneblja.

Zato su još u davna vremena veliki umovi i poznavatelji duša bili u pravu kad su trajno progonstvo čovjeka iz njegova naroda i domovine uspoređivali sa smrtnom kaznom. Meni je tek sada u potpunosti jasno zašto su mnogi radije izabrali smrt, nego progonstvo, iako su u tudini, što se tjelesnih potreba tiče, mogli raskošno ili dosta udobno živjeti. Čovjekova duša svoju hranu crpi samo iz vlastitih korijena, a njegovo srce najbolje grijе ono zavičajno sunce i nigdje mu zvijezde tako ne sjaju kao na njegovu zavičajnom nebu.

Ako se ima na umu da ja već punih 28 godina nisam vidio nikakvih zvijezda niti mjeseca, može se barem donekle shvatiti koliko mi je trebala imaginacija da duša potpuno ne uvene. Još uvek se vrlo dobro sjećam da je u jednoj od školskih učionica na zidu visio plakat, na kojem je pisalo: „Knjige su prozori kroz koje nam se pruža pogled u svijet stvarnoga života“. Mogu reći da sam se uistinu dosta nagledao kroz te prozore, jer sam volio čitati knjige, a samo na robiji, po konzervativnim procjenama, pročitao sam dvije do tri tisuće lijepih, dobrih i poučnih knjiga. Knjige su povećale moju imaginaciju da sam se mogao družiti s bezbrojnim ratnicima, junacima i svecima, sve tamo od starogrčkih vremena do naših dana, diviti se njihovim značajevima i suočavati s njihovim porazima i mučeništvom. Uživam čitajući, jer su mi knjige dragi razgovori s velikim misliocima, razgovori koji proširuju moje horizonte i produbljuju spoznaje o životu i ljudskoj prirodi. Knjige su mi također otvorile snagu vjere i kakve je sve uloge religija imala u međuljudskim i međunarodnim odnosima, što mi je pomoglo da svoju osobnu zlu sudbinu uzmognem pretvoriti u dragocjeno bogatstvo. Tako da sam danas u stanju prihvatići sve što novi dan sa sobom donese bez gorčine i mržnje u

svom srcu, čak i prema onima koji su mi nekada pokušali život oduzeti, kao niti prema onima koji su me svojedobno doista bezdušno difamirali. Jer, sve u svemu, oni mi nisu nanijeli zlo, iako mi nisu željeli dobro.

Na koncu bih dodao da me iskustvo i saznanja uvjeravaju, da je povijest svijeta povijest različitih kultura i civilizacija. Da je određena religija sjeme i temelj svake kulture i da su specifične moralne vrijednosti anđeli čuvari zdrava razvoja i napredka kulture. Da se kasnije, kad kultura preraste u civilizaciju, počnu zanemarivati vjerski temelji koji su joj dali život, i postupno srozaju moralni kriteriji

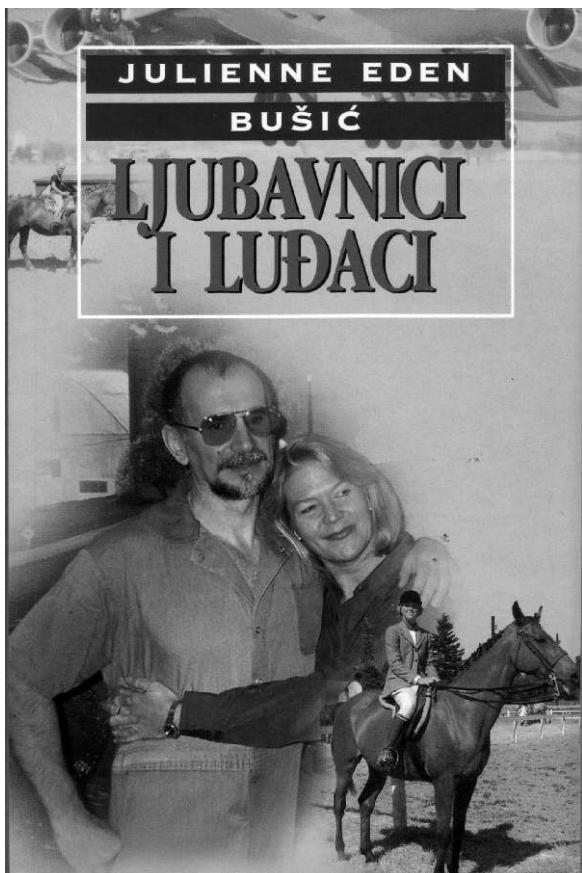
moja savjest potpuno čista i zahvalan da sam i u onim opasnim vremenima i teškim kušnjama odano i ustrajno slijedio svoj unutarnji glas i uvrišene ideale te prema svojim ondašnjim mogućnostima i sposobnostima makar pokušao pomoći da se naš hrvatski narod osloboди vladavine bezbožnoga komunizma i hibridnoga jugoslavenstva. A to da me nakon tolikih godina robije i nakon veličanstvenih hrvatskih pobjeda u Domovinskom ratu, kršćanska Amerika još uvek drži u zatvoru, daleko više govor o njezinu kršćanstvu, negoli o meni. Meni je zbog mojih mrtvih i živih prijatelja i rodbine posebno žao da su se Amerikanci oglušili na sve njihove ponude i molbe da me se oslobođi ili makar prebac u hrvatski zatvor, jer što se mene osobno tiče, ja sam sebe već davno ostavio i otiašao pa ču moći žrtvovati i ovo malo što mi je još ostalo od života.

Također sam svjестan da u međuvremenu moram ljudski i dostoјanstveno izdržati do kraja, jer ne mogu i ne smijem iznevjeriti i razočarati sve one koji me vole i za me se Bogu mole. Moram izdržati zbog svoje tužne starice majke i svoje vjerne životne družice, zbog cijele moje rodbine i starih i novih prijatelja. Moram izdržati zbog nade da još jedanput proštam stariom stazama moje mladosti i da se moje grudi napiju zraka hrvatskoga. Moram izdržati zbog želje da poljubim onaj moj tvrdi hercegovački kamen, da zagrim staro stablo i u tijehu se noći nagledam sjajnih zvijezda na vedrome zavičajnom nebu. Moram izdržati zbog svih pokojnih prijatelja čije se nade i želje nisu ispunile, i zbog uspomene na moga pokojnoga oca koji je po zvijezdama znao ocijeniti koja su doba noći. I konično, moram izdržati zbog vas, dragi moji vankuverski prijatelji koji ste me, evo, opet trgnuli iz robijaške monotonije i nadahnuli da napišem ovo pričljivo dugačko i dosta teško pozdravno pismo.

Svima vam se iskreno i od srca zahvaljujem na pažnji i potpori i da me tako ustrajno i prijateljski častite. Svima također iz dubine moga srca želim sretnu Novu 2005. godinu te da vam sjećanje na davne i veselije Božiće i ovih dolazećih blagdana u vaša srca donesu dovoljno vadrine, mira i radosti.

Vaš odani

Zvonko Bušić

Naslovica jednog izdanja izvrsne memoarske proze Julie Bušić

koji su čuvali njezino zdravlje. Danas je očito da je i naša zapadna civilizacija već duboko zagazila u senilno i opasno razdoblje. Ne treba se čuditi što su prioriteti današnjim potomcima negdašnje kršćanske Europe, ako se znade da u svima njezinim narodima na vlast dolaze samo oni ljudi i stranke koji se novomu zlatnomu teletu najodanje klanjaju.

Možda bih se i ja sam s vremenom utoPIO u toj suvremenoj žabokrečini i idolopoklonstvu, da stjecajem okolnosti nisam završio na robiji. Sretan sam da je danas

JUGOSLAVIJA KAO MUČILIŠTE: UZNIČKI DNEVNIK ZDENKA BLAŽEKOVIĆA IZ 1936. GODINE

Kao ni priroda, ni povijest ne pravi skoke. Ništa od krvavih i tragičnih događaja u hrvatskim zemljama tijekom Drugoga svjetskog rata nije moguće shvatiti bez poznavanja prilika u kojima je nastala i malo više od dva desetljeća se održavala prva jugoslavenska država.

Povijest jugoslovenstva povijest je nasilja i krvoprolića, upravo – nepregledna kronika neslobode, terora i krvi. I zato je pogrešno nasjedati na klopku koju nam lukavo podmeću tobožnji demokrati, a stvarno zagovornici novih jugoslavenskih, zapadnobalkanskih, regionalnih, jugosferskih ili ovoprostornih koncepcija, koncepcija koje su, kao što se iz dana u dan iznova uvjeravamo, puno žilavije i otpornije od komunističkih, fašističkih ili nacional-socijalističkih. Jer, nisu zločine na „ovim prostorima“ počinili samo pristaše totalitarnih ideologija i totalitarni režimi; u ime Jugoslavije ubijalo se i demokratski. I zato su žrtve koje su pale u punome značenju riječi - žrtve jugoslovenstva. Totalitarna komunistička ideologija se samo nacijepila na jugoslovenstvo kao nacionalno-političku misao, pa je progonima Hrvata dala donekle izmijenjeni vanjski oblik i dodatno ih zaoštirila. No, da su ti progoni i krvoprolića prethodili komunizmu, jasno pokazuju zločini i nasilja srpske vojske u hrvatskim zemljama koncem Prvoga svjetskog rata, počinjeni ne samo u ime velikosrpskog imperijalizma, nego i – možda i više – u ime tzv. jugoslovenstva. Zbivali su se ti zločini i drugdje, na obalama Crnoga mora, na odeskim plažama, ali su hrvatski jugoslaveni brutalno ušutkavali saborske interpelacije u kojima se upozoravalo na to. Nastavilo se to proljevanje krvi u ime Jugoslavije petoprosinačkim žrtvama na zagrebačkome Jelačićevu trgu, potom masovnim batinanjem hrvatskih seljaka, otimanjem stoke, pljačkom novca, umirovljenjima i progonima inteligencije, političkim procesima i atentatima na hrvatske političare i intelektualce.

Priredili:

Goran Ante BLAŽEKOVIĆ
& Tomislav JONJIĆ

Pišući predgovor knjižici **Rajka Jovanovića**, intelektualna perjanica jugoslavenskoga komunističkog pokreta, hrvatski književnik **Miroslav Krleža** je sredinom 1928. u članku „Glavnjača kao sistem“ zabilježio:

„...Stvaranje Države daje u stvarnosti ovakvu sliku: 24 političke smrte osude, 600 političkih ubijstava, 30.000 političkih

Zdenko Blažeković kao zagrebački sveučilištarac

uapšenja, 3.000 političkih emigranata i bezbrojnu masu političkih izgona. Kada se batinaju politički kažnjenci u masama, kad se siluju uapštene žene, a nepopustljive kad se proglašuju službeno 'prostitutkama', kada se djeca zatvaraju s provalnicima, i kada se iskazi pišu krvavim zubalom, onda se to zove – Objavljenje naše rasne Svečovečanstvenosti: Gesta Dei per Jugoslavennos!

Pred našim očima ubijaju se politički uapšenici i nestaju netragom iz zatvora;

tuberkulozni ljudi zatvaraju se u betonske samice pune vode, vlasti se groze Dunavom, ljudi se dave, biju batinama, vrećama punima pijeska, žilama, kundacima i bokserima, ljudi se vežu naglavce i zatvaraju u dimnjak, po četiri čovjeka žive na prostoru od jednog kvadratnog metra, i sve to traje već punih deset godina, a da se do današnjeg dana nije još našao nitko da napiše sistematski prikaz ovog našeg rasnog, vidovdanskog, clairvoyantskog paklenog misterija.“

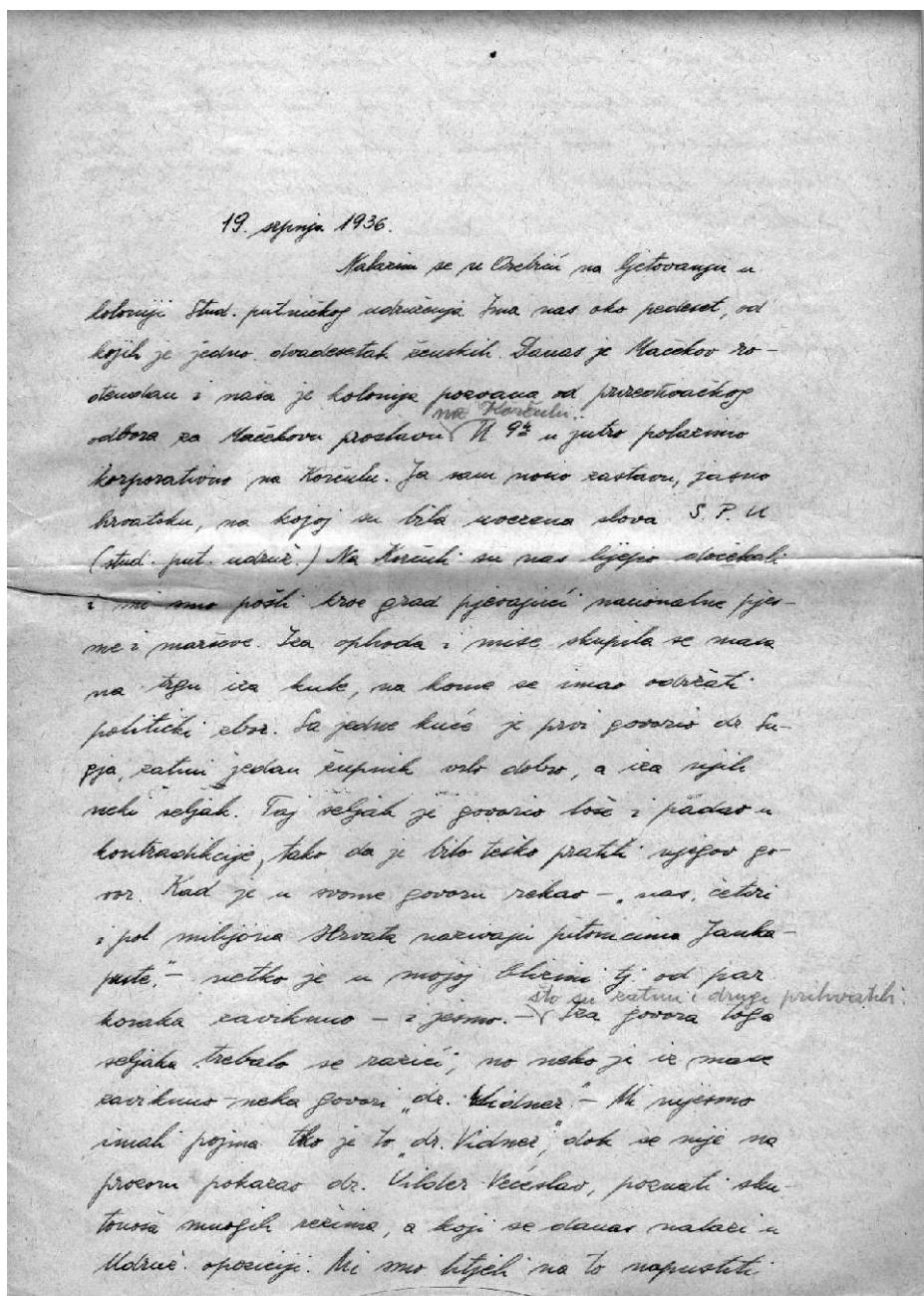
Ni po čemu se bitnome nije razlikovalo drugo desetljeće postojanja te države: i njega obilježava nasilje, teror i politički procesi. Nakon **Radića** i drugova gine **Šufflay**, puca **Budakova** lubanja, kupe se mrtvi po ulicama u Senju i Sibinju, u Primoštenu i u Imotskoj krajini. Opet Krleža: „Krvavi bubrezi, polomljene kosti, prebijena rebra, batine i umorstva u policijskim hapsanama. Gramofoni kod noćnog preslušavanja, mučenja, igle pod noktima, žeravica pod tabanima, čikovi u očima, pendrek na poslu, kundačenje, strijeljanje, vješala. Ljudi u dimnjacima, izbijena zubala, mrtvaci po ulicama, noćni prepadi, osude, tjeralice, hapšenja, zvezket lanaca, puni zatvori, u jednu riječ: kraljevska pomrčina koja je trajala više od dvadeset godina.“

Svaki politički proces, sudilo se komunistima ili antikomunistima, hrvatskim ili makedonskim, albanskim ili crnogorskim nacionalistima, u Jugoslaviji je bio praćen brutalnom torturom. U procesu **Marku Hraniloviću**, **Matiji Soldinu** i drugovima (1931.), optuženik **Antun Herceg** je pred sudom pripovijedao kako je premlaćivan i kako mu je šef zagrebačke policije **Janko Bedeković** osobno prijetio: „Ja ћu batinama naučiti Hrvate ljubiti Kralja i ovu državu!“. Unatoč zabrani sudskega vijeća, Herceg je opisao kako je tučen volovskim žilama, kako su mu čupali stidne dlake i vješali mu ciglu o genitalije te ga zlostavljali na takve načine da su i nakon osam mjeseci još vidljivi tragovi mu-

čenja, a on postao spolno nemoćan. Na sličan način je mučen i **Stjepan Javor**, kojemu su vlasti pritvorile i ženu te mu većinu priznanja iznudili zlostavljanjem i dovođenjem malodobne kćeri u pritvor. Apsolventa filozofije i pripadnika *Hrvatske mladice*, kasnijega ministra u vlasti NDH, **Milu Starčeviću**, premlaćivali su šakama, palicom i kundacima, gušili ga i vješali o klin te mu noge stezali okovima do krvi. I njemu su o genitalije vješali ciglu. Kad je suočen s Javorom, ovaj je hropao i Starčević je „*dobio dojam, da je čovjek na samrti*“.

Hranilović je svoj raspravni iskaz započeo opisom zlostavljanja na policiji i u istrazi. U premlaćivanju, u kojem je sudjelovao i Bedeković, izbijeno mu je šest zuba: „*Vezali su me za stolicu lancima i to ruke i noge i tako su me valjali po sobi po podu. Kraj toga tukli su me žilama, čupali mi lasi, udarali u želudac pesnicama tako, da sam kroz tri dana nakon toga povraćao sve što sam pojeo*“. Gurali su mu puščanu cijev u usta i grozili mu se da će ga odnijeti na Savu i baciti u rijeku, ili ga jednostavno staviti pod vlak ili izbaciti kroz prozor. Tukli su ga po tabanima, vješali ga naglavce o zid, natrpavši mu usta krpama i nabivši mu vreću na glavu. I majku su mu pritvorili te mu dali do znanja da i nju tuku i zlostavljuju. Četiri su je dana ostavili bez hrane. Prema sjećanjima njegove sestre **Marije**, koja je suđena u istome procesu, Hranilovića, kao i Soldina, „*nemilosrdno su (...) premlaćivali, vješali između dvije stolice da vise 'o pušći'. Soldinu su cijeli vrat i stopala spalili cigareta. Marku su izbili zube, a onda su mu zavezali ruke i noge i tako ga, pričvršćena užetom, spuštali s trećeg na prvi kat i opet natrag. Kad bi pao u nesvijest, polijevali bi ga vodom. Zapovjednik straže Bošković jednom ga je u Bedekovićevoj sobi tako bacio o peć da se smatralo kako zbog udarca glavom mora umrijeti, pa je čak takva vijest puštena u novine. Majka ga je vidjela u okovima, s kuglama na nogama, izgledao je zastrašujuće. U zatvoru je dobio tešku tuberkulozu...*“.

To je bio jugoslavenski (ne komunistički nego naglašeno antikomunistički) odgovor na Radićevu hrvatsku „mirotvornu politiku“; to je bio odgovor „osloboditelja“ iz 1918. godine na pokušaje Hrvata i drugih nesrpskih naroda, da se mirnim, demokratskim i parlamentarnim putem pronađe izlaz iz te nesnosne situacije. I

Naslovna stranica dnevnika

sve je to mirno i bez glasa negodovanja – baš kao 1991. – promatrala tadašnja „međunarodna zajednica“ koja se – kao i obično – istodobno rasipala patetičnim frazama o slobodi i demokraciji, o humanizmu i međunarodnoj suradnji. Pokušaji hrvatskih i makedonskih, albanskih i crnogorskih političara i intelektualaca da tu „međunarodnu zajednicu“ potaknu na poštivanje tih istih načela što ih tako slatkoređivo propovijeda, ostali su uzaludni. Ona je uglavnom s odobravanjem promatrala kako se stupovi diktatorskog režima Aleksandra Karađorđevića, zavedenog 6. siječnja 1929., groze „nepočudnim elementima“ skoro navlas istim riječima ko-

jima je jedan od vodećih srpskih intelektualaca u Bosni i Hercegovini, kasnije istaknuti član Jugoslavenskog odbora, **Nikola Stojanović**, godine 1902. najavljivao Hrvatima „rat do istrage naše ili vaše“.

U rujnu 1932. prijetili su srpski političari, poput **Koste Kumanudija** i **Nikole Uzunovića** (a potonji je znao biti i predsjednik jugoslavenske vlade!), u ime vladine stranke koja se nazivala Jugoslavenskom radikalno-seljačkom demokratijom: „*Naša nova organizacija objavljuje svima rat, svima koji neće, ne priznaju ili ruše državno i narodno jedinstvo, rat bez kompromisa, rat do istrage*“. A kraljev

miljenik, ministar unutarnjih poslova **Živojin Lazić**, pozivao se 1934. na uzore iz bliskog susjedstva: „...Država [je] dužna da se brani od izdajnika i veleizdajnika pa makar i hitlerovskim sredstvima“! Zato je bilo matematički sigurno da će nasilje rođiti nasiljem. Teško se je preračunao kralj Aleksandar kad je, tražeći nakon skupštinskog atentata na Stjepana Radića i drugove, pred kraj 1928. godine u tzv. demokratskoj Europi potporu za predstojeće proglašenje diktature, svoje sugovornike uvjeravao: „Hrvati su pacifiste i stoga nisu opasni. (...) Nema pogibelji da Hrvati proglaše nezavisnost.“

Bliska će budućnost pokazati kako i tradicionalni hrvatski pacifizam zna ustuknuti pred težnjom za slobodom. Jer, daljnje trpljenje terora i ropstva bilo bi neprirodno i kukavičko; bila bi to situacija na koju bi **Mahatma Gandhi** odgovorio znamenitom rečenicom: „Tamo gdje se mora birati između kukavičluka i nasilja, ja sam za nasilje!“ Posegnuli su i Hrvati za nasiljem, jer se je vidjelo – kako reče jedan od hrvatskih narodnih boraca koji je kosti ostavio u jugoslavenskoj tannici, već spomenuti **Stjepan Javor** – da nema slobode bez krvavih gaća.

*

Ovdje objavljujemo javnosti dosad nepoznati dokument: uzničke bilješke **Zdenka Blažekovića** iz 1936. godine, koje izvrsno oslikavaju ne samo svoga pisca – kasnije istaknutog pripadnika ustaškog pokreta i državnog dužnosnika – nego i prilike u kojima su sazrijevali hrvatski nacionalisti u drugoj polovici tridesetih godina 20. stoljeća. Bilo je to vrijeme kad je nepovratno započela duboka diferencijacija u hrvatskome narodnom pokretu. Dotad naizgled jedinstvena fronta kojoj je na čelu u domovini bio **dr. Vladko Maček**, a u inozemstvu nastupao **dr. Ante Pavelić**, doživjela je rascjep. Maček je sa svojim pristašama konačno izabrao put reformiranja jugoslavenske države, nadajući se da će u njezinu okviru postići zadovoljavajuću autonomiju za Hrvate. Doživljavajući takvu politiku kao svojevrsnu izdaju, hrvatski nacionalisti u velikoj većini pristaju uz Pavelića i ustaški pokret, iako mnogi od njih još dugo ostaju nominalno u članstvu Hrvatske seljačke stranke (HSS).

Među potonjima bio je i mladi Zdenko Blažeković. Njegov sin i suprudevič

Na putu prema Korčuli s hrvatskom trobojnicom i "sumnjivim" slovima na njoj

ovoga teksta, koji se nalazi u obiteljskoj pismohrani te ga donosimo bez ikakvih intervencija, objavio je u ovom časopisu članak pod naslovom „Zdenko Blažeković i njegova obitelj: žrtve Jugoslavije i komunizma“ (Politički zatvorenik, 21/2011., br. 230, svibanj, 2011., str. 37.-39.). U njemu ovako sažima životopis svoga oca: „Moj otac Zdenko Blažeković rođen je 23. rujna 1915. godine u Bihaću, bio je u to doba u Osijeku svestrani športaš, bavio se nogometom, tenisom, veslanjem, skijanjem, sklizanjem... Do mature 1934. godine bio je vratar u osječkome nogometnom klubu „Hajduk“. Zanimljivo je da je već od svoje petnaeste godine igrao za seniorsku momčad „Hajduka“, a

kako je to gimnazijalcima bilo zabranjeno, nastupao je pod pseudonomom Bosanac. Tenisač je bio u osječkom „Lawn Tennis Clubu“, a veslač u osječkome veslačkom klubu „Drava“, kojega je bio osnivač s najstarijim bratom **Borisom**. Igrao je za osječku tenisku i nogometnu reprezentaciju. Godine 1934. upisao se u Zagrebu na Tehnički fakultet, smjer građevinarstvo. Ujedno je pristupio u nogometni klub „HAŠK“, gdje je bio vratar do 1940. godine. Bio je drugi vratar „HAŠK-a“, kad je taj klub 1938. bio prvak Kraljevine Jugoslavije.

Zdenko je kao srednjoškolac i sveučilištarac bio i lirski pjesnik i novelist, pa su mu pjesme bile objavljene 1939. godine u

Polazak iz Orebice u Korčulu

knjizi „Lirika hrvatskih sveučilištaraca“, zbog političkih razloga pod pseudonimom **Kamilo Miškarac**. On je ipak ponajprije bio političar, kojemu je prvo na pameti bilo hrvatsko nacionalno i državno oslobođenje, pa se zdušno angažirao u radu hrvatske sveučilišne nacionalističke mlađeži. Godine 1935. je suosnivač i član, a od 1936. podpredsjednik Hrvatskoga akademskog društva „August Šenoa“, koje je skrivalo nacionaliste. Više je puta bio zatvaran u Osijeku i Zagrebu. Nakon proslave Mačekova rođendana 20. srpnja 1936., u Korčuli je u zatvoru dvanaest dana mučen i u Dubrovniku optužen po Zakonu o zaštiti države, ali nije osuđen. Tu je torturu u korčulanskom zatvoru nakon izlaska iscrpljno opisao. U jesen 1939.

službeno pristupa Ustaškom pokretu te je izabran za stožernika tek osnovanoga Sveučilišnoga ustaškog stožera. Od domovinskog ustaškog vodstva u vezi je sa **Slavkom Kvaternikom**. Kako bi izbjegao uhićenje, koncem 1940. i početkom 1941. skriva se u Zagrebu.

Već 11. travnja 1941., dan nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, Slavko Kvaternik ga je imenovao članom Hrvatskoga ustaškog nadzornog stožera. U 9 sati istoga dana na Sveučilištu, Zdenko sa suradnicima organizira, naoružava i prima svečane prisege hrvatskih akademičara ustaša, drži pobudni govor i raspoređuje ih po gradu. Dne 14. travnja 1941. u Karlovcu je bio u delegaciji koja je dočekala dr. Antu Pavelića na povratku iz

Italije. Nakon ukidanja Ustaškoga nadzornog stožera, dana 9. svibnja 1941. Poglavnik ga je imenovao povjerenikom u Glavnom ustaškom stanu (GUS). Istodobno, u svibnju 1941. imenovan je stožernikom Sveučilišnoga ustaškog stožera, a od 1941. je zamjenik Upravnog zapovjednika Ustaške mlađeži, **prof. Ivana Oršanića**, odnosno zapovjednik muške Ustaške mlađeži. Te dužnosti obavlja do siječnja 1945.

Sudjelovao je 1941. u osnivanju 13. ustaške jurišne satnije, sastavljene od studenata, te u uključivanju mnogih studenata tijekom 1942. i 1943. u postrojbe Poglavnika tjelesnog sdruga (PTS). Imao je čin ustaškog bojnika Poglavnikove tjelesne bojne (PTB). U veljači 1942. kao povjerenik GUS-a postaje zastupnikom u Hrvatskome državnom saboru, u kojem je i član saborskog Odbora za narodno prosvjećivanje. Godine 1944. Zdenko je napisao knjigu „Mlađež i država“ namijenjenu hrvatskim roditeljima, hrvatskim nastavnicima i dužnosnicima Ustaške mlađeži.

Poglavnikom je odredbom 16. siječnja 1945. postavljen za povjerenika Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa, što je bila najviša športska funkcija u državi, koju obavlja do sloma NDH. U nepuna četiri mjeseca energičnim je zahvatima i odredbama počeo sredjivati stanje i odnose u hrvatskome športu. U njegove zasluge spada, između ostalog: imenovanje klubova na hrvatskom jeziku, ustanovljenje "Športske radne službe", "Hrvatskoga vrhovnog športskog vijeća", uvedba čistog amaterizma, moralno-športsko ponašanje itd. Bio je 1944. odlikovan Redom za zasluge I. stupnja, a prije toga i Spomen-znakom "Vijenac" Ustaškog Sveučilišnog stožera (broj 30), koji je dobio 120 ustaša sveučilištaraca za djelovanje do 10. travnja 1941.

Zdenko se 1942. godine oženio **Blaženom Hećimović**. Te iste godine rodio mu se sin, Goran Ante, a 1944. kći **Drina Marija**. Od 1942. do 6. svibnja 1945. Zdenko je s obitelji živio u Zagrebu, u Bauerovo ulici 28.“

Nakon sloma NDH i povlačenja iz domovine, Blažekovića i još nekoliko visokih državnih dužnosnika američke su okupacijske vlasti iz logora u Salzburgu 16. veljače 1946. godine izručili Jugoslaviji. Nakon dvodnevног „suđenja“ u Zagrebu, osuđen je na smrt. Dana 24. siječnja

1947. godine u 5 sati ujutro, **Ivan (Ico) Kirin i Božidar Cerovski** su obešeni, a **Blaž Lorković** i Zdenko Blažeković strijeljani negdje u Maksimirskoj šumi i baceni u neobilježenu raku. Jugoslavija je mogla biti zadovoljna: krvavi posao koji su u srpnju 1936. započeli starojugoslavenski žandari, u siječnju 1947. uspješno su kraju priveli komunistički jurišnici.

*

19. srpnja 1936.

Nalazim se u Orebicu na ljetovanju u koloniji Studentskog putničkog udruženja. Ima nas oko pedeset, od kojih je jedno dvadesetak ženskih. Danas je Mačekov rođendan[1] i naša je kolonija pozvana od priređivačkog odbora za Mačekovu proslavu na Korčulu. U devet sati u jutro polazimo korporativno[2] na Korčulu. Ja sam nosio zastavu, jasno hrvatsku, na kojoj su bila izvezena slova S.P.U. (stud./entsko/ putničko udruženje). Na Korčuli su nas lijepo dočekali i mi smo pošli kroz grad pjevajući nacionalne pjesme i marševe. Iza ophoda i mise skupila se masa na trgu iza kule, na kome se imao održati politički zbor. S jedne kuće je prvi govorio dr. Sugja,[3] zatim jedan župnik vrlo dobro, a iza njih neki seljak. Taj seljak je govorio loše i padao u kontradikcije, tako da je bilo teško pratiti njegov govor. Kad je u svome govoru rekao – "nas, četiri i pol milijuna Hrvata nazivaju pitomcima Janka-puste"[4] –, netko je u mojoj blizini tj. na par koraka zaviknuo – i jesmo, što su zatim i drugi prihvatali.

Iza govora toga seljaka trebalo se razići, no neko je iz mase zaviknuo – "neka govorci dr. Vidner" –. Mi nijesmo imali pojma tko je to "dr. Vidner", dok se nije na prozoru pokazao dr. Većeslav Vilder, poznati skutonoša mnogih režima, a koji se danas nalazi u Udruženoj opoziciji.[5] Mi smo htjeli na to napustiti zborište, no na molbe priređivača nijesmo to učinili, nego smo počeli vikati – dolje Vilder. On je na to prilično uzbudjen pitao – zašto dolje, a neki su mu odgovarali – što je bilo 1927.? – ili – i ti si bio batinaš – itd., tako da je on morao prestati govoriti. Iza toga je bio zaključen zbor i mi smo praćeni glazbom napustili Korčulu. Putem smo se ja i Majić predsjednik kolonije te moja dva pobočnika Raspudić i Keglević od srca veselili što smo smeli Vildera da govoriti.

U večer je bila proslava u Orebicu. Iluminacija je bila silna u svim mjestima. Povorka je prestala na molu gdje je otpjevana "Lijepa naša", iza čega je Š. viknuo "živio stric Ante"[6] i mi smo se razišli.

20. srpnja 1936.

Nedjelja je. Cijeli je dan prošao kao sve nedjelje u godini tj. dosadno po starom običaju. U večer smo otišli, veće društvo, u "Belle ville", gdje smo se lijepo zabavili. Ja sam tamo bio s osamnaestgodišnjom Češkinjom Irčom Follprechtovom s kojom sam se lijepo zabavio i opazio da je taj ferijalni flirt urodio kod nje jednom prilično iskrenom ljubavi. Bilo mi je male žao. U dvanaest sati u noći smo legli spavati.

21. srpnja 1936.

Probudio me brukoš Weiss s riječima – "dečki, rekao mi je jedan mještanin da je došlo deset žandara, sreski i neki žandarski oficir s Korčule i da će nas pohapsiti" –. Ja sam ga poslao – "v rit" i rekao, ako se boji neka bježi, jer je to glupost, pošto ne znam zašto bi nas hapsili. Iza toga sam pošao na zahod i video kako grupa žandara prolazi ispred naše kuće. Kad sam se vratio već je bila kuća (inače škola) opkoljena sa žandarima koji su držali spremno puške kao da čekaju jazavca pred jazbinom. To mi se učinilo smiješno, no ja sam video da je vrag odnio šalu i kad sam ušao u sobu rekao sam kolegama kakva je vani situacija, pa neka spreme sve što bi možda bilo opasno, ako kod sebe imaju. Jedini je spremio jedne "snaps" karte Ivec, jer nijesu bile "stemplirane".[7]

Za par sekundi banu u sobu dva žandarska narednika, jedan žandarski poručnik i sreski tajnik s Korčule. – U ime zakona ustajte – drekne poručnik. Svi se lijeno dignu. Poručnik dođe do prvog kreveta i drekne – Legitimaciju amo –. Raspudić koji je bio u tom krevetu dade mu je. Pošto htjede poručnik zadržati legitimaciju, mi se usprotivimo, da mi po zakonu nikome ne moramo dati legitimacije, nego neka nas popiše ako hoće. Sada je nastala premetačina svačijeg redom kreveta i stvari. Ništa nijesu našli do planinarske noževe kod Matkovića, Markovića (Mrvice) i mene te ih zaplijene. Zatim nas izvedu sve van. Poručnik zapita – Tko je bio jučer barjaktar? –. Ja istupim naprijed. – Metni mu lance –. Ja sam se ispočetka branio govoreći da nije potrebno, no ipak

mi ih metnuše i odvedoše me pod "bajonet auf" u žandarmerijsku stanicu na Orebicu.

Tamo sam bio jedno sat i pol. Zatim dođe dva žandara s Korčule. Jedan je bio kaplar. Kaplar zaviče strijeljajući me očima prilično glupo, kako to znadu samo oni koji imaju vlast, a mozga ni za lijeka i reče – Ako pokušaš bežati s mesta [smesta] ćeš biti ubijen. Ja mu se nijesam lud da pred ovakvom budalom bježim –. On me na to gurne grubo preda se i ja kao razbojnik ispred dva žandara s lancima na rukama pođem. Pred našom kućom se skupilo dosta svijeta. Putem čuh kako neka starica koja je pred kućom sjedila, veli – O Bože, zar nema nikoga da ga oslobodi? Odgovor je na ovo bio samo škripanje kamenja pod mojim i žandarskim nogama. U motornom čamcu me čekali žandari, a među njima s lancima na rukama moj kolega Šarić. Začudih se što su njega uhvatili, no nijesam smio govoriti. Kad je motor pošao, Jurek Katalinić reče – Samo dečki budite mirni –, ja mu odgovorih – Nemam zašto da budem nemiran –. Naši su nam mahali s obale i mi ih izgubismo s vida.

Dovedoše nas u srez[8] u neku malu sobicu. Tu uzeše podatke od nas i mene nakon kratkog vremena odvedoše u sobu pokraj sobe sreskoga načelnika (koji je zapravo bio samo komesar). Tu mi onaj poručnik reče – Gledaj u vrata – i uhvati me ko' stene za glavu. Odmah mi je bilo jasno da me nekome pokazuju, jer su se polako otvarala vrata sreskog na kojima sam prije opazio pasji lik komesara Lazića. Kad su me vratili u onu malu sobu, ne dugo za tim odvedoše na preslušavanje Šarića. Kad se vratio s preslušanja skinuše mu lance i odvedoše ga. Zatim odvedoše mene pred komesara Lazića. To je jedan tip svoje vrsti, koji bi prije po izgledu, a poslije vidjeh i po duši spadao u kaznionicu, a ne da vrši službu sreskog načelnika. Tamo sam čuo prvi put zašto me optužuju i zgrauh se. Rekoše mi da sam vikao – dolje Jugoslavija – i da sam vikao ono – i jesmo – i dapače davao takt za skupno vikanje toga. Krv mi udari u lice od bijesa kad sam čuo tu potvoru, a još više kad reče poručnik (koji je bio prisutan) da me on video i čuo. Jedva sam se svladao, a da ga nijesam udario po onoj bezobraznoj gubici s onim lancima koje mi je on dao na ruke metnuti. Kad sam rekao, da je to sve jedna besramna laž,

Proslava Mačekova rođendana u Korčuli 1936. godine

sreski me dade odvesti. Za pet minuta dođe sreski i reče – vodite ga.

Sada me opet kroz cijelu Korčulu provedoše u lancima i uvedoše me u korčulansku žandarmeriju. Crveno oličena zgrada. Zbilja jedina boja, samo bi možda bilo zgodnije karirano crno-crveno, znak krvi i bezsvjestice. Tu me metnuše na tavani u jedan kut, gdje se nijesam smio maknuti. To je već bilo oko pola dva popodne. Do devet sam sati tako sjedio u društvu žandara, koji me nije puštao s oka i činilo mi se da me nekako bojažljivo gleda. Svakih pola sata bi došao koji žandarski kaplar i govorio – Ha, kurvo ustaška, jesli li sad tu – ili – tu si sada da te ubijemo kao što ste vi ubili našega kralja – ili – ne bi ja tebe ubio, nego bi ti čupao komad po komad mesa – itd. Oko šest sati dođe jedan kaplar i kad mi opazi križić na vratu reče – misliš da će ti to sada pomoći – i htjede ga uhvatiti, no ja se prebacim na leđa i udarim ga svom snagom u prsa s obje noge, tako da je pao na uzak. Tada on bijesno skoči i stane me nogama udarati. Ja se nijesam mogao braniti, jer sam imao odozada vezane ruke pa se nijesam

mogao ni pridignuti. Da nije došao taj moment jedan narednik, stariji čovjek dobroćudna izgleda, ne znam što bi onaj iz mene učinio. U devet sati sam smio leći. Jasno na goli pod. Od onoga sjedenja na zemlji sam bio prilično umoran, gladan, jer mi ne dadoše ništa jesti, počeo sam razmišljati o situaciji u kojoj sam se nalazio i vidjeh da je prilično glupa. Kad je otukucalo pola deset svlada me san i ja zasipim.

Tri snažna udarca nogom u rebra bila su dovoljna da me sasvim razbude. Nijesam znao koliko je sati, no bijaše dosta svjetlo, jer je gorila iznad mene neka petrolejska lampica. U sjaju te petrolejke opazim poručnika koji me je i udarao, koji se izdera – ustaj –. Ja sam se počeo dizati i rekoh – što me bijete – no on mi mjesto odgovora prilijepi jedan šamar, da sam se opet izvadio i drekne još bjesnije – ustaj kurvo ustaška –. Taj čas mi je bilo sasvim jasno da sam grdnio nagulio ni kriv ni dužan. Svedoše me u jednu prostoriju u prizemlju. To je bila nekada kuhinja, jer je imala štednjak. Tamno zeleno oličena, a na zidovima su visjele nekakove sprave

za mučenja. Mozak mi je filmskom brzinom predočavao razne mi poznate slučajeve. U međuvremenu je poručnik sjeo na stolicu, izvadio neku tvrdo ukoričenu teku i počeo po njoj listati. Do mene je stajao jedan žandar, a pred vratima je ostao drugi. Zapita me kako se zovem, što mu i rekoh. On napiše na vrh jedne prazne stranice ime i prezime, sklopi teku, ustane, metne teku na stol i pride k meni. – Kojoj organizaciji pripadaš? – upita me bijesno i udari me šakom po licu. Udarac nijesam uopće ni osjetio, jer sam previše bio zanesen u razmišljanje, kako ću podnosići muke, kojih sam taj moment bio potpuno svjestan. Zato odgovorim sasvim mirno – H.S.S.-u –. – Kojoj još? – opet udarac šakom po licu. Mjesto odgovora mu rekoh – Lošom ste metodom počeli, ako mislite sa mnom razgovarati, a na koncu konaca ja sam tuberkulozan i vi ćete me imati na duši ako vam tu krepam –. On se na to razbjesni i reče – Imam ja vas već više na duši, pa ću i tebe! Veži mu noge i ruke na leđa!

Žandar spremno priskoči i izvrši zapovijed. Poručnik se meni obrati. – Nećeš

priznati da pripadaš ustaškoj organizaciji, ha? – i lupi me opet šakom po glavi. Kako sam imao svezane noge, padnem ko' klada na zemlju i natučem si dobrano čelo. – Digni ga – zapovjedi žandaru. Na žandara je pomalo prelazio bijes prepostavljenog. Tu se izražavala životinjska narav toga žandara i želja da se svirepošu umili poručniku. Uhvati me s obje ruke za kosu i digne me na noge. Jasno da mu je pri tome ostalo dosta kose u rukama. Taj moment teško požalih što nisam bio "na nulu" šišan. – Ko ti je poglavnik? – Je li ti bog Pavelić? – Gdje si se zakleo? – i slična pitanja padahu, a za njima sve gušće serije udaraca, koji su padali bez obzira na koje mjesto. Za par sekundi opet sam ležao na zemljji. To se ponovilo par puta i glava mi je od sudara s kamenim podom za čas bila sva kvrgava. – Dakle nećeš govoriti pseto ustaško? – riknu bijesno poručnik i dohvati neku oklagiju koja je u kutu bila i poče nemilosrdno po meni lupati.

Boli su postajale sve nesnošljivije, a osjećaj da nevin stradam bijaše još gori. Zato se pridigoh i rekoh da će sve reći, samo da malo prestane s lupanjem. I rekoh mu da sam nevin, bolestan na plućima, da će me badava ubiti i probah ga zaklinjanjem smekšati. No ništa ne pomože. On je nakon nekoliko psovki i udaraca nogom nastavio. Sada je počeo po meni gaziti i dapače mi je s obje noge stajao na glavu. Dotle sam šutio, a sada se počeh derati. Već nije bilo ni jednog mjesta na meni koje nije bilo udaren. Iza svakog sam udarca zajauknuo. Tada reče narednik – začepi mu usta, pa čemo mu jaja kao biku, pa čemo vidjeti kako će da dugo šuti –. To me prilično uplaši i stodoh ga zaklinjati da to ne čini. U to je već žandar našao neke prljave krpe i htjede mi ih u usta natrpati. Ja stegoh zube i ne htjedoh usta otvoriti. Jedino što sam imao slobodno tj. usta, s kojima sam mogao psovati i derati se htjedoše mi začepiti. No on mi uhvati obje usne i stade ih rastezati. Prvo osjetih da mi je pukla koža iznutra na gornjoj usni, a onda na donjoj, no ne otvorih zube. Kad je video da ima krvave prste, reče poručniku da su mi popucale kože, a da neću da otvorim usta. – Otvori mu ih bajonetom! – žaco[9] spremno uhvati bajonet i stane ga među zube gurati. Kad osjetih da mi se krše zubi popustih i bajonet mi rasiječe jezik s donje strane. Sine mi spasonosna ideja! Vješto sam izbjegnuo da mi sasvim

Povratak s Korčule s bratom Milanom nakon zatvora

zatrpa usta i stanem skupljati krv u ustima što mi je iz jezika curila.

Kad su mi počeli skidati hlače počnem se derati kao da hoću nešto reći. To jedva dočeka poručnik misleći da sam nakanio nešto priznati i reče onome da mi vadi krpe. Krpe su bile prljave i natopljene petrolejem, jer su služile za čišćenje pušaka, a sada su bile još i pune krvi. Uhvati me za kosu i digne. Poručnik uhvati 'tefter'[10] otare znoj i sjedne. – No vidiš da je pametnije govoriti nego se dati lopati – reče sa sretnim smiješkom na licu, – no reci sve što znaš. Kad si se zakleo? Tko te je zakleo? Tko su u onoj vašoj koloniji još ustaše? – Ja mu odgovorih, da niti sam

ja ustaša, niti moji prijatelji, nego neka me pusti na miru, jer će me ubiti, ako počnem bacati krv. On se zarumeni od bijesa i poljeti na mene. – Tako ti mene varaš – i udari me šakom u leđa koja sam mu ja namjerno brzo okrenuo. Stvar je uspjela! Učinim se da me guši kašalj i najednom izbacim na njega onu krv koju sam skupljao iz jezika. On je za čas izgledao kao mesar. Po njegovoj bluzi su bile velike mrlje moje krvi.

Ja sam nastavio dalje s kašljanjem i izbacivanjem krvi. On za čas stane pogleda me bijesno i reče – Vodi ga gore! – Kad smo bili među vratima on reče – Tvrda si ti glava, ali ćeš već govoriti. Nije lako ru-

šiti ono što je krvlju sagrađeno. Ne damo mi ove Jugoslavije! – Ja mu rekoh – Vi ste još bili u pelenama kada je moj otac za Jugoslaviju radio –. On mi na to opsuje i oca i mater. To me razbjesni i ja mu opsujem cijelu familiju. On me na to udari po zatiljku da sam pao i udario glavom o stepenice uz koje sam se trebao popeti. Na svu sreću su bile drvene i ja samo izgubih svijest. Probudi me voda i ja se teškom mukom uspnom u moje "prebivalište". Tu mi svežu opet noge i ja se sav prebijen pružim po kvrgavom podu. Nijesam bio u stanju ni da mislim, a kamo li da razmišljam o čemu. U ustima sam imao gadan tek[11] krvi i petroleja, u mozgu mrak, tek sam čuo kako je izbilo jedanaest sati i ja padoh u težak san ili nesvijest.

22. srpnja 1936.

Tri ili četiri udarca nogom me probudiše iz mrtvog sna. Oko mene je bilo još prilično mračno i samo je ona petrolejka jadno gorila. Vidjeh da je rano jutro. Stražar se je izmijenio, a do mene stajaše poručnik i onaj jučerašnji žandar. Znao sam koliko je sati i što će iz mene biti. Bez riječi se teškom mukom dignem i pođem niz stepenice. Opet smo u onoj prokletoj zelenoj kuhinji. Veži mu noge! –. Žandar spremno izvrši zapovijed. Ja sam bio tup i mozak mi je jako slabo radio. Upravo sam se silio, da ni na što ne mislim. Trgne me poručnikov glas. – Dakle nećeš govoriti? – odgovorih – Velim vam da nemam što da odgovorim na ona pitanja. To ste mogli svakoga od onih tisuću ljudi na zboru piti kao sada mene.

Tja, ja ti nisam kriv kada si lud! – reče on – Dohvati mi ono kladivo – reče žandaru koji mu dodade jedno kladivo veličine kao ono za lupanje mesa, a bilo je od mekog drveta. – Lezi! – zapovjedi mi. Ja sam legao. Počne mi raskapati hlače, no ja se stanem derati i ritati da mi nije mogao doći nikako do jaja. Na to on uze jedan "štokrl"[12] i sveza me na njega. Bio sam potpuno nemoćan. Natrpaju mi krpe u usta, omotaju nekim peškirom (jasno prljavim) glavu i bez muke mi izvadi poručnik jaja, majstorski ih uzme u lijevu ruku ozdol, tako da su mu sjedila nategnuta na palcu i kažiprstu te počne odmjereno onim kladivom po njima lupati. Odmah počeh jaukati, no boli su postajale sve nesnošljivije i očajnije. Znoj me je hladan svega probio. Jednom jauknuh – Majko moja – i sjetih se kako bi bilo mojoj majci

da za to sazna, a Bog sam zna hoću li ovo sve podnijeti.

Udarci mi počeše odzvanjati u malom mozgu, i uplaših se da ne poludim od боли. Nevjerojatnom filmskom brzinom su letjeli moje misli između svakoga udarca. Za nekih deset minuta proletjela je predma mnom cijela moja prošlost i komad žalosne budućnosti. U to se sjetih da glumim nesvijest. Zasutih, stisnuto zube i izdržah tako kojih 12 – 15 udaraca, ali onda provali još veća dreka iz mene. – Ha, tako ti padaš u nesvijest – čuo sam posprdnii glas poručnikov i osjetih u to kako mi curi po čelu znoj koji je kapao s lica poručnikova asistenta. Još je palo par udaraca i ja se nadoh u mraku, zašumi mi u ušima i izgubih svijest.

Ne znam kako sam dugo ležao u nesvijesti. Učini mi se da sam na Orebici i da mi netko baca vodu na glavu, zatim osjetih sasvim jasno da mi na čelo padaju kapi vode iz prilično velike visine. Zatim vidjeh ovijače[13] žandara i sjetih se gdje sam. Pogledam gore i vidjeh poručnika kako iz visine od jednog metra lije vodu na moju glavu s nekom žlicom. – Dakle nećeš priznati, da si ustaša? Čekaj već ćeš ti to reći, imamo mi još načina. No, to ćemo ostaviti za poslijе, nego reci ti meni što znači S.P.U. na onoj zastavi? –. Jedva odgovorim – Studentsko putničko udruženje – Nije istina, reci što znači –, – Rekao sam –. Dobro – reče on i uze opet onaj čekić. Nakon par udaraca izgubih svijest. Opet ne znam kako je to dugo trajalo, probudi me neko prženje po jajima. Polako pogledam da ne opaze da sam došao k sebi i vidjeh kako mi s petrolejem Peru lijevo krvavo jaje. – A, pukla mu je samo koža – reče mirno poručnik – tvrd je i izdržljiv kao konj, ali sutra će pripovijedati da će biti milina slušati –.

U to sam izgubio opet svijest i probudio se negdje oko podne na mome kvrgavom ležištu. Neugodan osjećaj u ustima od krv i krpa, zatim raskidana koža i jezik silio me da pijem, i već sam htio zamoliti vode, kad mi pade na pamet da ništa ne jedem i ne pijem. Na to me dovede misao da ću slabije podnositi muke i padati brže u nesvijest ako izgladnim. 20. nijesam jeo ništa osim čaja, jer mi se nešto pokvario želudac. 21. i 22. još nisam ništa dobio, dakle već tri dana. Doduše nijesam bio ni gladan samo me žeđ morila. U podne mi donesu jelo. Ja ga ne okusih. Čuvat me upita zašto ne jedem, rekoh da neću. On se

nasmije i reče da će me već oni umjetno ili silom hraniti. Taj dan prođe u razmišljanju o jadnoj situaciji. Bijah prilično malodušan i počeo sam se sve više bojati večeri i mraka, no ipak sam se više bojao prvu večer nego sada. Postao sam apatičan i očajan. Uvečer ništa ne okusih opet. Straža se izmijenila i ja sam oko devet sati konačno zaspao.

Opet ista pjesma. Nekoliko udaraca, izmijenjen stražar, poručnik, kaplar, lampica iznad mene i bol u glavi i cijelom tijelu. – Ustaj kurvo ustaška. Danas ćeš me svojom brbljavošću razveseliti. Spremili smo ti finu masažu, da se oporaviš! – sarkastično je lajao poručnik. Jedva se dignuh, jer su mi prije toga skinuli lance s nogu. Spuštanje niz drvene stepenice, kuhinja s neugodno zelenim zidovima, a u sredini stoji onaj od zadnji put stolac.

– Dakle sada slušaj! Ovo je do sada bila sve šala spram ovoga što još za tebe imamo spremno. Budu mladiću pametan pa govoriti sve što znaš, jer će ti inače danas bubrezi zadnji put funkcionirati, a ako budeš glup i dalje budeš podnosio muke, slomit ćemo ti goljenice i baciti te kroz prozor i nitko neće niti pomisliti što drugo, nego da si se ubio sam, bojeći se priznanja. Ne budi lud, velim ti. Ovdje je i Oreb[14] prvi put otvorio usta, ovdje svi komunisti govore kao gramofon, evo pogledaj – i poručnik uzme onu teku i počne po njoj listati, te nešto nađe i poče čitati: – Pristupio sam u organizaciju komunističku toga i toga dana, na tom i tom sastanku, prisutni su bili ti i ti, odnijeli smo letke na sv. Iliju i zakopali ih pod onu jelu, toliko metara od lugarske kuće itd. – čitao je jedno iscrpno priznanje nekoga komuniste. – Dakle vidiš, taj je sve rekao i ostao je zdrav, a ti ćeš budalo izgubiti zdravlje, a možda i život, a svejedno ćeš sve priznati, nije se taj još rodio koji nije govorio, kada je meni došao u ruke –.

Ja ne mogu opisati što sam tada osjećao i mislio. Ono što je on čitao meni je na jedno uho ulazilo u mozak, vidjelo da se u toj čudnoj glavi ne može više ništa zadržati i odlazilo na drugo uho van i ja kao da sam to video. Gledao sam nekuda u daljinu, dok se i zadnje poručnikove riječi nijesu izgubile.

– Dakle hoćeš li pričati i sve priznati? – upita me blago. Trgnem se kao da me je iz kakovog sna probudio i promucam – nemam što da vam priznam –. Poručnik domahne dvojici asistenata i oni me bez

velike muke svežu potruške preko onoga stolca. Nijesam se niti opirao niti što pri tome mislio. Bilo mi je sasvim svejedno što će iz mene raditi.

Poručnik dohvati dvije pješčane vrećice, nešto veće od ljudske šake i počne me vješto po bubrežima tući. Boli nijesu bile velike i ja se poveselih da to mogu do sutra raditi, no ljuto sam se prevario. Udarci bijaju sve snažniji i porodi se u utrobi neka čudna tupa bol. Za par časaka mi počeće ti udarci odzvanjati u glavi. Počeh stenjati i potmulo kroz zamotanu glavu ječati. Imao sam osjećaj da se cijeli svemir srušio na mene i da me guši. To je trajalo dugo vremena, a moj spas nesvjestica nije dolazila. Počne mi sijevati u glavi, crveno, crno, crveno, crno, šum u ušima i ništa više...

Počeo sam dolaziti k sebi. Glava mi je bila kao bubanj, jer mi je visjela dolje, pa se u nju slila krv. Jedan mi je žandar pridigne i baci mi u lice jakim mlazom dva lonca vode.

– G. poručniče, probudio se je! – reče žandar i ustane. Poručnik mi pristupi i digne mi glavu. – Jesi li se predomislio, ha? – Da sam mogao taj moment zahvatiti zubima vrat, sigurno bi ga zaklao i prostenjem u nemoćnom bijesu – p.... vam m –.

Na to se on luđački nasmije i reče – Pa ovaj još zbija šale, de mi dodaj vrećice! – i lupi me po licu. No ovaj put je išlo brže. Za par minuta je bilo svršeno. Od toga se doba jako malo sjećam. Samo na momente su mi neke stvari jasne. Tek sam poslije razumio kako je to sve dugo trajalo i što se je sa mnom zbivalo.

23. srpnja 1936.

Ovo je sve kao kroz maglu. Ne znam kako sam se opet našao u onoj prokletoj kuhinji. Zatim su me odnijeli u pokrajnju sobu. To je bilo nešto kao jestvionica. Nešto me je onaj poručnik o ustašama pitao, ali ja mislim da mu nijesam ništa odgovorio. Znam da me je nerviralo moje vlastito stenjanje. Postavili su mi neki tvrdi predmet kao sinju[15] pod gležanj i počeli po njemu udarati pendrekom. Trgnuo me je rezak i histeričan smijeh. Da, ja sam se smijao. Ja ili tko drugi? Ne, ja, ja to sigurno znam da sam to bio ja. Ne mogu to protumačiti. Nešto mi je u glavi zvrndalo – Zdenko poludio si... i smijeh, da moj vlastiti smijeh... i onda opet mrak, ne to

nije bio mrak, to je bilo nešto crveno krvalo... krvalo...

24. srpnja 1936.

Bilo mi je ugodno. Ležao sam na krevetu, zamotan u neke povoje, a kraj kreveta je stajao neki civil. Nijesam otvorio sasvim oči. Slušao sam razgovor poručnika i civila. – G. doktore, što mislite što ćemo s njim? – G. poručniče, treba mu mira i mora ga čuvati žandar preobučen u civila. Vidite da bulazni kad vidi uniformu. Ima dosta jaku febru,[16] koja će ga popustiti čim se nervi smire. Samo mira, jak je dečko i za dan dva je u redu. Lijepo s njim postupajte i skinite mu lance – U redu g. doktore, sve ćemo udesiti! – Izrukovaše se i doktor ode. Poručnik se vrati k meni, skine lance i reče u pol glasa – Ako se ne urazumiš, baciti ću te kroz prozor i stvar je likvidirana. Da nisi tuberkulozan, sad bi te bubnuo. No, ja se nijesam micao i trudio sam se da u mozgu sačuvam cio razgovor. Pogotovo ovo zadnje je bilo važno. U mozgu mi je bio čudan mrak, kao da mi je netko neku mrenu preko mozga metnuo. – Jesam li ja zbilja lud? – pitao sam se cijelo vrijeme. Razmišljajući o ovome razgovoru opet zaspem.

Ne znam koliko je bilo sati kada sam se probudio. Pogledam oko sebe. Isti onaj tavan, samo ležim na krevetu u povojima. Na svojem stolcu sjedi Vaso žandar bez kaputa u košulji i bez šajkače. Sjetim se razgovora doktorovog. – Vidite da bulazni kad vidi uniformu! – Dakle, neće da bulaznim. Vaso me ispitujući pogleda. – Predvedite me poručniku – rekoh slabim glasom. – Sada će on gore doći, pričekaj malo! – Za kojih pola sata, eto poručnika u košulji. – Kako mu je? – Baš je htio da s vama govoriti – reče žandar. No, što je mladiću – reče poručnik blagim glasom. – Sve si nam priznao, sada ćeš na sud – Ja se gorko nasmijem. – Sumnjam da čovjek u bunilu govoriti neistinu, no ipak me veseli da ću iz ovoga pakla van. Kada će to biti? –

Kada budeš mogao hodati! – Jel' tvrda riječ g. poručniče? – rekoh sumnjujući. – Svoju oficirsku ti riječ dajem da ćeš van čim budeš mogao dobro hodati! – reče on odlučno. – Koliko je sati? – upitam. – Tri i pol – reče poručnik. – Kako dugo vi ostajete tu? – Do jedno devet sati – Onda ću dotle biti zdrav – rekoh – samo mi dozvolite da smijem tu vježbat se u ho-

danju! – Smiješ – reče poručnik smijući se i ode.

Za jedno pola sata se pridignuh, no ruke mi popuste i ja se srušim na krevet. – Još si preslab – reče sažalno Vaso – dobro su te udesili. To je bio naјsimpatičniji žandar koga sam ikada vidio. – Pomozite mi Vaso, da se dignem – zamolim uljudno. On ustane i pridigne me. Noge su mi se tresle i slabo slušale. Vaso me provoda par puta držeći me ispod pazuha. – Biti će sve dobro mladiću, samo se drži – savjetovaše me s iskrenim sažaljenjem. – Hvala ti Vaso, ti si jedini čovjek u ovoj jazbini. – Na to mi on ništa ne odgovori.

Osjetih glad i žđ. Rekoh to Vasi i on mi donese s prozora "kohšale", [17] koje su bile tamo za mene spremljene i lonac čaja. Sve sam to brzo pojeo i osjetih se lakši i bodriji. Oko sedam sati rekoh Vasi – Sada će tvoja smjena, de me molim te predvedi poručniku, jer to drugi neće htjeti učiniti. Ja već mogu hodati. – Dobro, samo dok dođe smjena, jer te ja ne smijem ostaviti, pa ću to reći poručniku. Nedugo zatim dođe smjena i poručnik me dade predvesti.

Ostatoh sam s njim u sobi. On je još neko vrijeme nešto pisao, a onda me upita – No što je? Imaš li šta u smislu istrage da kažeš? – Nemam ništa g. poručniče, sve sam rekao i došao sam, da održite svoju riječ! – rekoh odlučno. – Šta, zar već možeš hodati? – Mogu, dapače bi mogao i letjeti, kad bi trebao, iz ovoga pakla! – Jesi li jeo? – upita poručnik. – Jesam i popio čaj! Dakle kada ću van? – Čuj, Blažekoviću, ti si student građevinarstva. Ako mi budeš htio ovu kartu u dva primjerka narisati, biti će ti fino i nećeš biti u lancima, a ako te prebacim u srez, morat ću ti lance staviti. Hoćeš li cigaretu? – upita on mekanim glasom. Koliko bi god zapalio radije nego išta na svijetu, ne htjedoh uzeti cigaretu od svoga krvnika. – Hvala, ne puši mi se, niti mi se ostaje dulje ovdje. Radije u pakao, nego još jedan dan da tu provedem. Ja vas držim za riječ g. poručniče! – Ja i držim riječ. Sada ćeš odmah u srez. – Meni odlanu. – Samo ti velim, ako budeš vani govorio da smo te tukli, onda ćeš opet doći ovamo i ja ću te optužiti radi klevetanja vlasti, pa ćeš još gore proći, a i onako nećeš odavde dok se ne oporaviš! – U redu, ja neću ništa govoriti – rekoh samo da ga se riješim. Poručnik zovne jednog narednika. – Sprovedite ga u srez i recite g. sreskom, da ću sutra u jutro doći k njemu i da sam ja s

ovim (tu pokaza na mene) svoje svršio! – Hoću li mu metnuti lance? – Ne, nego pričekajte dok se sasvim smrači i povežite mu gležnje, jer još krvare, a tamo ga čuvajte kao i do sada, jasno u lancima –. Povezaše mi gležnjeve na rukama, no trag lanaca će ostati dok budem živ.

Ne mogu opisati osjećaj koji sam imao kada sam bio svjestan da je žandarmerija ostala iza mojih leđa. Škripanje šljunka pod mojim sandalama bijaše glazba za mene ljepša nego ikakav orkestar. Što dalje od žandarmerije, to sam slobodnije disao i čisto zaboravljaо do sada tri najcrnja dana u mome životu.

se na prozor, (jer je u sobi bilo sporno) počne u krasnom fislu[18] pjevati "Golubice bijela što si nevesela...". Mene stresne jeza od te pjesme. Sjetih se da me je iz nesvjestice ta pjesma budila. Nekad sam tu pjesmu volio, no od tada je ne mogu čuti. Zamolin žandara da mi nešto drugo zapjeva, što on i učini misleći da sam zaljubljen u njegovu pjesmu.

San mi nije nikako padaо na oči. Previše mi bijaše izmučeno i tijelo i duša, a da bi mogao spavati. Da bude stvar još gora, osjetih na par mjesta ubod komaraca. Za par minuta sam konstatirao, da u toj sobici ima najmanje 1000 tih malih krvo-

Oko pola devet stupi u sobu komesar (ili pas, svejedno) Lazić i reče mi da dođem. Ustanem i pođem za njim u njegovu sobu. Tamo je sjedio na fotelju poručnik Tomić. – Dakle, Blažekoviću, sada nam lijepo sve ispričajte, kako je to bilo –. Ja mu sve ispričah kako sam znao.

– E, a eto vidite g. poručnik vas je video kada ste davali takt sa zastavom, za vikanje onoga – jesmo – i video vas je i čuo kada ste vikali – dole Jugoslavija –. Što velite na to? – To nije istina! – odgovorim odlučno. – Valjda nećete reći da g. poručnik laže? – reče Lazić kobajagi čudeći se.

– Lagao on ili ne, ja vam velim da je to neistina i jedna besramna podvala – odgovorih prilično uzbuđen. Poručnik ustane i reče da mora ići i ode.

Lazić počne natezati svojim gadnim glasom – Neeemojte misliti, da mi hoćešmo od vas ono što ne stoji. Ni govora. Ljudi su vas videli, a i g. poručnik vas je video, pa što tu izmotavate. Vi samo otešćavate istragu, pa vas moram tu držati. Da lepo sve tu priznate, za dva dana bi bili u Dubrovniku na sudu, a ovako ću vas bog zna kako dugo ovde držati. Neeemojte sebi zlo činiti. Mi imamo svedoke, koji će na koncu biti s vama suočeni, pa ćete videti, da nema smisla šarati – govorio je on hodajući po sobi. – Ništa ja tu ne šaram, a te bi svjedočke zbilja volio vidjeti – rekoh posprdno. – Nemojte misliti da su to kakovici namještene svjedoci. A ne. To su građani Korčule, čija je deputacija došla amo i zahtevala najstrožiju istragu. Ja sam to htio sve pustiti k vragu, ali oni su to zahtevali, jer vele da ih je samo to sprečavalo da na vas nijesu navalili onda, vjerujući da će vlasti već postupati kako treba prema vama. Koji vas je vrag nosio amo na Korčulu? Kao da niste mogli ostati na Orebici – govoraše neprestano Lazić gledajući me s onim vodenim podmuklim očima.

U to uđe podvornik i najavi nekoga. – Neka uđe – reče Lazić zivjevajući. U sobu uđe neki momak od kojih 28 godina u bijelom kaputu. Odmah pomislih da je brico i ne prevarih se.

– Poznajete li vi ovoga? – zapita ga Lazić i pokaza na mene. – Kako ne g. poručniče, nosio je barjak! – reče brzo onaj tip. – Šta je on vikao tamo? – Ja sam ga vidjeo i čuo kada je vikao "dolje Jugoslavija" i ono "i jesmo" –. – Lažeš pseto – viknuh gnjevno i već ga htjedoh lupiti lancima po gubici, no predomislih se. – Zaštitite me

"Studentsko putničko udruženje (SPU)" - Zdenko leži u prvom planu.

U tome stigosmo pred srez. Uvedoše me opet u onu malu sobicu. Metnuše mi lance na ruke i na moju molbu mi protupropisno ostaviše tri prsta prostora između lanaca i ruke, jer su me rane pekli. Tamo nađem svoje bijelo odijelo i dvije deke što su mi ih poslali iz Orebica. Prostrem to na zemlju i legnem u nadi da ću skoro zaspasti. No, previše su me ozljede boljele i tek sada osjetih koliko ih ima. Bubrezi su me boljeli, goljenice, gležnjevi, slomljeni zubi trnuli, osjećao sam oguljenu kožu na ledima u veličini dlana. Zamolin žandara da mi dade ogledalo, jer se on upravo lickerao. On mi ga dade i ja se uplaših vidjevši kako mizerno izgledam. Neobrijan, prljav, upalih očiju i ispalih ličnih kostiju. Nije ni čudo. Za par dana sam ustanovio da važem 64 kile, dakle, za tri dana 10 kilo gubitka (mnoga bi mi moderna dama zavidjela). Žandar utrne svjetlo i naslonivši

pija. Svaku sekundu sam se prebacivao i vezanim rukama lupao okolo. I moj supatnik žandar je kleo i lupao okolo, a pomalo je i mene počeo psovati, jer da mene nema, ne bi se on morao tu mučiti. Ja sam ga žalio, ali se sjetih da je on bio prvi asistent kod prvog i drugog mučenja, te počeh uživati u njegovoj muci. Uvidio sam da će mi do jutra komarci popiti svu krv te se zamotah u deku. Sada mi je bilo prevruće, no ipak bolje nego ubodi neopisivo drskih komaraca. Vrteći se konačno usnuh uz svirku bezbrojnog orkestra komaraca.

25. srpnja 1936.

Bijaše oko osam sati kada sam se probudio. Komarci su bili mirni. Ni ne čudim se nimalo tome. Na stropu mirno stoje tisuće krvavih kuglica. To su komarci, koji su došli noćas na svoj račun.

od uvreda g. načelniče! – reče tobiože uvrijedeno tip. – Vi šutite kada vas ne pitam – drekne na mene Lazić. – Možete li se na to što ste rekli zakleti? – obrati se Lazić svjedoku. – Odmah sada, ako je potrebno! – reče spremno hulja. Pucao sam od bijesa i nemoći. Laže hulja, da mu .... bjesnio sam u sebi, ali mi to ne pomože. – Možete ići i recite Nikoli neka pošalje drugog svjedoka –.

U sobu stupački poštari istih godina kao i prvi svjedok. Ista pjesma, samo što ovaj ustvrdi, da sam davao rukom takt na ono "i jesmo" (dočim je poručnik tvrdio da sam takt davao zastavom). Lažu psi, lažu, al' neka, nači čemo se još mi – mišljah i stiskah šake.

Uđe treći svjedok. Neki visoki suhi te-be-ceaš[19]. On reče da temeljito sumnja da sam to ja vikao, ali se ne može zakleti, jer je bio na prozoru kuće, koja je udaljena od toga mjesta kojih četrdeset metara.

Cetvrti svjedok reče da ne može reći da sam ja vikao "dolje Jugoslavija", ali je viđio da sam s obje ruke davao takt za ono trokratno "i jesmo" (Prvo sa zastavom, onda s jednom rukom, a sada s obje!), a pri tome je netko drugi pridržao zastavu. – Hajde, de, lažite pasja vjero dalje, što vam ja mogu – mišljah bijesan.

Uđe peti svjedok. Taj je bio najinteresantniji. S njime je ušao i žandar. To je bio neki čovjek od kojih 45 godina, lijepo obučen, valjda koji bogatiji građanin Korčule.

– Poznajete li vi ovoga? – upita Lazić. – Kako ne. Kao da ga sada vidim. Nosio je zastavu i viknuo za vrijeme zborovanja "dolje Jugoslavija" i davao takt onoj grupi da viču "i jesmo".

Tu mi već popustiše živci i upitah ga oštro – Možete li se vi zakleti na ove laži? – Vi nemate što da tu pitate – drekne na mene Lazić, no svjedok broj 5 ga prekine – Mogu se zakleti na moje dvoje dece, koje bi jedino dao na oltar otađbine! – Ja se ne mogoh svladati i rekoh bijesno – j.... ja vama to dvoje vaše djece! – Svjedok skoči na mene, no ja ga udarim lancima u lice. Isti moment osjetih udarac po zatilju i izgubih svijest.

Dodoh k sebi. Straža se izmjenila. Vaso je sjedio i mrko me gledao. – Što si učinio ludove, hoćeš li da te opet pošalju u žandarmeriju – govoraše on iskreno ljutito – Ne bi ni ti to izdržao, da ti netko onako besramno laže u lice – rekoh ogorčeno. –

Još jedna fotografija "Studentskoga putničkog udruženja" -
Zdenko ponovno u prvome planu

Mani ti to i budi pametan –. Upitah ga koliko je sati i on reče pola jedan. Zamalo dođe tajnik unutra, pogleda me i reče – hodite Ja za njim opet u sobu sreskoga. Lazić me dočeka mrk ko furija. – Imate još do sutra da promislite o svemu i velim vam što budete više istine rekli, tim će stvar brže ići. Ako sve reknete ja će vas policijski kazniti i mir, a ako budete šutjeli i šarali, ja se s vama neću gnjaviti, pa će vas predati državnom tužiocu, a onda će vam gore biti. Tu su vam poslali cigarete, pa možete i pušiti – i odmahne rukom da mogu ići. Tajnik mi reče da će privremeno u jednu sobu, gdje je kancelarija nekoga privrednog referenta, pa me neće više komarci gristi. Tako se riješih one sobice i dodoh u pravu kancelariju, čak mi dopustiše da mogu po njoj hodati i čitati neke časopise poljoprivredne. Samo mi ne htjedoše lance skinuti.

Tamo mi je bilo lijepo. Čitao sam, pušio kao aga i onda legao mirno spavati. Bolovi su bili daleko manji i nakon jednog sata razmišljanja zaspim snom pravednika.

26. srpnja 1936.

Bijaše prekrasan dan. Kroz spuštenе žaluzije sam promatrao kako ljudi idu na kupanje. Zavidao sam im. U to uđe u sobu tajnik i sjedne za pisači stol. Rasprostre neke papire i počne čitati popis imena naše kolonije, te me upita, kojih se sjećam da su bili na dan Mačekove proslave u Korčuli. Ja mu neke rekoh, a za druge rekoh da ih još ne poznam sve po imenu. On mi reče da se slaže to što sam rekao i

da će sada doći ostali na preslušanje i ode. Nedugo za tim čuh poznate glasove oko sreza. Pogledam dolje i vidim jedno dva desetak naših dječaka. Neopisivo sam bio sretan što sam ih bar mogao vidjeti. Odmah sam dobio par kutija cigareta i šibica, što me razveseli, jer je moja zaliha bila na izmaku.

Doskora poče dolje preslušavanje. Soba u kojoj sam ja ležao bijaše iznad sobe sreskoga. Učinim se da će spavati, prislonim uho na zemlju i počnem slušati. Zahvaljujući načinu gradnje dalmatinskih stropova čuo sam savršeno svaku riječ. Iskazi naše kolonije su bili jednaki i nijesu bili lažni. To mi dobro dođe, jer sam ja mogao dati svoj iskaz prema njihovome, slobodno bez utjecaja raznih sugestija koje sam u zadnje dane morao slušati. Oko 6 sati svrši se preslušavanje i konačno mene pozvaše na preslušavanje (21. bijah uhapšen, a tek 26. pismeno preslušan!).

Sreski mi ponovi istu priču, da će me morati predati sudu jer neću da priznam, a inače bi me policijski kaznio i stvar bi bila likvidirana. No ja se nijesam dao u stupicu. Rekoh da idem radije na sud nego da priznam nešto što ne stoji.

Uvečer podoh na nužnik (jasno u pratnji žandara) i vidjeh u onoj maloj sobi Raspudića i Keglevića u društvu žandara. Premda mi ih je bilo žao ipak moram priznati da mi je bilo nekako draga da nijesam sam.

27. srpnja 1936.

U jutro ne nađoh više Rasa i Grofa[20] u maloj sobici, kada su mene opet tamo premjestili. Tajnik mi reče, da su u općinskom zatvoru. Na moju molbu mene isto prebace u općinski zatvor.

Sastanak bijaše veoma ganutljiv. Sa suzama u očima se izljubismo. Oni mi ispri povijede kako je bilo od dana moga uhapšenja.

Šarića su isti dan pustili, a bili su ga uhapsili, jer je komandirao pozdrav hrvatskoj zastavi, kada ju je žandarmerija skidala. Globili su ga s nekih 200 dinara. Sjutra dan su došli s onim bricom koji je došao pokazati onoga tko je vikao "dolje Jugoslavija". (Prije se kleo da sam to ja, a sutra je išao prokazivati drugoga. Hulja.) Šarić je međutim otpotovao.

Zdenko Blažeković 23. veljače 1942., prigodom otvorenja Hrvatskoga državnog sabora

Rekoše mi da su me htjele neke češke familije s ljetovanja na Orebicu posjetiti, a naročito Irča, no da im to nijesu dopustili.

Nadalje mi rekoše, da su znali da su me tukli, jer su Korčulani vidjeli ići poručnika po noći u žandarmeriju (sto inače ne radi) i da su čuli moju viku.

Ras i Grof su bili užasnuti od moga mizernog izgleda, a kada sam im ispri povijedao moje dogodovštine, Ras je počeo

vikati i psovati, da sam ga jedva umirio. Tada sam video kako Ras ima slabe živce.

Rekoše mi da inače ljudi žive kao i do tada, te da se najviše za mene brinu Jurek Katalinić i Blažena Hećimović. Ovo me malo začudi. Za Jureka sam znao da će biti radi mene svaki dan na Korčuli, ali Blažena?[21] Malo se sjetih naše bivše ljubavi koja nije uspjela i razgovora s njom na brodu, kada smo išli od Splita do Korčule. Ležali smo u "ligeštulima"[22] jedno nasuprot drugoga. Ona je imala na očima crne očale, tako da nijesam mogao vidjeti da li u mene gleda. Mene je svladavao san i ja sam jedva držao oči otvorene. – Znaš li što mi je mama rekla kada sam odlazila? – upita me ona. – Nemam pojma! – Da pripazim da se ne zaljubim u tebe! – reče ona smijući se. I ja sam se na to nasmijao i rekao – Krivo spojeno! – no moram priznati da mi je ipak bilo malo krivo što je to bilo "krivo spojeno".

No, doskora na to zaboravih i poteče naš zatvorenički život sasvim normalno. Jedino što ga je prekidalo, bijaše nastupanje bjesnila kod Rasa i otrovanje Grofa s nekom nemogućom hranom, koju nam je slao za skupe pare neki četnik. Sjutra dan dođe liječnik (moj, po glasu, stari znanac) i naloži da se ima promijeniti gostionica. Od tada smo dobro jeli i zafrkavajući se prolazili su dani.

29. srpnja dobismo odluku o pritvoru. Naslov bijaše: Zdenko Blažeković i drugovi. Zločin po zakonu o zaštiti države itd. – Dakle, skoro ćemo na sud – rekoh "drugovima" veselo.

Dani su prolazili, nije nam bilo loše. Doznam od gostioničara, koji nam je jelo nosio (a bio je naš čovjek), da mi je brat Milček[23] došao na Korčulu. Sine mi tračak nade. Uspije nam prokrijumčariti dva-tri kratka pisma van.

1. kolovoza u deset sati bijasmo pozvana u srez. Tu nam pročitaju presudu koja je glasila: 10 dana zatvora i protjerivanje s otoka Korčule. Pošto je to meni već bio 12-ti dan i sto sam bio zatvoren rekoh sreskom, da ja prema tome mogu ići, jer sam svoju kaznu odležao, no on reče, da ču još deset dana sjediti. Kako sam već do tada video, da je tamо zakon samovolja

sreskoga, pomirih se s tim i vratismo se u zatvor. U 12 sati bijasmo pozvani opet na srez, gdje nam sreski pročita brzojav državnog tužioca iz Beograda, koji mu javlja, da nas pusti na slobodu, te da ćemo se iz slobode braniti. Održi nam zatim moralnu prodiku i reče da smo slobodni.

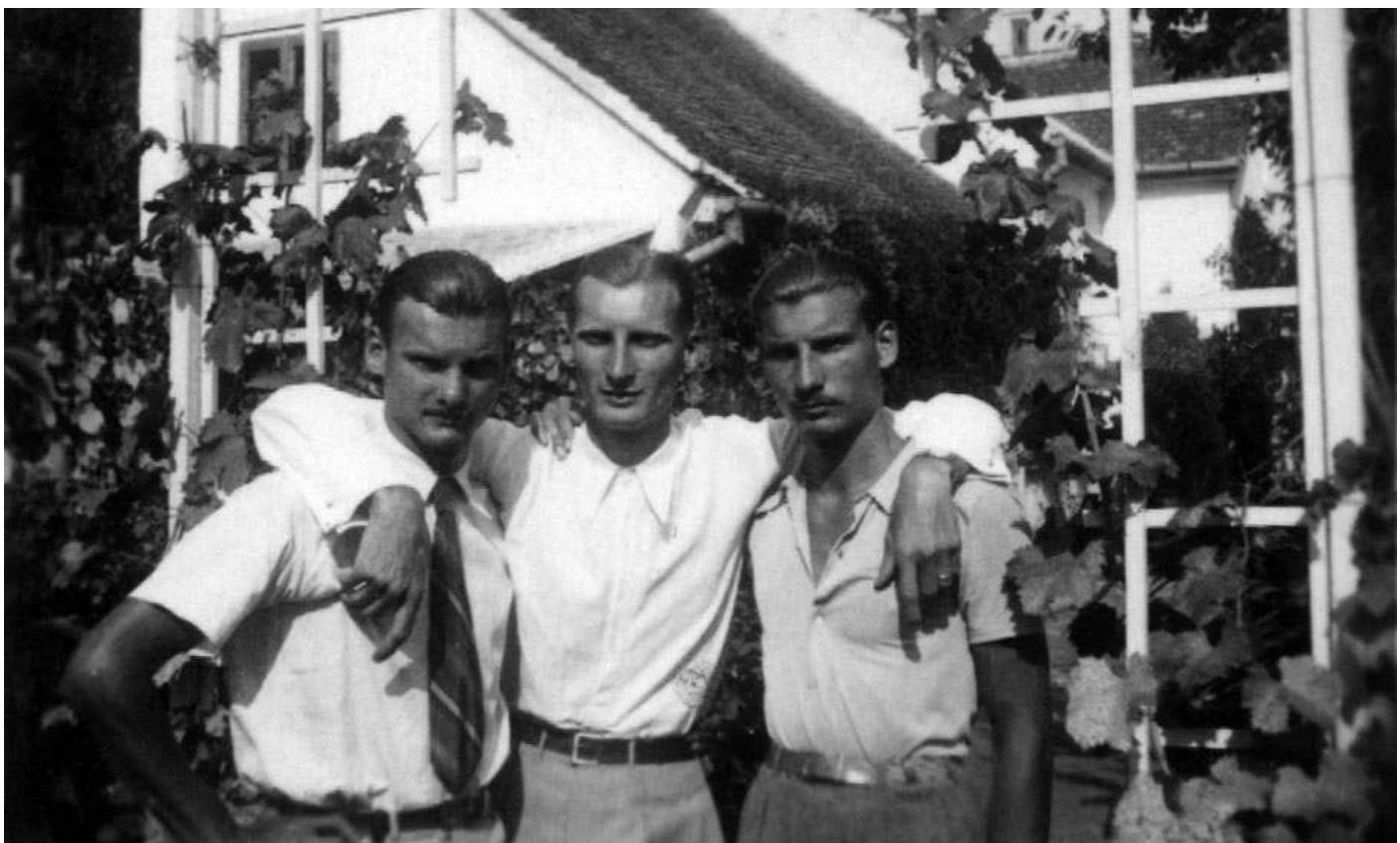
Čudno mi bijaše pri duši kada sam se našao na ulici. Vani nas dočeka Majić i Milček. Nas trojica smo izgledali kao razbojnici. Brade su nam ponarasle, a osim toga sam ja jako slabo izgledao. Kada me je brat video upita me bjesno – Jesu li te tukli? – ja mu rekoh, da je jasno da me nijesu milovali, ali da to pustimo za sada, jer nema smisla da sada to pripovijedam dok smo još na Korčuli. Sjedosmo u jedrilicu i zaplovismo put Orebicu. Čudno mi bijaše pri duši. Još jednom pogledah Korčulu, koju sam od tada strahovito zamrzio i zaledah se prema Orebicu...

Kolonija je baš ručala kada smo se mi pokazali na vratima menze. Nastade oduševljena galama, rukovanje, ljubljenje, tisuću pitanja na jedanput. Svi su odmah konstatirali, da ja mizerno izgledam. Pogledam okolo i vidjeh da se je toga dosta promijenilo. Mnogi su falili, a opet je bilo puno novih lica. Najednom opazim gdje na kraju klupe sjedi Blažena. Jedina koja nije ustala i nije pokazivala nikakova značka veselja. Tužno je sjedila s rukama među koljenima i čudno me promatrala. – Zdravo Blažena! – rekoh hladnije nego ikome drugome i rukovasmo se. Nijesam mogao pročitati što je taj moment ona mislila.

Od cijelog toga sastanka bijah čudno ganut. Neki neopisivo težak osjećaj mi pritisne dušu. Kako su oni svi oduševljeni sada mojim povratkom, a kako mi rekoše Ras i Grof, da su već sutra nakon moga odlaska zaboravili na mene.

U isto vrijeme dok sam ja prokljinao što sam živ, oni su pijančevali, a da nijesu niti jednu kupicu za mene popili.

Još su me jako bubrezi boljeli i pođoh s Jurekom, Jupom, Mucijem, Dukom i Mrvicom u sobu uprave. Tu im ispri povijedih sve i pokazah krvave hlače, slomite zube. Jurek je plakao. Tada rekoh – Vidite dečki, kako jedna glupost i neopreznost jednog neposlušnog klipana, uništi pola moga zdravlja. Zašto je to bilo? – Jurek na to uzme iz kuta hrvatsku zastavu i reče –

Sudbina braće Blažeković nakon 1945.: Zdenko strijeljan u Maksimiru, Boris masakriran u Sloveniji, Milan emigrirao u Argentinu. Njihov otac Milan umro je kao robijaš u Staroj Gradiški

Zdenko, naša je sreća da si ti bio na tome mjestu i to sam uvijek ovima govorio: "Hvalite Bogu da su Blažekovića uhvatili, a ne koga drugoga, jer bi inače mi svi stradali", a ti si stradao Zdenko, radi ovoga – i pri tome razvije zastavu. Meni udariše suze na oči i ne mogoh se svladati, a da glasno kao dijete ne zaplačem. Zagnjurio sam glavu u zastavu i dugo plakao. Kad sam digao glavu vidjeh da su svima prisutnima obrazi bili mokri. Tada sam ustao i na nešto se zakleo.

Tada odoh u spavaonicu uprave gdje sam se obrijao, oprao nakon 12 dana zube i otisao se zatim ššati. Kad sam se vratio natrag nađoh samoga Jureka. Jurek mi metne ruku na rame i reče – Zdenko, puno si pretrpio, samo radi drugih i ti drugi nijesu to ocijenili kako treba, jedini stvor koga je tvoja nesreća kosnula i koja je svaki dan išla na Korčulu sa mnom, koja se nije nasmijala od kada su tebe odveli, to je bila Blažena. Ja sam tu djevojku istom sada upoznao i jako zavolio kao sestru. Ona je divna puca^[24] i velim ti da te strahovito voli. Toga je mišljenja cijela kolonija i ja te sada pitam i tražim od tebe da mi pod časnu riječ rekneš, da li ti tu djevojku voliš? – Ja mu rekoh – Vi ne znate kako stvar stoji i varate se ako mis-

lite da me ona voli. Ja si doduše ne mogu protumačiti tu naročitu njenu brigu za mene, ali ti na tvoje pitanje odgovaram s – ne –!

Da mi je nakon 30 sati Jurek to isto pitanje postavio, dvojim da bi mu tako odgovorio!

Bilješke:

- [1] Radićev naslijednik na čelu Hrvatske seljačke stranke, dr. Vladko Maček (1879.-1964.), rođen je 20. srpnja 1879. u Jastrebarskom.
- [2] Korporativno – skupno, u skupini.
- [3] Očito dr. Ante Sugja, jedan od istaknutijih članova HSS-a u dubrovačko-neretvanskom području. Kasnije pristupio ustaškome pokretu i službovao u diplomatsko-konzularnoj službi.
- [4] Jankapuszta, pustara u blizini Nagykanizse, sjedište prvoga ustaškog logora kojem su temelji udarenici još prije skupštinskog atentata u lipnju 1928. godine.
- [5] Dr. Većeslav Vilder (Wilder), (1878.-1961.), jugoslavenski političar češkoga podrijetla. Bio istaknuti član Samostalne demokratske stranke s kojom je HSS od 1927. tvorio Seljačko-demokratsku koaliciju.
- [6] Dr. Ante Pavelić (1889.-1959.), hrvatski političar, jedan od prvaka Hrvatske stranke prava, utemeljitelj i pogлавnik ustaškoga pokreta, vrhovni starješina Hrvatskog domobrana i poglavar Nezavisne Države Hrvatske.
- [7] Jedan od državnih monopola u doba Kraljevine Jugoslavije bio je i monopol na igraće karte. Bilo je zabranjeno posjedovati onaj šipil koji nije bio obilježen.
- [8] Misli se na zgradu u kojoj je bilo sjedište kotača („sreza“).
- [9] Žaco – oružnik, „žandar“.
- [10] Tefter (grč.) – bilježnica, protokol, zapisnik, knjiga tražbina i dugovanja.
- [11] Okus.
- [12] Štokrl (njem.) – stolčić bez naslona.
- [13] Ovičače – vojnički obojci oko gležnjeva.
- [14] Petar Orebić, korčulanski seljak, pripadnik ustaškoga pokreta. Skupa s Josipom Begovićem i Ivanom Herenčićem sudjelovao u neuspjelom atentatu na Aleksandra Karađorđevića u Zagrebu u prosincu 1933. godine. Kao i Begović, osuđen na smrt (28.III.1934.) i smaknut.
- [15] Vjerojatno sinija (arap. perz.), niži okrugli stolič, rijđe označava i vrstu tanjura.
- [16] Febra (tal.), visoka temperatura, groznica.
- [17] Kohšale (njem.), posude za nošenje hrane.
- [18] Fisl (njem.) – falset. Pjevati u fisl – pogrešno, krivo pjevati.
- [19] Tebeceaš, sušičavac, muškarac koji boluje od tuberkuloze (TBC).
- [20] Raspudića i Keglevića.
- [21] Kasnije se udala za Zdenka Blažekovića.
- [22] Ligeštul (njem.), ležaljka.
- [23] Zdenkov brat Milan 1913.-1998.), po zanimanju pravnik. U doba NDH bio u prvo vrijeme tajnik ministra vanjskih poslova, kasnije u diplomatskoj službi u hrvatskome poslanstvu u Berlinu. Većinu poratnoga razdoblja proveo u Argentini gdje je aktivno sudjelovao u radu hrvatske političke emigracije. Objavio veći broj znanstvenih i publicističkih tekstova te priredio niz knjiga i bio-bibliografskih priručnika.
- [24] Puca (njem.), djevojka.*

ISTINA O KOMUNISTIČKIM ZLOČINIMA OD 1945. DO 1990. NA ZADARSKOM PODRUČJU

U srpnju ove godine iz tiska je izašla važna knjiga dvojice autora, **Bruna Zorića i Domagoja Zorića**, o komunističkim zločinima na širemu zadarskom području („Tako su komunisti sudili“, izdavač Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zadar, 2013.).

Stravične sudbine naših hrvatskih ljudi opisane su veoma dirljivo i istinito, a zasnivaju se na presudama, raznim rješenjima civilnih i vojnih sudova, te na svjedočenju još živućih ljudi. Knjiga ima 357 stranica, a opisuje tragičnu sudbinu hrvatskih ljudi, njih ukupno preko 250, koji su robjali u bivšim komunističkim kazamatima, u **Titovim** tamnicama, katkada i samo za izgovorenu riječ, napisanu i zapjevanu pjesmu. Te tragične sudbine hrvatskih ljudi opisane su na temelju činjenica (sudskih presuda), ništa u ovoj knjizi nije izmišljeno, već su objavljene stvarne presude, s imenima žrtava, sudaca porotnika, tužitelja, te samog predmeta osude.

Ova knjiga zorno prikazuje u kakvoj je tamnici živio hrvatski čovjek, kojemu je tadašnji komunistički sustav oduzimao pravo da misli, pravo da govori, pravo da se osjeća Hrvatom, pravo da govori svojim hrvatskim jezikom i da ga tako naziva. Bio je osuđen da trpi, prisilno boravi u tamnici, da mu se izmišljaju djela koja je navodno počinio, ili da mu se pripše i ono što uopće nije ni pomislio učiniti, a kamo li da je to počinio. Komunistička partija, a kasnije Savez komunista, hrvatskoga je čovjeka pokušala pretvoriti u predmet, neku bezvrijednu, nepotrebnu stvar, koju valja uništiti, protjerati, zatvoriti ili ubiti. Ali, u hrvatskim ljudima javlja se bunt, kojega se nije moglo uništiti, zatomiti, zabraniti...

Time je hrvatski čovjek htio pokazati da živi, da se ne miri s mrskim komunističkim sustavom, da ne prihvaca život u uzama, već želi slobodu. San o hrvatskoj samostalnoj državi, u kojoj će hrvatski narod biti sloboden i svoj, nije se mogao uništiti nikakvim presudama i nikakvim zatvorom. Teško je u cijelosti uništiti

Piše:

Ivan MATIJEVIĆ, prof.

jedan narod. A posebno ponosan, stoljetni, tisućljjetni hrvatski narod s takvom poviješću i kulturom. To su znali i jugoslavenski i komunistički vlastodršci i zato je trebalo uništiti što više hrvatske inteligencije, radnike i seljake, koji su na bilo koji način pružali otpor mrskim vlasti-

ma i pokušavali im se suprotstaviti, mišlju, riječju i djelom. Otuda bezbrojne žrtve. Bezbrojne smrti nevinih ljudi.

Sve to nalazimo u ovom djelu, koje nije samo vrijedan dokumenat jednog stravičnog vremena i zločina, nije samo osuda, nije također i samo istina koju valja istražiti, dati na uvid javnosti, već i putokaz kojim je sve putem morao ići hrvatski čovjek, da bi ispunio svoj tisućljjetni san i kakve žrtve je morao podnijeti.

Bruno Zorić - Domagoj Zorić

TAKO SU KOMUNISTI SUDILI

Hrvatski politički zatvorenici zadarskoga područja

Pisci ove knjige uložili su puno truda. Istražiti sve te zločine. Pročitati sve te presude. Pronaći sve te presude. Koliko su samo vremena utrošili, da bi ih pročitali. Izvukli iz njih ono najbitnije. Trebalo je pronaći sve te sudec-zločince, sve krvnike tužitelje, sve lažne svjedočice i sve patničke-mučenike, koji su stradali, patili, robjali, ili izgubili život u tim groznim mučilištima hrvatskoga čovjeka (Gradiška, Lepoglava, Goli, Požega, Turopolje...).

Valja se upitati, zašto je hrvatski čovjek stradavao i tko je bio njegov mučitelj? Pa počnimo redom.

Slavko Čirjak i Grgo Polegubić iz Vrane, bili su hrvatski vojnici za vrijeme Drugoga svjetskog rata, pripadnici vojske Nezavisne Države Hrvatske. Prošli su križne puteve, robjali u Pančevu. **Petar Počernić** iz Kose, Perušić, pomagao ustašku vojsku, zatvoren, ubijen u srpnju 1945. godine; **Jandre Milovac**, pripadnik hrvatskih oružanih postrojbi, osuđen na pet godina robije; **Andrija Pavičić** iz Škabrnje, osuđen na deset godina strogog zatvora, navodno zbog prokazivanja partizana; **Tadija Prtenjača** iz Polače, na četiri godine, kao pripadnik hrvatskih ustaša; **Perka Rumora i Marija Rumora**, dvije tada mlade djevojke osuđene na pet godina strogog zatvora, zbog navodne špijunaže i neprijateljske propagande; **Mate Čulina** iz Pridrage, na dvije godine, jer je ušao u sastav „neprijateljskih formacija“; **Ivica Italio i Ankica Italio** iz sela Ivanjska, kod Omarske, on pet godina, ona dvije godine, jer su navodno održavali veze s emigracijom; **Stanko Vidaić** iz Murvice, kraj Zadra, na sedam godina zatvora, jer je stupio dobrovoljno u ustaše, nakon bijega iz zatvora gubi mu se svaki trag; **Stanislav Bašić** iz Dobropoljane, na dvije i pol godine, jer je dobrovoljno stupio u ustaše, i mnogi drugi. **Ivo Dragičević** iz Dubrovnika, zbog crkvene poslanice na osam godina; **Nikola Perić** iz Poličnika na 13 godina zatvora, da je navodno progonio pomagače partizana; **Jurka Jurlina** iz Starigrada-Paklenice, na šest godina, zato što je pomagala hrvatske borce na Velebitu.

Optuženi su i mnogi drugi: **Mate Kronja, Krsto Barta, Jerolim Rogić, Ante Zubčić, Niko Vrsaljko, Nikola Šimić, Ilija Baljak, Stipe Mijić, Grgo Milovac, Jerolim Baljak, Tomo Bevanda, Dragutin Stanić, Josip Glavota, Ivan Jurje-**

vić, Šime Serdarević, Šime Vundač, Mijat Zurak, Slavko Đerđa, Josip Kovacević, Nikola Marinović, Stjepan Hoborka, Nikola Karamarko, Eugen Konatić, Mile Krivić, Krste Štorić...

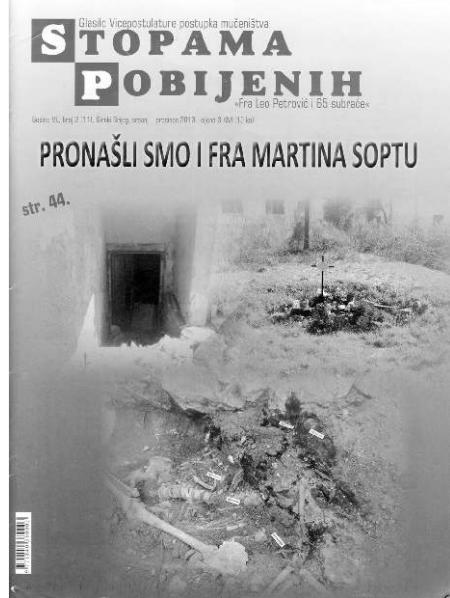
Zanimljivi su i naslovi u ovoj knjizi, a tako je i tema podijeljena, od vremena 1945. pa do 1990. godine:

U srpskim partizanskim logorima, Optužen i ubijen, Hrvatski vojnik, Branio svoj narod, Hrvatski vojnik II., U Bobanovoj bojni, Povljanke, Hrvatski vojnik III., U namjeri da se povežu s hrvatskim borcima, Jedan od nestalih iz Lepoglave, Ustaša od 1942., Hrvatski vojnik IV., Novacijao za hrvatsku vojsku, Hrvatski vojnik V., Crkvena poslanica, Hrvatski vojnik VI., Pomagala hrvatske borce, Stupio u Poglavnikov tjelesni sdrug, Organizirao ustaše od 1941., Stipan Mijić i drugi, Pomagali hrvatskim borcima, Više od dvadeset godina teške robije, Mijat Zurak i drugi, Zemuničani, Prijavio pomagače partizana, Pomagao hrvatske borce A. Buturca, Neviđanci i njihov župnik, Prvi Hrvatski oslobodilački pokret, Protiv komunista, Govorio kako u Jugoslaviji nema demokracije, Svjedočio za hrvatske vojниke, Sudjelovala u crkvenoj procesiji, Visovac, Vršanin ubijen u Slavonskom Brodu, Spasio hrvatske borce s Velebita, Pomagao čuvenog Vida Mijića, Pomagali Mijića i Šimunca, Širio istinu o položaju Hrvata, Istraga povezana s Jerak-Mašinom, Skupina Jerak-Mašina, Optužen za špijunažu, Srbi neće komandirati Hrvatima, Pozivao na razbijanje bratstva i jedinstva, Vranjani, Živjela NDH, Poruka emigranta Mire Barešića...

Valja spomenuti od kojih se još dijelova knjiga sastoji: Predgovor (Domagoj Zorić), Mjesta stradanja na području zadrarske županije 1941.-1947., Izvori, gradivo i literatura te Imensko kazalo.mKnjiga je veoma lijepo uređena. Na naslovnoj stranici nalazimo fotografiju mučenika **Rade Šime Utkovića** iz Vrsi, kojega su komunisti strijeljali 1948. u Slavonskom Brodu, slika Stare Gradiške, a na zadnjoj stranici Himna hrvatskih robjijaša. Knjigu valja nabaviti, pročitati i sačuvati. Ona sadrži dio krvave prošlosti hrvatskoga naroda. (Može se nabaviti u HDPZ Podružnica Zadar, Kralja Držislava 10, mob. 099/5125-879, pouzećem po cijeni od 150,00 kn + poštarina.)•

IZIŠAO JEDANAESTI BROJ ČASOPISA *STOPAMA POBIJENIH*

Iz tiska je izšao drugi ovogodišnji (ukupno jedanaesti) broj glasila Vicepostulature postupka mučeništva 'Fra Leo Petrović i 65 subraće' *Stopama pobijenih*, koji je – kao i sve dosadašnje – uredio vicepostulator **fra Miljenko Stojić**. I ovaj broj donosi

obilje zanimljiva gradiva, svjedočenja i dokumenata o stradanju Hrvata, napose onih u Hercegovini i hercegovačkih franjevaca, od jugoslavenske komunističke ruke. O djelovanju Vicepostulature više obavijesti može se dobiti i na mrežnoj adresi www.pobijeni.inf, a čovjeka može samo veseliti kad vidi kako možebitnim gašenjem *Političkog zatvorenika* ne će utnuti baš sve tribine na kojima se govori nesputano i slobodno. (S. L.)

ĆIRIL RALJEVIĆ (1927.-2013.)

Dne 21. srpnja 2013. ugasio se život **Ćirila Raljevića**, hrvatskog političkog uzničaka i dugogodišnjega vjernog člana našeg Društva. Rodio se 24. rujna 1927. u Salima na Dugom otoku.

Presudom Okružnoga suda u Splitu K 109/50-6, od 24. studenoga 1950., Raljević je kao prvooptuženi osuđen na 6 godina zatvora s prisilnim radom. Ostali optuženi bili su **Mirko Kršulja, Rajko Milić, Marcelo Finka, Jerko Buturić, Ljudevit Burin, Slavko Mihić, Blaž Frka Pešetić, Vinko Grandov, Albina Raljević, Ljubo Milić, Ante Puhov, Kruno Raljević, Miro Raljević i Vjekoslav Aunedi**; sví osuđeni na kazne u trajanju od 6 do 4 i pol godine zatvora s prisilnim radom.

Prethodno, optužnicom koju je potpisao Milan Macura, javni tužitelj oblasti Dalmacije u Splitu, ovoj je hrvatskoj mladosti stavljen na teret "da su u Salima od početka 1950 godine a do hapšenja neprijateljski raspoloženi prema društvenom uredjenju u FNRJ pod rukovodstvom optuženih Raljević Ćirila, Kršulja Mirka, Milić Rajka i Finka Marcela vršili pripreme za bijeg preko državne granice i to na način da su spomenuta četvorica Raljević Ćiril, Kršulja Josip, Milić Rajko i Finka Marcelo odlučivši se kao prvi na bijeg propagirali preko pojedinačnih i skupnih sastanaka kod ostalih optuženih od 5-11 da se i sami odluče na bijeg i kad su to postigli na sastancima neutvrđenih dana krajem lipnja i početkom srpnja 1950. godine u Salima predlagali su da se bjegstvo izvrši motornim brodom..."

Komunističko pravosuđe prepoznalo je, na neki način i pridodalo politička obilježja u djelu za koje je petnaestoro mlađih osoba optuženo, dok u većini drugih slučajeva pripreme bijega u inozemstvo, vjerni sluge nenarodnog poretka ipak nisu prepoznavali protivljenje njihovu voljnom režimu, već samo *sebičnu težnju za boljim materijalnim ujetima, koja ne vodi računa o trudu naših ravnopravnih naroda i narodnosti za izgradnjom socijalizma i ekonomski stabilnog društva*.

Sudac **Ivo Živković** i njegovi porotnici **Ante Marasović i Josip Lozić**, Raljevića su proglašili vođom skupine (duhovnim

Piše:

Bruno ZORIĆ, prof.

vođom!), koji je okupljaо zainteresirane za bijeg u svojoj kući, čitao im događaje iz rata u Koreji, govorio im da će se Jugoslavija ubrzo naći u ratu, da je ekonomsko stanje slabo itd. Važno je napomenuti da su pritvorenici tijekom istrage bili izloženi poznatom tretmanu UDB-e te da su bili prisiljeni na davanje priznanja prema zahtjevima nemilosrdnih istražitelja. Svojih priznanja odrekli su se pred tužiteljstvom i sudom, ali navoda iznuđenih zlostavljanjem sud se nije odrekao. Ni prvi ni posljednji put.

Raljeviću je drakonska kazna ipak do nekle preinačena u 1 godinu i 4 mjeseca zatvora s prisilnim radom, te je robijao od 21. srpnja 1950. do 20. kolovoza 1951. u pritvoru i kaznionici Lepoglava, a prisilni rad odradio je u sisačkoj željezari i drugdje.

Činjenica jest, i to tvrdim iz svoga dugogodišnjega iskustva stečenog u radu našeg Društva, da je na zadarskim otocima bio mali broj hrvatskih političkih zatvorenika. Najveći broj osoba s tih područja osuđen je zbog pripreme ili pokušaja bijega preko državne granice u Italiju, i to najčešće morskim putem, običnim čamcima. Često bi se takvi pokušaji izjavljivali

zbog vremenskih neprilika ili uhićenja. Od svih tih osuđenih zbog pokušaja bijega iz Jugoslavije tek manji dio njih možemo smatrati hrvatskim političkim zatvorenicima, hrvatskim rodoljubima koji su se odlučili na bijeg iz tamnice svojega naroda zbog protivljenja vladajućem režimu. Jednom riječju svjesnim Hrvatima.

Smatram da su na tamošnji mali postotak političkih zatvorenika utjecale sljedeće okolnosti: u prvom redu, talijanska represija; potom, naši su otoci bili homogene sredine, naseljene isključivo Hrvatima, gotovo bez ikakva doticaja i iskustva sa Srbima; napokon i izuzetno teški uvjeti života, zbog čega je određeni dio pučanstva povjerovao komunističkoj promičbi o budućem raju na zemlji (iako je i drugdje na našem području život bio mučotrpan).

Zašto sam otišao tako daleko razmatrajući navedene okolnosti? Upravo da istaknem jednog čovjeka i njegov karakter, Ćirila Raljevića, tada mladog Hrvata koji je u jednoj izoliranoj sredini razmišljao svojom glavom i koji je shvatio da jugoslavenske komunističke vlasti hrvatski narod vode izravno u propast. Takvima nije želio služiti i oni su ga kaznili kao primjer ostalima kako prolaze ljudi željni slobode. Žrtva Ćirila Raljevića i njemu sličnih pojedinaca pripada hrvatskoj povijesti, jer i njega su kao Hrvata zlostavljeni, osuđili i zatvorili zbog težnje za slobodom.♦

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do sredine rujna 2013., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesebično pomogli:

Ivan Račić	Zagreb	100,00 kn
Prijatelj PZ-a	Đakovo	500,00 kn
Đuro Filip	Zagreb	200,00 kn
HRVATSKI RADIO KLUB	New York	1.000,00 USD

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

MILAN KAMPIĆ

Milan Kampić rođen je 20. kolovoza 1926. god. u Komesarcu, kotar Slunj. Umro je 29. prosinca 2012. godine u Tompojevcima. U Osijeku je pred Divizijskim vojnim sudom 20. rujna 1946. osuđen na 5 godinazatvora, zbog toga što je bio pripadnik Hrvatskih oružanih snage tijekom postojanja Nezavisne Države Hrvatske. U vrijeme velikosrpske agresije na Hrvatsku, s obitelju je bio u prognaništvu u Gradcu, između Makarske i Ploča. Laka mu bila hrvatska zemlja koju je volio i za koju se borio!

HDPZ - Podružnica Osijek

MIRKO BABOK

Mirko Babok rođen je 17. lipnja 1942. u Briješu kod Osijeka. Živio je s obitelji u Vladimirevcima, gdje je i preminuo 18. srpnja 2013. god. U Lepoglavi je izdržao 14 mjeseci zatvora (1981.-1983.). Bio je oženjen i otac dviju kćeri. Radio je u IPK Osijek, a bio je i aktivni član Upravnog odbora podružnice HDPZ Osijek. Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Osijek

IVAN KUHLOVI

Ivan Kuhlovi rođen je 10. lipnja 1932. u Banja Luci. Umro je 10. srpnja 2013. god. u Osijeku, gdje je na donjogradskom groblju i pokopan. Njegovi predci potječu iz Pakrac. Godine 1953. Ivan je otišao na odsluženje vojnog roka u Skopje, te je tamo osuđen na godinu dana, što je izdržao u sarajevskom zatvoru. Nakon zatvora je u potrazi za poslom došao u Osijek, gdje se unatoč svim poteškoćama uspio skući, oženiti i dobiti djecu. Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Osijek

U SPOMEN

ANA DUJMOVIĆ

Ana Dujmović rođena je 20. lipnja 1923. u Srijemskoj Kamenici, gdje je uspjela preživjeti pokolj koji su 1944. nad oko 250 tamošnjih Hrvata izvršili pripadnici jugoslavenskoga partizanskog pokreta. U Novom Sadu je 1982. osuđena na tri godine i devet mjeseci zatvora, a na slobodu je uvjetno puštena nakon izdržane dvije godine, na sam Božić 1984. godine. Surađivala je i u ovom časopisu, gdje je objavila i popis svojih pobijenih sumještana. Posljednje je godine života kao prognanica živjela u Zagrebu, gdje je 10. kolovoza 2013. i umrla, a tri dana kasnije pokopana. Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

ĆIRIL RALJEVIĆ

Rođen 24. rujna 1927. u Salima, Dugi otok; preminuo je 21. srpnja 2013. godine.

Zbog pripreme bijega preko državne granice i utjecaja na druge optuženike, sve počinjeno iz političkih motiva, robijao je od 21. srpnja 1950. do 20. kolovoza 1951. u zatvoru u Lepoglavi.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Zadar

U SPOMEN

ANTON MESIĆ

8. listopada 1932. – 21. kolovoza 2013.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Rijeka

IN THIS ISSUE

This issue is dedicated to **Zvonko Bušić** (born in 1946), who committed suicide on 1st September 2013. In September 1976, as a political emigrant, together with his friends **Petar Matanić, Fran Pešut** and **Slobodan Vlašić**, he high-jacked a U.S. airplane flying from New York to Chicago. In autumn 1970, almost two years before their marriage, Bušić's wife **Julienne Eden Bušić nee Schultz**, incited by Bušić, also took part in the operation. She disseminated anti-Yugoslav and anti-communist leaflets in the central square in Zagreb, together with her friend; she ended up in Yugoslav prison and then expelled. The highjackers planned to throw leaflets over London and Paris inviting the world's public to support Croatia's liberation, counting also on the world's media attention on their requests. Finally, the leaflets calling for "dignity and freedom" were to be thrown over Croatia's pilgrimage sites during the big religious events, which were going on at the time.

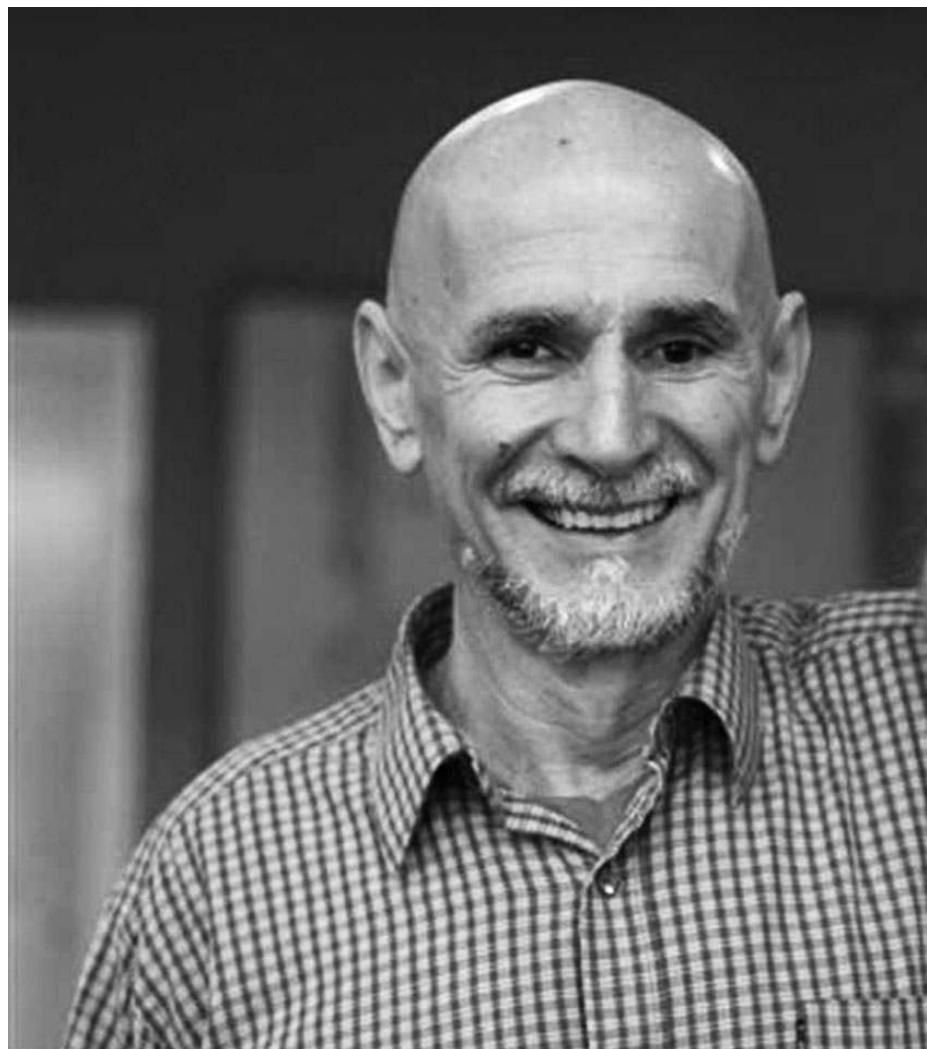
On board the plane carrying 76 passengers, the highjackers were only carrying false weapons. Later on, during the trial, the passengers and the crew testified to their exceptional kindness and politeness. Still, to have their requests understood seriously, an explosive device was left in a locker at the New York Grand Central Station. Following the instructions Bušić was giving them through the pilot, the New York police opened the locker easily and took the device to a demolition site. However, acting contrary to the instructions and to the fundamental pyrotechnic rules, a New York police officer got killed while dissembling the device there; and three were injured. This led to the highjackers' surrender at the Paris airport.

The trial was marked with exceptional solidarity of Croatian political emigrants and strong pressure of the Yugoslav diplomacy on the U.S. justice system. Although the judge emphasised that the accused were neither criminals nor terrorists, but rather fighters for higher ideals, all of them were pronounced guilty and sentenced to long imprisonment. Zvonko and Julienne Bušić were sentenced for life, and the judge recommended that they be released after 10 and 8 years served. All others were sentenced to 30 years of prison each. Apart from Zvonko Bušić, all other highjackers were set free in 1989, and Zvonko Bušić remained in prison even after the disintegration of Yugoslavia, despite numerous political and humanitarian interventions from Croatia. Although according to the U.S. legislations he should not have spent more than 30 years in prison, he was set free as late as 2008, after almost 32 years served.

ced to long imprisonment. Zvonko and Julienne Bušić were sentenced for life, and the judge recommended that they be released after 10 and 8 years served. All others were sentenced to 30 years of prison each. Apart from Zvonko Bušić, all other highjackers were set free in 1989, and Zvonko Bušić remained in prison even after the disintegration of Yugoslavia, despite numerous political and humanitarian interventions from Croatia. Although according to the U.S. legislations he should not have spent more than 30 years in prison, he was set free as late as 2008, after almost 32 years served.

After that he lived in Croatia, where his wife was waiting for his arrival. Julienne Eden Bušić has proved herself an exceptionally talented writer in two novels inspired by the memories and impressions

from her life. Her husband Zvonko was soon disappointed by social and political situation in Croatia. Having found that the independent Croatia was still governed by the followers of yesterday's communists and opponents of the independent Croatian state, in 2010 he got involved directly in the politics. He killed himself by firing a pistol and left two short valedictory messages: one to his wife, and the other to his relatives, friends and political like-minded people. This has incited one part of the Croatian public to repeat the accusations of the communist Yugoslavia and again falsify the facts related to the kidnapping operation. Other, larger part of the public has understood Bušić's suicide as a terrifying warning about the actual situation in today's Croatia. •

Zvonko Bušić (1946-2013)

IN DIESER AUSGABE

Diese Ausgabe unserer Zeitschrift ist dem **Zvonko Bušić** gewidmet (1946) der am 1. September 2013 Selbstmord begangen hat. Als kroatischer politischer Emigrant entführte er, zusammen mit Freunden **Petar Matanić, Frano Pešut und Slobodan Vlašić**, im September 1976 amerikanischen Verkehrsflugzeug das von New York nach Chicago flog. An der Aktion nahm auch Bušić's Frau **Julienne Eden Bušić** geborene **Schultz** teil, die vor weniger als zwei Jahren vor ihrer Hochzeit, im Herbst 1970 auf Bušić's Zureden, gemeinsam mit einer Freundin auf dem zentralen Platz in Zagreb, antijugoslawische und antikommunistische Flugblätter warf und deshalb in einem jugoslawischen Gefängnis gelandet und anschließend abgeschoben wurde. Die Flugzeugentführer planten die Flugblätter, in denen sie an die Weltöffentlichkeit appellierten die Befreiung Kroatiens zu unterstützen, über London und Paris zu werfen, sie rechneten damit, dass ihre Forderungen und Nachrichten von ihrer Tat die Weltmedien veröffentlichen werden. Zum Schluss sollten die Flugblätter mit dem Aufruf „Auf die Würde und Freiheit“, über die kroatischen Pilgerorten, wo gerade zur diese Zeit großen religiösen Ereignissen stattfanden, abgeworfen werden.

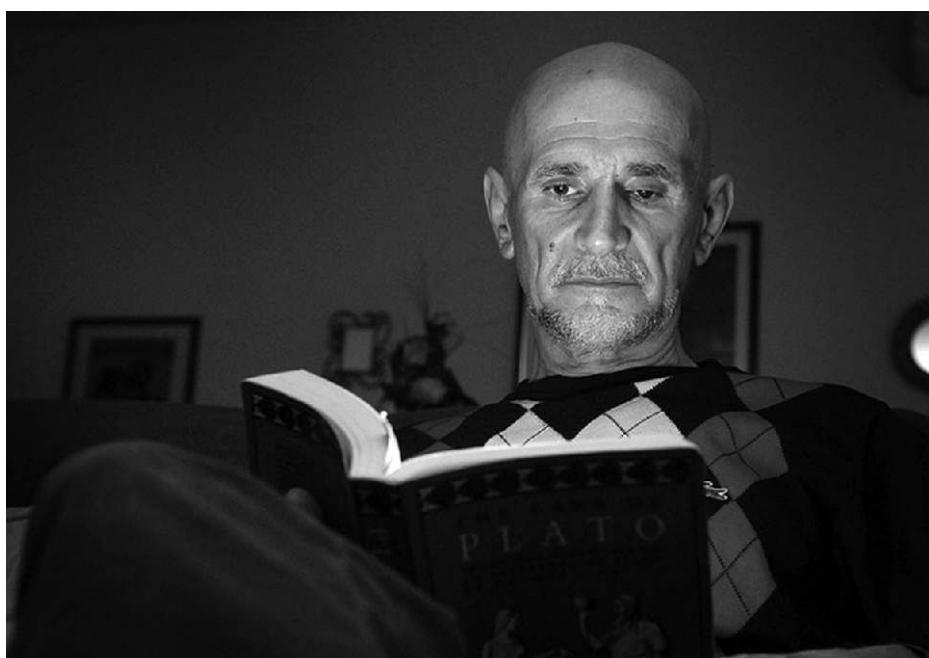
In das Flugzeug, in dem 76 Passagiere waren, haben die Entführer nur Imitationen von Feuerwaffen eingeschleust und die Passagiere und Flugpersonal haben während des anschließenden Prozesses ausgesagt, dass sie sehr höflich und korrekt waren. Um jedoch sicherzustellen, dass ihre Forderungen ernst genommen werden, haben sie in einem Schließfach an der New Yorker Grand Central Station einen Sprengsatz hinterlassen. Folgend die Anleitung, die Bušić der New Yorker Polizei durch die Piloten übermittelt hat, konnte sie ohne Schwierigkeit den Schießfach öffnen und den Sprengsatz auf dem Trainingsgelände der Polizei bringen, um es zu demontieren. Allerdings, wirkend entgegen den empfangen Anweisungen und im Wider-

spruch zu den pyrotechnischen Grundregeln, während Desaktivierung des Sprengsatzes kam ein New Yorker Polizist ums Leben und drei weitere wurden verletzt. Diese Tatsache verleitete Entführer, die sich zu der Zeit auf dem Pariser Flughafen befanden, sich zu ergeben.

Ihr Prozess verlief im Zeichen einer außergewöhnlichen Solidarität kroatischer politischen Emigration und in Anbetracht der starken Druck der jugoslawischen Diplomatie auf die US-Justiz. Obwohl der Richter feststellte, dass die Angeklagten weder Kriminelle noch Terroristen seien, sondern Kämpfer für hohen Idealen, wurden alle für schuldig befunden und zu schweren Gefängnisstrafe verurteilt. Zvonko und Julienne Bušić wurden zu lebenslanger Haft verurteilt und der Richter hat empfohlen, dass sie nach der verbüßten 10 bzw. 8 Jahren freigelassen werden. Alle anderen wurden zu 30 Jahren Gefängnis verurteilt. Mit Ausnahme von Zvonko Bušić wurden alle anderen Entführer im Jahre 1989 freigelassen. Zvonko Bušić blieb eingekerkert, auch nach dem Zerfall Jugoslawiens und trotz der zahlreichen politischen und humanitären Interventionen aus Kroatien. Obwohl er, nach dem amerikanischen Regeln nicht mehr als 30 Jahre im Ge-

fängnis bleiben dürfte, wurde er erst im Juli 2008, nach fast 32 Jahre im Gefängnis, in die Freiheit entlassen.

Seitdem lebte er in Kroatien, wo seine Frau auf seine Ankunft gewartet hat. Julianne Eden Bušić hat außergewöhnliche literarische Begabung gezeigt. Sie veröffentlichte zwei bemerkenswerte Romane die von den Erinnerungen und Eindrücken ihres Lebens inspiriert sind. Ihr Mann Zvonko enttäuschte sich recht schnell von den kroatischen sozialen und politischen Bedingungen. Er wertete, dass im selbständigen Kroatien an der Macht die Nachfolger gestrigen Kommunisten und Gegner des unabhängigen kroatischen Staates sind, erst 2010 trat er direkt in das politische Leben ein. Er hat sich durch einen Schuss aus einer Pistole umgebracht und hinterließ zwei kurze Abschiedsnoten: eine zu seiner Frau und andere zu Verwandten, Freunden und politischen Gleichgesinnten. Einem Teil der kroatischen Öffentlichkeit war das Grund, die Vorwürfe des kommunistischen Jugoslawiens zu wiederholen und wieder die Tatsachen mit der Flugzeugentführung zu verfälschen und der zweite größere Teil, verstand Bušić's Tat als einen Akt der schreckliche Warnung an die reale Situation im heutigen Kroatien.♦

Zvonko Bušić (1946-2013)

APPEAL TO THE AMERICAN PEOPLE

The American people, in 1776, proclaimed in the Declaration of Independence that every nation has a right to national self-determination and freedom, and this declaration, which inspired later the protagonists of the French Revolution in their formulation of the "Declaration of the Rights of Man," has served as a model, to many other nations throughout the years, which have strived to free themselves from colonialistic or imperialistic forces.

One can truly say that world decolonization began when the original 13 colonies proclaimed independence from Great Britain. Later, Woodrow Wilson perpetuated this guiding principle in American policy, stating his support of national self-determination of nations at the Versailles Peace Conference in 1919, a position that America, in 1941, in the Atlantic Charter, continued to support and honor.

According to various persons in influential government positions, this philosophy continues, theoretically, to be adhered to in questions of American policy. The Secretary of State, Henry Kissinger, stated recently, as quoted in The New York Times, April 28, 1976, that "there can be no doubt that the United States remains committed to the principles of its Declaration of Independence. We support self-determination."

These are the reigning principles included in the United Nations Charter, and provide the basis upon which the politics of the United Nations should rest.

At the 25th anniversary convention of the United Nations, this declaration, which succinctly detailed and formulated the inalienable right of national self-determination, was unanimously accepted. In principle, the inviolable right of nations who are legitimately entitled to, but denied, self-determination, is upheld, even to the extent that an armed resistance is necessary.

Unfortunately, memorandums sent all over the world reporting of the unberable economic, cultural, and political exploitation in Croatia were, for the most part, ignored.

Recently, however, the State Department replied to one of these. The reply read that the United States would in the future support and respect that "integrity and unity of the state of Yugoslavia."

We have also been informed that Secretary of State Henry Kissinger sent a letter, with these same contents, to Yugoslavia. This letter was read aloud before the Yugoslav Presidium, providing this artificial government with additional support in the continuation of its oppressive policies, which are the epitome of "Great Serbianism," totalitarianism, Stalinism, and Nazi terror.

Thus, the United States supports the colonialistic enslavement of the non-Serbian nations within Yugoslavia. An ugly paradox arises then one realizes that the theoretical and practical applications of American support for self-determination are in direct opposition to one another.

Democratic and Communist countries alike, or more accurately, their governments, often justify the use of force upon smaller nations with the same terminology, even utilizing the identical terminologies of Hitler, Mussolini, and other Nazi ideologues and theoreticians.

It is difficult to criticize many American politicians, and especially the American people, for the fact that official U.S. politics shows no awareness of or sympathy for the desires of small, occupied nations. This is quite clear and comprehensible to those who have an understanding of American history, since America, in her entire 200-year history, has never once experienced any form of national problems, problems which Europe and other parts of the world have known and continue to encounter.

As one illustration, which all who are familiar with the exact situation in Yugoslavia can comprehend, let us make an interesting and instructive analogy.

Yugoslavia, or translated, South Slavia, is a product of the forced consolidation, created by the Big Powers, of the southern Slav nations: Croatians, Serbians, Slovenians, Macedonians, and Montenegrins, and thus, is the quintessence of terror, a continuing ideological and expansionist hoax.

If the formation of South Slavia has solved the problems between the southern Slav nations, and created an "historical ideal" through this forced consolidation, why should not the Big Powers follow this glowing example, forming, in the Middle East, as in South Slavia, a purportedly voluntary union of Syrians, Palestinians, Jews, Jordanians, Libyans, and Egipitans?

Through the creation of a unified state, the Middle East section of the State Department would, then, to avoid further headaches in this area, merely appoint one of these nations as the ruling force, (as the Serbs are in South Slavia), with supreme authority over all the other nations, and supply this chosen nation with all the weapons necessary to defend the new state from any opposition, or to impose its will on the others.

This ludicrous idea would find no support from any faction or government whatsoever, but, nevertheless, total support for South Slavia is often all too apparent. If South Slavia is not a criminal and political absurdity, then the Middle East State would be even less!

We decided to undertake this particular action for many reasons. First, our goal was to present an accurate picture of the brutal oppression taking place in Yugoslavia. When the eventual uprising against Serbian imperialism begins, the American people will not, then, allow themselves to be further manipulated regarding the justifications of such an occurrence. Next, we decided on this method in order to illustrate the idea that there indeed exists nobler values than the preservation of a bloody, totalitarian, and imperialistic creation. Is freedom for Croatians less important or necessary than the freedom of other nations?

Croatians have optimistically attempted, many times, to effect legal changes in the oppressive political climate of Yugoslavia. Stjepan Radich, founder of the Croatian Peasant Party and a confirmed pacifist, was assassinated in the Belgrade Parliament in 1928. In the spring of 1971, the Croatian Communist Central Committee, headed by Miko Tripalo and Dr. Savka Dapcevic-Kucar, were, with the full support of Washington and Moscow, purged militarily from power by the Belgrade government.

Thousands and thousands of Croatians were imprisoned, without even attempting to calculate the number who emigrated as a result.

We hold no illusions that Serbian imperialism will allow (as imperialism by its very nature prohibits this) the Croatian national self-determination: we hold no illusions that it shall understand in the future, as it was failed in the past, any methods of resistance excluding those it itself employed in the occupation of Croatia and in the maintenance of this occupation.

The final question which comes to mind is then: Why was an American aircraft taken? The United States has systematically provided the Belgrade regime with billions of dollars of economic and military aid, as outright gifts, regardless of the fact that Yugoslavia is a multi-national state, and the weapons intended to prevent outside invasion would not, in the event of internal unrest, be used against a foreign aggressor.

The point to be made here, obviously, is not to conclusively define "terrorism," an impossible and unnecessary task, but, rather, to explain the ultimate necessity for our extreme decision and to ask others to judge this decision objectively and unemotionally.

We must remember that today's "terrorists" are often tomorrow's policy-makers, having participated in the formation of a new, independent state. Such was the position of the supporters of the Declaration of Independence, after the American colonies were freed

from British subjugation. Thus, the unsuccessful continue to be "terrorists," but, upon success, are counted by all governments. With this reality reappearing dependably from one day to the next, all ethical and moral revulsion felt for so-called "terrorist" acts is necessarily irrational.

Illegal actions against a government take place in every country, regardless of the governmental system. However, where a possibility for constructive change through legal channels exists, a forum for discussion, and an opportunity to publicize one's dissatisfaction, violence, and terror is rarely condoned, and groups practicing violence under such conditions rarely enjoy any popular base of support. Thus, fringe groups such as the SLA, the New World Liberation Front, or the Red Guerrilla Family may succeed in getting publicity, but fail even to recruit enough members or sympathy to realize their aims.

In countries where no opportunity for democratic change, peaceful lobbying, or publication of one's views exists, another method must necessarily be utilized. Sean McBride, winner of the Nobel Peace Prize, expressed this idea well:

"If oppression amounts to genocide . . . people are entitled to fight back. The framers of the Universal Declaration of Human Rights recognized that; in the Declaration, they pointed out that unless human rights are protected under the rule of law, people will be driven to violence."

Aware of the fact that violence, even when justified, still temporarily evokes fear and revulsion in some of the populace, we shall use as little violence as possible to achieve our demands. As these demands are quite easily fulfilled and involve nothing more than disseminating accurate information, all should run smoothly and come to a satisfactory conclusion. If our goal is accomplished, we gladly accept all punishment and consider these ideals worthy of suffering for. The failure of our demands to be met would result in actions which would rightly lie not on our consciences, but on those of the people in a position to meet such trivial demands.

We have undertaken this action in the utmost seriousness, conscious for all its possible consequences and far-reaching effect on world peace.

DECLARATION DU QUARTIER GENERAL DES FORCES NATIONALES POUR LA LIBERATION DE LA CROATIE

L'autodétermination nationale est un droit humain et un principe reconnu par tous les Etats membres des Nations unies. Il ne devrait être refusé ou nié à aucune nation, sans considération de la grandeur territoriale et sans tenir compte de la population composant une nation. Seuls les habitants d'un territoire limité et historiquement défini peuvent disposer de leur avenir et décider objectivement et de façon convenable du sort de leur destinée.

Tout ce qui est imposé contre la volonté d'une nation ou sans son accord ne peut être appelé qu'asservissement qui, comme chacun le sait, est exercé exclusivement par la tyrannie.

Ce droit universel, naturel et humain est refusé à beaucoup de nations, même par des membres des Nations unies. En fait, il faudrait plutôt appeler cette organisation: "Etats unies". Ils ont garanti et signé le droit au respect et au soutien du "principe d'autodétermination des nations". Parmi les nations qui en sont privé, il faut entre autre mentionner la nation croate.

Dans la terminologie géopolitique actuelle ainsi que la réalité qu'elle exprime, le nom croate sonne étrangement et provoque des inquiétudes. Ce nom, entouré de mythes, d'erreurs et de mensonges relatifs au passé, est volontairement condamné à l'oubli ou alors il est rejeté par la force. C'est la raison pour laquelle, parler aujourd'hui d'un Etat croate fait songer à une légende, une fiction ou un mythe quoique durant treize siècles, la Croatie a connu une histoire très riche et une continuité juridico-étatique. En dépit de cet oubli mondial effroyable et malgré le silence sur la scène de l'histoire contemporaine, de nouvelles nations naissaient, des Etats se formaient. Des journalistes et des savants nous faisaient connaître ces peuplades primitives et leur culture.

L'autonomie des Etats récemment fondés s'est faite par la force et par des guerres libératrices. Le réveil des consciences nationales est aujourd'hui un processus spirituel très profond. La lutte pour la liberté est devenue son principe moral et son point d'appui.

Les petites nations sont conscientes de leur petitesse mais elles se rebellent contre les conséquences de ce fait: contre l'ignorance de leur signification, contre la violence de leur destinée. Elles revendentiquent leur indépendance par des révoltes, des prises d'otages, des bombes et par des assassinats. Leur besoin de liberté est plus fort et plus juste que la légalité prêchée par les grandes puissances qui renforcent leurs arguments par la brutalité et par l'armement meurtrier. Partout la réalité libératrice des différentes nations se mesure par les actions.

La nation croate, l'une des plus anciennes en Europe, ne peut pas et ne veut pas, pour la volonté de n'importe quelle paix impérialiste, garder son existence en secret et éviter des responsabilités qu'elle pourrait prendre dans le monde. C'est pourquoi, en fuyant toutes les exclusivités, en reconnaissant toutes les erreurs du passé, conscient qu'il n'existe aucune valeur qui serait plus importante que la liberté et la fidélité à la patrie, le peuple croate reprend sa lutte pour l'indépendance et exprime les raisons et ses droits à un actif rétablissement.

En 1918, la Croatie a été privée de son statut d'Etat et cela malgré treize siècles d'une continuité juridico-étatique. La création artificielle et violente de l'Etat yougoslave a soumis le peuple croate à la dictature des rois serbes monarcho-fascistes. Après la deuxième guerre mondiale, sous la devise de "fraternité et unité" et au nom du yougoslavisme intégrationiste et obscur, ainsi qu'au nom d'un internationalisme de type hitlérien et stalinien, le peuple croate a été soumis à un génocide sans pareil dans l'histoire. Le gouvernement serbe fut un peu plus libéral en 1966, mais à la fin de 1971, le terrorisme agresseur reparaissait sous une forme plus cruelle encore. Les Croates sont opprimés, humiliés, blessés dans leur fierté et dans leur honneur national. Dans leur propre maison, dans leur patrie, ils n'ont aucun droit, rien que des devoirs, difficiles et insupportables. La propriété croate, morale et matérielle se trouve entre les mains du gouvernement à Belgrade qui en dispose comme il veut. Par les impôts et par bien d'autres obligations, les Croates sont contraints d'entretenir une situation dont ils sont les victimes.

Malgré des obligations morales et historiques, aucun pays n'accepte la recommandation de l'Assemblée Générale des Nations unies de donner 0,5% de son revenu national pour l'aide aux pays sous-développés.

Le gouvernement de Belgrade retire depuis 1945 8% du revenu national croate. D'après les estimations de l'O.N.U., tous les pays qui versent plus de 4% de leur revenu, pendant plusieurs années, mettent en danger leur existence culturelle et même biologique.

La Yougoslavie comprend des nations différentes par leur mentalité, leur culture et leur destinée. Elles sont opprimées par la tyrannie gouvernementale à laquelle s'ajoutent l'aide militaire et policière ainsi que le soutien matériel des puissances orientales et occidentales. Souvent ces nations s'opposent et agissent en ennemis. Elles ont existé pendant des siècles avec les particularités des formations étatiques et culturelles bien diverses. Elles expriment différemment leurs opinions et leurs sentiments même si elles se servent d'un même lexique.

Tous les commandants de l'armée yougoslave sont de nationalité serbe et cela —bien entendu— sur le territoire croate. La majeure partie des forces policières en Croatie est composée de Serbes. Toutes les positions-clés dans l'administration, la jurisprudence, l'économie et même le parti communiste sont tenues par des Serbes. Si les Croates y trouvent une place, ils ne sont que des figurants sans importance, sans pouvoir et sans aucune influence. Cette situation inhumaine et peu naturelle, un peu agrémentée par la devise 'l'unité populaire' est maintenue par la force brutale. Pourtant personne ne croit plus à cette parole si souvent répétée; ni les agresseurs, ni les traîtres qui sont tombés dans une profonde bassesse par leurs crimes et leurs trahisons.

Les Croates sont exclus de toutes les affaires qui les concernent; les responsables ne leur communiquent que les décisions qui ont été prises.

A l'époque où certains dialectes de tribus primitives sont reconnus comme langues modernes, en Croatie, où se trouvent des documents écrits en langue et écriture croate datant de 1100, le livre de l'orthographe croate fut brûlé et la grammaire de la langue croate interdite. Les attaques insensées contre la langue croate—qui n'ont d'ailleurs pas de précédent dans l'histoire— peuvent être expliquées aussi par le fait que c'est justement par la langue que sont exprimées les idées sur la dignité et la liberté humaine. C'est elle qui communique les énergies qui s'opposent à la manipulation de l'homme, de sa destinée et de ses œuvres.

L'emblème croate taillé sur des inscriptions du IXe siècle est encore considéré comme un crime.

Les chants patriotiques croates et même les chansons sentimentales sont devenus 'des complots' et 'des terroristes' contre 'l'unité des peuples fraternels yougoslaves'.

La natalité croate est limité par des procédés souvent scandaleux car le gouvernement yougoslave veut éviter à tout prix une augmentation de la population croate. L'exploitation économique, l'oppression politique, le terrorisme policier forcent la plus grande partie de la population croate, la plus vitale, à émigrer. Avec ce nouveau genre de génocide systématique, ayant pour base d'astucieux calculs, le gouvernement yougoslave chasse les Croates de la Croatie.

Dans les écoles, les enseignants soutiennent que les œuvres de Petar Petrović Njegoš ont une très grande valeur artistique et historico-philosophique, même si ce poète chantait et glorifiait le génocide pratiqué sur la population musulmane qui fait aussi partie intégrante de la nation croate.

Les pseudo fraternité et unité ainsi que le prétexte socialiste agissent comme un fouet sur la tête de la nation croate. La nation croate est de plus en plus colonisée par de méthodes stalino-fascistes qui se sont déjà montrées très efficaces. Selon un bulletin d'Amnesty International, l'une des organisations les plus réputées pour la défense des prisonniers politiques, la Yougoslavie—plus précisément la Croatie et les régions albanaises de Kosovo et Metchija— a le plus grand nombre de prisonniers politiques de tous les pays d'Europe orientale, mis à part l'U.R.S.S. qui compte plus de 200 millions d'habitants. Même le dictateur yougoslave, Josip Broz Tito l'a mentionné lors d'une interview donnée à la Télévision suédoise, durant sa visite en Suède. Certains prisonniers sont condamnés à des peines pouvant aller jusqu'à vingt ans d'emprisonnement ou plus et parfois même à la peine capitale. Les tortures dans les prisons yougoslaves sont multiples, très raffinées, voire sanguinaires. Elles sont pratiquées pour obtenir 'des aveux'. Si le gouvernement le souhaite, les prisonniers peuvent aussi être assassinés!

La limitation de la liberté au nom de buts soi-disant sociaux est une réalité dans ce pays. Désaccords, critiques sont des privilégiés réservés exclusivement aux usurpateurs du pouvoir. Les condamnations, les anathèmes, les autocritiques et les meurtres sont choses courantes et naturelles en Yougoslavie. Les pays démocratiques occidentaux soutiennent 'ces efforts' parfois même militairement!

Il faut aussi mentionner que depuis 1918 déjà—c'est à dire après la création de la Yougoslavie impérialiste à Versailles—les Croates étaient écartés de la diplomatie. Aujourd'hui, cela n'a pas changé. Pour illustrer ces dires, citons le cas de l'ambassade de Washington